

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَزِيزُ الْكَرِيمُ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِهِ

مسلمان بچوں کے واسطے

سہارسی کی تیسری کتاب

جسے

نجمی اسلام لایونے تالیف کیا

پری پری

وَالْحَيَاةُ الْخَيْرَةُ وَالسَّلَامُ

منفید عام پریس لاہور میں چھپی

رجسٹری شدہ ہے۔ نے اجازت کوئی نہ چھا

وہ ہمارے ہمارے المسلمین کی نسبت میں گڑبڑوں جھوٹے اور لغو بہتان باندھ کر عام لوگوں
 سناتے ہیں۔ مگر افسوس کہ ہم ان کے پیر اور پوچھنے والے کے جواب دینے سے بھی قاصر رہتے
 ہیں تو اس پر کتنا رشتہ رکھیں گے کہ ان میں ہمارے شافع المذنبین اور ہمارے دین کی نسبت وہ نالائق الف
 لوگوں کی زبان سے نکالے جاتے ہیں۔ جن کا سننا بھی جائز نہیں۔ مگر بل بے ہماری بے غیرتی۔
 ہمارے آزادوں کو کبھی روپے پیسے کا لالچ دے کر کبھی پڑھانے کا ڈھنگ ڈال کر
 دھوکا دے کر ہمارے سکھانے کا وعدہ دے کر عیسائی عورتیں جن سے ہر وہ کرنا ویسا ہی ضروری ہے
 کرنے والی عورتوں کے ہاتھوں سے بچانے کی محنت نہیں کرتے بلے ہنری کا نتیجہ ہمیں
 ہیں۔ وہ بچ ہمارے فیض میں ہیں۔ چور۔ اچھے مفلس۔ قلاش جھگڑتے ہیں۔ اکثر مسلمان
 بھانڈے ڈوم۔ کل مسلمان۔ ان پر بھڑ۔ جاہل۔ بے ادب۔ گستاخ بھی ہیں تو وہی مسلمان۔ دوسرا
 اعلیٰ عہدوں پر کون ترقی نہیں کرتے؟ اپنی جائیدادیں کون بیچتے ہیں؟ ہماری ہمتی ہمارے
 اسلام کے پاک اصولوں کی پیروی چھوڑنے کا نتیجہ بنوا کہ جن لوگوں کو انسانی لمبا
 سمجھتے ہیں انہیں کون ترقی دے گا؟ انہیں کون ترقی دے گا؟ انہیں کون ترقی دے گا؟ انہیں کون ترقی دے گا؟
 انسانوں کے حق میں فیاض رسالتیں ہیں۔ شرع دینی اور فوجی دونوں طرح

ہوں اپنے مسلمان بھائیوں
 کو دین کی ترقی کا باعث

مندرچہ بالا نقصان کے ذکر کرنے کے واسطے لاہور میں آجمن حمایت اسلام قائم ہوئی ہے۔ جس کے
 ہیں۔ اول مخالفین مذہب مقدس اسلام کے جواب تحریری یا تقریری تہذیب کے ساتھ دینے
 لوگوں اور لڑکیوں کی تعلیم کا انتظام کرنا۔ تاکہ وہ غیر مذہب والوں کی مذہبی تعلیم کے
 مفلس اور یتیم لاوارث بچوں کی تعلیم و تربیت کا انتظام کرنا۔ تاکہ وہ اپنے دین و
 دنیا میں گرفتار نہ ہوں۔ چہاں ہم اہل اسلام کو اصلاح طرز معاشرت اور تہذیب

اجلاسِ نعمتِ محبینِ اجماعیہ کا نعرہٴ یغافر دینی بین پیش ہوئی
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اَتَّخِذُ اللّٰهَ اَعَزِّزَ اَعْلٰیئِیْ وَ الصَّلٰوۃُ وَ السَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہِ الْکَرِیْمِ

انتخاب از گلستان

حمد و نعت

دستِ خدا نے را عفو و بے کی طاعتش موجبِ ثبوت است و
 بشکرِ اندرش مزیدِ نعمت - ہر نفسے کہ فروے رُو - مُتَدِ حیات است
 و چوں برے آید - مُقَرَّرِ ذات - پس در ہر نفسے دو نعمت موجود است -
 و ہر نعمت شکرے واجب - تہیت
 از دست و زبان کہ بر آید سز عُہدہٴ شکرش بدر آید
 قطعہ

بندہ ہماں پر کر ز تقصیرِ خویش عذرِ بزرگوارِ خدا آورد
 ورنہ سزاوارِ خداوندیش کس نتواند کہ بجا آورد
 یارانِ رحمت نے حسابش ہمہ را رسیدہ - و بخوانِ نعمتِ بیدرغیش ہمہ
 جاکشیدہ - پروٹو ناموس بندگاں بختاؤِ فاشِ مندو - و وظیفہٴ روزی

بخطای منکر نبرد - قطعه

آس کز بی که از خزانه غیب گهر و تزا وظیفه خور داری
دوستان را کجا گنی محروم تو که با دشمنان نظر داری

قطعه

اثر و باد و مه و خورشید و نمک در کار اند
تا تو نمانی بکف آری و بغفلت نخوری
همه از بهر تو سرگشته و فرماں بردار
شرط انصاف نباشد که تو فرماں نبری

در خبر است از مسدود کائنات - مفتر موجودات - رحمت عالمیان

صفت آوریان - تیره دور زمان - نظم

كشفت الدجی بجمال
صلی علیہ و آله
بلغ القل بکمال
حسنت جمیع خصال

بیت

چه غم دیوار است را که دارد چو تو پشتیان

چه باک از موج بحر آن را که باشد نوح کشتیان

که یک از پنهان گنگار پریشان روزگار دست انابت با امید اجابت

بدرگاه حق جل و علا بر دارد - ایزد تعالی درو نظر بگند - بازش

و بخواند - یار دیگر اعراض فرماید - ازش بتضرع و زاری و بخواند -

حق سبحانه تعالی گوید یا ملائکتی قل یا سجدت بن عبدی و کسرتا غیرتی

کے فرشتگان من - البتہ من شرم سے دارم از بندہ خود
 نیست برائے او تغییر من - دعوتش را اجابت کردم و امیدش
 بر آوردم - کہ از پشیرائی دعا و گزیر بندہ شرم دارم - بہت
 کرم بین و نطف خداوندگار گنہ بندہ کرد است و او شرمبار

باب دوم در اخلاق و زویشاں

حکایت ۱- یکے از بزرگان پارسائے را گُفت کہ چہ گوئی در
 حق فلان عابد؟ کہ دیگران در حق او بطعنہ سخنہا گُفتہ اند چہ گُفت -
 در ظاہرش عیب نمی بینم و در باطنش عیب نمی دانم چہ قطعہ
 ہر دیکرا جامہ پارسا رہینی پارسا دان و نیک مزد انگار
 در ندانی کہ در نہانش ریخت محنت را درون خانہ چہ کار
 حکایت ۲- درویش را دیدم کہ سر بر آستان کعبہ ہے مالیدہ - و
 یگُفت - یا غفور! یا رحیم! تو دانی کہ از ظلم و جہول چہ آید چہ قطعہ
 از تقصیر خدمت آوردم کہ ندارم بطاعت و استغفار
 عاصیاں از گناہ توبہ کنند عارفان از عبادت استغفار
 عبادان جزا کے طاعت خواہند و بازگانان بہا کے بضاعت - من بندہ
 امید آورده ام نہ طاعت - و ہرگز نہ آمدہ ام نہ تجارت چہ سبب
 گر گشتی در جہنم بخشی رُوسے و سر بر آستان
 بندہ را فداں نباشد ہرچہ فدائی بر آتم

قطعه

بر در کعبه سائے دیدم که همه گفت و میگرفتے خوش
مے نگویم که طاعتم به پذیرد قلم عشق به کفایم کش

حکایت ۳- زاهدی بهمان پادشاه بود و چوں بطعام نشستند
کتر از آل خود که ارادت او بود و چوں به نماز برخاستند بیشتر از
کود که عادت او بود تا طلق صلح در حق او زیادت کنند و پسین
توهم نرسی بکعبه آئے اغرابی بکس نه که تو میروی بترکستان است
چوں بخانه باز آمد سفره خواست تا تناول کند و پسرے داشت
صاحب فراست و گفت - آئے پدر! بدعوت سلطان بودی - طعام
نخوردی؟ گفت - در نظر ایشان چیزی نخوردم - که بکار آید و گفت
نماز ما هم قضا کن که چیزی نخوردی که بکار آید و قطعه

آئے همسر ما نهاده بر کف دست عیبا را نهفته زیر بغل
تا چه خواهی خریدن آئے مغرور روز و زمانگی بسیم دغل
حکایت ۴- یاد دارم که در ایام طفولیت معتقد بودم و شنیده
و مألوف بزرگ و پرمیز و شب در خدمت پدر نشسته بودم و همه شب
رویه بزم نه بسته و مصحف عربی در کنار گرفته و طائفه رگود
حقیقه و پدر را گفتیم - ازینا بکس سر بر نمیدار که دوگانه بگذارد - چنان
خواب غفلت شاں بتره - که گوئی مرده اند - گفت - آئے جان پدر
اگر تو نیز بختی - به که در پوستین خلق آفتی و قطعه

نه ميند مدعي جز خوشن را که دارد پزودو پندار در پيش
گرت چشيم خدا زبني به بخشه نه زبني به چکس عاجز تر از خوشن

حکایت ۵- پازساي را وديم - که بر کرانه دريا نشسته بود - و

زخم پتک داشت - و بهج دارو چه نمي شد و مدت ها در آن رنجوري
مشکله خداي عز و جل گفته + پورسيدنش - که مشکله چه ميگداري ؟
گفت مشکله آنکه - الحمد للہ ! بمصيبت گرفتارم - نه بمصيبت + قطعه

گر مرا زار بخشن دهد آن يار عزيز

تا نگويم که در آن دم غم جانم باشد

گويم از بنده مشکلي چه گنه صادر شد

کو دل آزرده شد از من غم آنم باشد

حکایت ۶- پادشاهي پازساي را پورسيد - که هيچت از ما ياد

مي آيد ؟ گفت - بے - هر گه خداي عز و جل را فراموش ميکنم - يادت

مي آرم + بيت

هر سو دود آن کرش ز در خوش براند

و آن را که بخواند بدر کس ندواند

حکایت ۷- يکي از صالحان بخواب ويد پادشاهي را در پرشت

و پازساي را در دوزخ + پورسيد که موجب ذرات راين چيشت ؟

و سبب درکات آن چه ؟ که من بخلاف راين هي پنداشتم +

رها آمد - که راين پادشاه يراوت درويشان در پرشت است و راين

پارسا بتقریب پادشاهان در دوزخ + قطعہ
 وقت بچہ کار آید و تشبیح و مرقع
 خود را رز علمائے رنگور سیدہ بری دار
 حاجت بگلاو بزدی داشتت نیست
 درویش صفت باش و گلاو تتری دار

حکایت ۸- درویشے سر و پا برهنہ با کاروان حجاز از کوفہ
 بر آمد و ہمراہ ما شد۔ نظر کردم معلومے نداشت + خراماں ہے رفت
 و میقت۔ قطعہ

نہ بر اُشتر بر سوارم نہ چو اُشتر زیر بارم
 نہ خداوند رعیت نہ غلام شہریارم
 غم موجود و پریشانی معدوم ندارم
 نفسے زخم آسودہ و عجزے بسر آرم
 اُشتر سوارے گفتش۔ اے درویش! کجا میروی۔ باز گرد۔ کہ
 بسختی زمیری + نشنید۔ و قدم در بیاباں نہاد و برفت + چوں
 بنخلہ بنی محمود رسیدیم۔ توانگر را اجل فرا رسید + درویش
 بہالینش فراز آمد۔ و گفت۔ ما بسختی نہ مزدیم۔ و تو بر بسختی
 مزدی + بیت

ششے ہمہ شب بر سر دیوار رگریست
 چوں مُد شد آں دلمرد دیوار رگریست

قطعه

آے بسا اُتپ تیز رو کہ پماند کہ خر لنگ جاں بمشزل بُرد
بس کہ در خاک تشترستان را دفن کردند و زخم خورده نمود

حکایت ۹ - عابدے جاہل را پادشاہے طلب کرد - عابد اندیشید
کہ داروئے بخورم تا ضعیف شوم - مگر حُسن خطے کہ در حق من دارد -
زیادت شود * آورده اند کہ داروئے بخورد - زہیر قاتل بود - بمرد * قطعه
آنکہ چوں پستہ دیدش ہمہ مغز پوست بر پوست بود همچو پید
پازسایان رُوے در مخلوق پشت بر قبلہ مے گفتہ نماز

مشوی

تا زاپہ عمر و بکر و زیدی اخصاص طلب کن کہ شیدی
چوں بندہ خداے خویش خواند باید کہ بجز خدا نداند
حکایت ۱۰ - لقمان حکیم را گفتند - ادب از کہ آختی ؟ گفت - از

مے اوبان - کہ هرچه از ایشان در نظرم ناپسند آمد - از آن پشیز کردم * قطعه
مگویند از سر بازیچه حرفے کہ آں پندے نگیرد صاحب ہوش
وگر صد باب حکمت پیش ندادن بخوانند آیدش بازیچه در گوش

حکایت ۱۱ - عابدے را حکایت گفتند - کہ شبے ده من طعام
خوردے - و تا سحر در نماز ایستادے * صاحبہ دلے پشیدہ و گفت - اگر
بینم ناں زخوردے و نمفتے - بسیار ازیں فاضلتہ بودے * قطعه

اندروں از طعام خالی دار تا در آن نور معرفت زبینی

تبی از حکمتی. بعثت آن که پُری از طعام تا زمینی
حکایت ۱۲- رگه کزوم پیش بچه از مشایخ که نماز به فساد
من گواهی داد + گفت بصلاحش چهل کُن + نظم

تو نیکو روش باش تا بد سگال به بد گفتن تو نیابد مجال
چه آهنگ بر بربط بود مستقیم که از دست محطوب خورد گوشمال
حکایت ۱۳- بچه از مشایخ شام را پرسیدند - که حقیقت تصوف
چیست؟ گفت - ازین پیش طائفه بودند در جهاں پراگنده بصورت
و بهیمنی جمع - و امروز خلقی بظاہر جمع و بیاطن پراگنده + نقطه

چه هر ساعت از تو بجائے رود دل

به تنهایی اندر صفائی نه زمینی

درت مال و جاه همت و زرع و تجارت

چه دل با خدایست خلوت رنیشینی

حکایت ۱۴- یاد دارم که شبی در کاروانی همه شب رفته

بوم - و سحر بر کنار پیشه خفته - شوریدم که در آن سفر همراه ما بود -

نقره پزد - و راه پریایاں گرفت - ذبک نفس آرام نیافت + چو

رُوند شد - گفتش - ایس چه حال بود؟ گفت بلبلاں را دیدم - که بناله

در آمده بودند از درخت - و کبکای در کوه - و غوکای در آب - و

بهاغم در بیشه - اندیشه کزوم که مُرُوت نباشد همه در تبیح و

من به غفلت خفته + نقطه

دوش مُرنے بھُج سے نالید عقل و صبرم پُجود و طاقت و دوش
 یکے از دوستانِ مُخلص را مگر آواز من رسید بگوش
 گفت باور ندا شستم کہ ترا بانگِ مُرنے پُچھیں کند ندہوش
 گفتیم ریس شرطِ آدمیت نیست مُرنے تنبیحِ غوان و من خاموش
 حکایت ۱۵- یکے از پادشاہاں عابدے را کہ عیال بسیار داشت -
 پُرسید کہ اوقاتِ عزیزت چگونہ میگذاری؟ گفت - شب در مُناجات -
 و سحر در دُعای حاجات - و ہمہ روز در بندِ اِخراجات + ملک را
 مضمونِ اشارتِ عابد معلوم گشت - بفرمود تا وِجہ کفایت او مُعیّن
 دارند - تا بارِ عیال از دل او برنیزد + مشغومی

اے گر قرار پاسے بندِ عیال دیگر آزادی مہند خیال
 خیم فرزند و نان و جامہ و قوت بازت آرد ز سریرِ ملکوت
 ہمہ روز اِتفاق مے سازم کہ شب با خدا سے پُروازم
 شب چو عقدِ نماز مے بندم چہ خورد با خدا و فرزندم
 حکایت ۱۶- یکے از علمائے راسخ را پُرسیدند کہ چہ گوئی در
 نان و نف - گفت - اگر از ہر جمیعِ خاطر و فراغِ عبادت مے رستائند
 حلال است - و اگر چہ از ہر نان نشینند - حرام + پیست

ناں از براے کُنجِ عبادتِ گرِفتہ اند

صاحبِ دلاں نہ کُنجِ عبادتِ براے نال

حکایت ۱۷- مُردے گفت پیر را - چہ کنم؟ کہ از خلافت

بروحت اندرم- از بشکۀ برزبارت من مے آیند و اوقات مرا از تروؤ
ایشان تشویش مے باشد- گفت- هر چه درویشانند- مرا ایشان را وای
بدره- و آنچه توانگرانند از ایشان چیزے بخواه- که دیگر گردو تو نگزوند-

حکایت ۱۸- فقیهے پدر را گفت- بیچ از بس سخنان رنگین
مستکمال در من اثر نمے کند- بحکم آنکه نمے دینم ایشان را کردارے
موافق گفتارے- **مثنوی**

تربک دنیا بمزوم آموزند خویشان رسیم و غلہ اندوزند
عالیے را که گفت باشد و بس چوں بگوید نگیرد اند کس
عالم آں کس بود که بد نمکند نه که گوید بخلق و خود نمکند

بیت

عالم که کاهانی و تن پروری کند او خویشان گم است کراشیری کند
پدر گفت- آے پسر! بجز در این خیال باطل شاید روعے از تر بیت
ناصرحال گردانیدن- و راه بطالت گرفتن- و علما را بضالت مشغول
کردن- و در طلب عالم معصوم بودن- و از فوائد علم محروم ماندن-
همچو نابینائے که شبے در وحل افتاده بود و میگفت- آخر- آے
مسلماناں! چراغے فرا راه من دارید- و زنی فاحشه بشتبید- و
گفت- تو که چراغ نه بینی- بچراغ چه بینی؟ همچنین مجلس واعظان
چوں حکیم بزازان است- که آفتا تا نقدے ندری- بضاعتے نستان-
و اینچا تا ارادتے نیامری- سعادتے نبری- **قطعه**

گفت عالم بگوش جان بشنو   ورنه نامد بگفتش رکزدار
 باطل است آنکه مدعی گوید   خفته را خفته کے گنبد بیدار
 مرد باید کہ گیرد اندر گوش   ورنه نشت است پند بر دیوار

قطعه

صاحب دے بہ مدرسہ آمد از خلقہ
 شکست عہد صحبت اہل طریق را
 گفت میان عالم و عابد چہ فرق بود
 تا اختیار کردی از آں راس فریق را
 گفت آں کلیم خویش بروں سے برد موج
 ویں بہندے گند کہ پیر و غریب را
 حکایت مظلومہ ۱۹

رایت از رنج راہ و گزرد رکاب	رایت و پردہ را خلاف افتاد
من و تو ہر دو خواہ تا شانیم	گفت با پردہ از طریق عتاب
من نہ خدمت دے نیاسودم	بندہ باز گاہ مظلومانیم
تو نہ رنج آزمودہ نہ رخصار	گاہ و بیگاہ در سفر بودم
قدم من بستے بیشتر است	نہ پیابان و راہ و گزرد و عیار
تو بر بندگان مہ رومی	پس چرا قدرت تو بیشتر است
من قتادہ بدست شاگرداں	با کنیزان یاسمن بوئی
	بسر پاسے بند و سرگرداں

گفت من سر بر آستان دارم نه چو تو سر بر آستان دارم
 هر که پیوده گردون افرازد خویشتن را بگردون اندازد
 سعدی افتاده ایست آزاده کس نیاید بچنگ افتاده
حکایت ۲۰ - یکی از صاحبزادان نور آزمای را دید - بهم برآمد
 و در خشم شده و کف بر دامن آویخته و پرسید - که او را چه حالت
 است؟ گفتند فلان کس او را دشنام داده است + گفت - رایز
 فرومایه هزار من سنگ بر میدارد - و طاقت یک سحبه نمی آرد **قطعه**
 لاف سر بجزگی و دعوای مزدی بکنار
 عاجز نفس فرومایه چه مزدی چه زنی
 گرت از دست بر آید دهی شیرین کن
 مزدی آن نیست که خمیازه بر دهنی
قطعه

اگر خود بر درو پیشانی پیل نه مزد است آنکه در قیامی نیست
 بنی آدم سرشت از خاک دارد اگر خاکی نباشد آدمی نیست
حکایت ۲۱ - بزرگی را پرسیدند از سیرت اخوان الصفا + گفت -
 یکینه آنکه مراد خاطر یاران بر مصالح خود مقدم دارد + و حکما گفته اند
 برادر که در بند خویش است - نه برادر نه خویش است + **بیت**
 همراه گر شتاب کند همزه نو نیست
 دل در کسے بند که دل بشیر تو نیست

حکایت ۲۲ - پادشاهی بریدو استحقار در طایفه درویشان نظر
کرد و پیک از آن میاں بفرست دانست و گفت - آ - یک ! ما
درین دنیا بجیش از تو کمتریم و بعیش خوشتر - و بزرگ برابر - و
در قیامت انشاء الله بهتر - مشغولی

اگر کشور کشای کاهران است وگر درویش حاجتمندان است
و آن ساعت که خواهند این و آن مرد نخواهند از جمان بیش از کفن مرد
چو رحمت از مثلک بر بخت خواهی گدائی بهتر است از پادشاهی
ظاهر درویشان جامه زنند است - و موی سزده - و حقیقت آن
دل زنده و نفس مرده و قطعه

آه درونت برهنه از تقوی کنز برون جامه ریا داری
پروژه هفت رنگ را بگذار تو که در خانه بوریا داری

مشغولی

دیدم گل تازه چند دسته بر گنبد از گیاه بسته
گفتم چه بود گیاه ناچیز تا در صف گل نشیند او نیز
بگریخت گیاه و گفت خاموش صحبت بلند کرم فراموش
گر نیست حال و رنگ و بویم آخر نه گیاه باغ اویم
من بنده حضرت کریم پروژده نعمت قدیم
مگر بے هنرم وگر هنرمند لطف است امیدم از خداوند
با آنکه بضاعت ندارم شریار طاعت ندارم

لاجرم حکمتش بود گفتار خوردنش تنه‌روستی آرد بار

حکایت ۴ - دو درویش خراسانی در ملازمت صحبت یکدیگر

سیاحت کردند و یک ضعیف بود که روزه داشته و بعد از دو

شب افطار کرد - و دیگری قوی که روزه رفته بار خورد

قصا را بر در شهر به شتمت جاسوسی گرفتار آمدند - و هر دو را

حبس کردند - و در زندان بگل بر آوردند و بعد از دو هفته معلوم

شد - که بے گناه اند و در کشادند قوی را دیدند مرده و ضعیف

جاں سلامت بزرده و درین حجب ماندند - و چکی گفت - اگر بر خلاف

آل بود - تعجب بودی - زیرا که این بسیار خوار بود - طاقت

نئی نوالی نیاورد - و بسختی هلاک شد - و آل دیگر خویشین دار بود -

بر عادت خود صبوری کرد و سلامت ماند و قطعه

چو کم خوردن طبیعت شد کسی را چو سختی پیشش آید سهل گیرد

و گرنه پندور است اندر فراخی چو تنگی بیند از سختی نرسد

بیت

شویر رشک و مبهم تاقتن مصیبت بود روز نا یافتن

حکایت ۵ - یکی از حکما پسر را نهی کرد از خوردن بسیار -

که سیری شخص را رنجور کند - گفت ای پدر! گرسنگی مرسوم را بکش -

نشیدم! که ظریفان گفته اند - که بسیری مژدن به که بخور سنگی

جاں سپردن - پدر گفت - اندازه نگذار - بیت

نہ چنڈاں رنجور کز دہانت برآید نہ چنڈاںکے از ضَعْف جانت برآید
قُطْعہ

با آنکہ در وجود طعام است حفظ نفس
رنج آورد طعام کہ بیش از قدر بود
گر کُشک خوری بہ تکلف زیباں کند
ور نان کُشک دیر خوری کُشک بود

حکایت ۶ - رنجور سے را گفتند کہ دلت چہ میخواہد ؟

گفت - آنکہ دلم چیز سے نخواہد بہ بیت
معدہ چو پُر گشت و دروں درد خوانست

سود ندارد ہمہ اسبابِ راست

حکایت ۷ - بقالے را درمے چند بر صوفیاں گزرد آمدہ بود۔

ہر روز مطالبہ کردے و سُخنیائے با خشونتُ گفتے + اصحاب از تعسُّتِ
او خستہ خاطر ہیے بُودند۔ و جُز تَحَمُّلِ چارہ نہ بود + صابِوے بشنید۔
بِخندید و گفت - نفس را وعدہ دادن بطعام آساں تر است۔
کہ بقال را بدرم + قُطْعہ

تَرْکِ اِحسانِ خواجہ آولتر کا حتمالِ جفاے بواباں
بہتمائے گوشتِ مُزون بہ کہ تقاضائے زُشتِ قصاباں

حکایت ۸ - حاتم طائی را گفتند۔ از خود بُزرگ بہمت تر
در جہاں کسے را دیدہ ؟ گفت - بلے - روز سے چہل شُر قزباں کردہ

بودم و اُمراے عرب را طلب نمودہ - ناگاہ - حاجتِ بگوشہ صخرہ رفتہ
 خار کشے را دیدم پُشتِ خار فراہم آورده - گفتیم - بہتانیے حاتم چہرا
 نرویی ؟ کہ خلقے بر سہاڑ او گرزد آمدہ اند + گفت - بہت
 ہرگز ناں از عملِ خویش خورد منتِ حاتم طائی نہر د
 من او را بہمت و جاثمردی بر تر از خود دیدم +

حکایت ۹ - اعرابی را دیدم در حلقہٗ چہرہ بیان بفرہ حکایت میکرد
 کہ وقتے در بیابانے راہ گم کردہ بودم - و از زاد با من چہرے نماندہ -
 دل بر ہلاک نہادم + ناگاہ یکسو یافتیم پُر از مزارید کہ ہرگز آن
 ذوق و شادی فراموش نکنم - کہ پنداشتم کہ گندیم بزیان است - یا
 نژت - و باز آن تلخی و نا اُسیدی - چوں معلوم کردم کہ مزارید است قطعہ
 در بیابانِ خشک و یگِ رواں تشہ را در دہاں چہ در چہ صدف
 مزہ بے توشہ کا وقتاد از پایے در کمر بند او چہ زر چہ خرف

باب چہارم در فوائدِ خاموشی

حکایت ۱ - بازگانے را ہزار دینار خسارت افتاد - پسر را
 گفت - نباید کہ با کسی ایس سخن در میان نہی + گفت - آے پدر!
 فرماں تراست - نگویم - ولیکن باید کہ مرا بر فائدہٗ ایس مطلع گردانی -
 کہ مصلحت در نہاں داشتن چیست ؟ گفت - تا مصیبت دو نشود -
 یکے نقصان مایہ و دُوم شہادت ہمسایہ + بہت

گو اندو خویش باو دشمنان کہ لا حول گویند شادی کنان
 حکایت ۲ - و تھے بہت بھل جوانی بانگ بر مادر زودم + دل آزدہ
 بکنجے نشست و گزیاں ہمیکشت مگر خُردی فراموش کردی
 کہ دُشمنی سے کُنی + قطعہ

چہ خوش گفت زانے بغزنیہ خویش چو ویش پلنگ افکن و پیل تن
 گر از عتدِ خُرویت یار آمدے کہ بیچارہ بُوَدی در آغوشِ من
 نکردی دریں رُوز بر من جفا کہ تو شیر مژدی و من پیرہ زن
 حکایت ۳ - جالینوس حکیم اہلے را دید و ست در گریبان
 داندمنندے زوہ بُوَد - و بیچہر متی سیکرد + گفت اگر ایس دانا بُوَدے -

کار او با ناداں باریجا نہ رسیدے - کہ گفتے اند - مثنوی
 دو عاقل را نباشد کین و پیکار نہ دانا ئے رنیزد با بیکار
 اگر ناداں بوخت سخت گوید خرومندش بنزدی دل رنجوید
 دو صاحبِ دل نگہ دارند مَوئے ہمیدوں سرکش و آذم جوئے
 و گر از ہر دو جانب جاہلانند اگر زنجیر باشد پگسلانند
 یکے را زشت خوئے داد و دشنام تحمّل کرد و گفت آے نیک فرجام
 بتر ز انم کہ خواہی گفت آنی کہ دامن عیب من چوں من نہانی

حکایت ۴ - سہبان و اہل را در فصاحت بے نظیر نہادہ اند -
 بحکم آئیکہ بر سر جمع سالے سخن عفتے - و ثقلے مکرر نکردے - و اگر
 ہماں سخن اتفاق افتادے - بعبارتے دیگر بگفتے - و از جملہ آداب

نہاے حضرت پادشاہاں یکے این است + مثنوی
 سخن گزچہ و بلند و شیریں بود سزاوار تصدیق و تحسین بود
 چو بارے بگفتی مگو باز پس کہ حلو چو یکبار خوردند و پس
 حکایت ۵ - یکے را از حکما شنیدم - کہ میگفت - ہرگز کسے

بجمل خویش اقرار نکرده است - مگر آنکس کہ چوں دیگرے در
 سخن باشد - ہنچناں تمام ناگفتہ - سخن آغاز کند - مثنوی
 سخن را سرائت آے فرومند و بن میاور سخن در میان سخن
 خداوند تدبیر و فرہنگ و ہوش نگوید سخن تا نہ بیند شמוש
 حکایت ۶ - تنے چند از نزد یکان سلطان محمود حسن یمندا

را گفتند - کہ سلطان امروز چہ گفت ترا در فلان مضامحت ؟ گفت
 بر شاہم پوشیدہ خاند + گفتند - آیتچہ با تو گوید - کہ ظہیر سریر
 سلطنتی و مشیر تدبیر مملکت - با مثال ما گفتن روا ندارد + گفت
 با اعتماد آنکہ داند - کہ با کسے نگویم - پس چرا ہمے پڑسید ؟ بیت

نہ ہر سخن کہ بر آید بگوید اہل شناخت

بستر شاہ سر خویش تن بہاید باخت

حکایت ۷ - ناخوش آوازے بہ بانگ بلند قراں میخواند
 صاحب دے برو بگذشت - و گفت - ترا مشاہرہ چند است ؟ گفت
 بیچ + گفت - پس چرا ایں ہمہ خود را زحمت میدہی ؟ گفت
 از برے خدا میخوانم + گفت از بہر خدا مخوان + بیت

مگر تو قرآن بدیں نمط خوانی زبیری رونق سمانی

باب ششم در ضعف پیری

حکایت ۱۔ روزے بغرور جوانی سخت رائدہ بودم۔ و شبانگاہ
ہپائے گریو و حسرت ماندہ * پیر مردے ضعیف از پیر کاروان
ہے آمد گفت۔ چہ بخشی؟ کہ نہ جاے خفتن است * گفتم۔ چوں
روم؟ کہ نہ پاے رفتن است * گفت۔ نشنیدہ کہ صاحبداں
گفتند اند۔ رفتن و نشستن بہ کہ دویدن و گشتن * قطعہ
اے کہ مشتاق منزلی شباب پند من کار بند و صبر آموز
اسب تازی و دیگ روو شباب اشتر آہستہ میرود شب و روز

باب ہفتم در تاثیر تربیت

حکایت ۱۔ یکے از روزا پسرے کور دل داشت * پیش
دانشمندے فرستاد۔ کہ مر ایں را تربیتے کن۔ مگر عاقل شود *
روزگارے تعلیم کردش۔ مؤثر نبود * پیش پدرش کسے فرستاد۔ کہ
ایں پسر عاقل نمے شود۔ نو مرا دیوانہ کرد * قطعہ

چوں بود اصل گوہرے قابل تربیت را درو اثر باشد
بیچ صیقل نکو نداند کرد آہنے را کہ بد گہر باشد
سگ بد زبانی ہفتگانہ بشوے چونکہ تر شد پلید تر باشد

خبر چیلے اگر ہنگہ روڈ چوں بیاید ہنوز ضرر باشد
 حکایت ۲- کیسے پسران را چند ہمیداد کہ آے جان پدر
 ہنر آموزید کہ ملک و دولت دنیا را اعتماد را نشاید۔ و بیم و زرد
 سفر محل خطر باشد کہ دوز، یگبار برد۔ یا خواجہ بتفاریق رنجورد۔ اما
 ہنر چشم زائندہ است۔ و دولت پایندہ ہے اگر ہنرمند از دولت
 بچسند۔ غم نباشد کہ ہنر در نفس خود دولت است۔ ہر کجا کہ
 رود۔ قدر بیند۔ و صدر نشیند۔ و بے ہنر قلم چید۔ و سختی بیند بہت
 سخت است پس از باہ حکم برون خو کردہ بناز جور مردم برون
 قطعہ

وقت افتاد فتنہ در شام ہر کسے گوشہ فرا رفتند
 روستا زادگان دانشمند بوزیر پادشا رفتند
 پسران وزیر ناقص عقل بگدائی بروستا رفتند
 بہت

میراث پدر خواہی علم پدر آموز کیس مال پدر خرج توان کردہ روز
 حکایت ۳- یکے از فضلاے عصر تعلیم ملک زادوے ہے کرد۔
 ضرب بے محابا زدے و زجر بقیاس کردے۔ ہارے پسر از بیطاعتی
 شکایت پیش پدر آورد۔ و جامہ از تن زدو شد ہزداشت۔ پدر را
 دل بہم بر آمد۔ استاد را بخواند۔ و گفت۔ پسران آحاد را چنیں جفا و
 توزیع روا نداری کہ فرزند مرا۔ سبب چینیست؟ گفت۔ سبب آنکہ سخن

اندیشیده گفتن و حرکت پستیده کردن همه خلق را علی النعموم
باید و پادشاهان را علی الخصوص - موجب آن که از دست و
زبان ایشان هر چه رود - بزرآینه باقواء بگویند - و قول و فعل
عوام الناس را چندان اعتبار نباشد * **قطعه**

اگر صد ناپسند آید ز درویش   ریفقانش یک از صد ندانند
وگر یک ناپسند آید ز سلطان   ز اقلیه باقیه رسانند
پس واجب آمد معلم پادشاهنژاده را در تهذیب اخلاق خداوند
زادگان را بجهت ازاں بیشتر کردن که در حق عوام * **قطعه**
هر که در شرویش ادب نکند   در بزرگی فلاح ازو بر خاست
چوب تر را چنانکه خواهی بیج   نشود خشک جز با تش راست
ملک را حُسن تدبیر فقیه و تقریر جواب او موافق آمد - خلعت و
نقمت بخشید - و پایه و منصب او بلند گردانید *

حکایت ۴ - یکی را شنیدم از پیران مرئی - که مرید را
میگفت - آه پسر! چندانکه خاطر آدمی بر روزی است - اگر
بروزی ده بودی - بمقام از ملائکه در گذشتی * **قطعه**
روان داد و عقل و طبع و ادراک   جمال و نطق و راه و فکر و هوش
ده انگشت مرتب ساعی بر کف   دو بازویت مرتب کرد بر دوش
نمونی پنداری آه ناچیز بهمت   که خواهد که زومت روزی فراموش
حکایت ۵ - اعرابی را دیدم - که پسر را میگفت - آه پسر! ترا چه

روز قیامت که هفت چیت؟ و نگویند که پدرت کیست؟ قطعه
 جامه کتبه را که می بوسند او نه از کرم پیله نامی شد
 با عریضه نشست روزی چند لاجرم پنهان او گرامی شد
حکایت ۶ - درویش زنی حایله داشت. مدت خل او بسر
 آمد. درویش را همه عمر فرزند نیامده بود. گفت اگر خدای تعالی مرا
 پسر بخشد. بجز این خبری که در بر دارم. هر چه در ملک من است.
 ایشانه درویشاں کنم. اتفاقاً پسر آورد. درویش شادمانی کرد. و سفره
 یاراں بموجب شرط نهاد. پس از چند سال که از سفر شام باز
 آمد. بملکت آن دولت برگشت. و چگونگی حالتش پرسیدیم.
 گفتند. فرزندان شش در است. گفتیم سبب چیست؟ گفتند. پسرش
 خمر خورده است و عهده کرده. و خون کس ریخته و از شهر
 گریخته. پدر را بعثت آن سلسله در ناس است و بند برپا.
 گفتیم این بلا را او بجات از خدا خواسته است. قطعه
 زنان بار دار آس مزد بشمار اگر وقت ولادت مار زاینده
 از آن بهتر بنزدیک خردمند که فرزندان نا هموار زاینده
حکایت ۷ - ساله نزاع در میان پیادگان حجاج افتاده بود
 و داعی هم در آن سفر پیاده بود. از بی انصافی در سر و روی
 یکدیگر افتادیم. و داو فُتوق و جدال یدادیم. کجاوه نشینی را شنیدیم
 که با عدیل خود می گفت. بوالعجب کار است که پیادگان حاج چو

عرضہ شطرنج بسر ہے برآمد۔ فرزین مے شوند۔ یعنی بہتر از آن
 میگردند۔ کہ بودند۔ و پیادگان حاج باویہ بسر بزدند و بر شند قطعہ
 از من بگوئے حاج مردم گزائے را کو پستین خلق بازار میدرد
 حاجی تو نیستی شترانت از برائے آنکہ بیچارہ خار میخورد و بار مے برد
حکایت ۸۔ مردے را چشم دزد خاست۔ پیش بیطارے رفت
 کہ مرادوا کن + بیطار از آنچه در چشم چار پایاں میگرد۔ دریدو او
 کشید۔ کور شد۔ حکومت بر داور بزدند + گفت برو بیج تاواں نیست۔
 اگر ایں خر نبودے۔ پیش بیطار رفتے + مقصود ازین سخن آنست۔
 تا بدانی۔ کہ ہرگز نا آزمودو را کار بزرگ مے فرماید۔ ندامت برد
 و ہزویک خردمنداں بخفت عقل منسوب گردو + قطعہ

ندیدہ ہوشمند روشن راے با فرومایہ کار ہائے خطیر
 بویا باف گردچہ بافندہ است بُرندش بکار گاہ حیر
حکایت ۹۔ پارسائے بریکے از خداوندان نعمت گذر کرد کہ
 بندہ را دست و پای بستہ بود۔ و عقوبت ہمیکرد۔ گفت آے پسر ہنچو
 تو مخلوقے را خدای عز و جل اسیر حکیم تو گردانیدہ است و ترا بر وے
 فضیلت دادہ۔ شکر نعمت باری تعالیٰ بجا آر۔ و چندین جفا بر
 وے روا مدار۔ کہ خدا پ از تو باشد و شترساری بری + مثنوی
 بر بندہ بگیر خشم بسیار جورش کمین و دلش میازار
 او را تو بدہ درم خریدی آخر نہ بقدرت آفریدی

ایں حکم و غرور و خشم تا چند
 هست از تو بزرگتر خداوند
 اے خواجہ از سلمان و اخوش
 فرماید و خود ممکن فراموش
 در خبر است از خواجہ عالم و سرور
 بنی آدم صلی اللہ علیہ وسلم
 کہ گفت بزرگتر حسرتی در روز قیامت آن بود کہ بندہ صانع
 را بہ بہشت برند و خداوند فارغ را بدوزخ قطع
 بر غلامی کہ طوع خدمت ثقت
 خشم بیحد مران و پیرہ گیر
 کہ نصیحت بود بروز شمار
 بندہ آزاد خواجہ در زنجیر

باب ہشتم در آداب صحبت

حکمت ۱- دو کس رنج بیہودہ بزدند۔ و سچہ بیفائدہ کردند یکے آنکہ
 مال اندوخت۔ و نخورد۔ و دیگرے آنکہ علم آموخت۔ و عمل نکرد۔ مثنوی
 علم چند آنکہ بیشتر خوانی چوں عمل در تو نیست نادانی
 نہ محقق بود نہ دانشمند چار پائے برو کتابے چند
 آن تہی مغز را چہ علم و خبر کہ برو ہینرم است یا دفتر
 حکمت ۲- علم از بہر دیں پروردن است۔ نہ از برائے دنیا
 خوردن * بیت

ہر کہ پزہیز و علم و زہد فروخت
 خرمنے گزد و پاک بسوخت
 پند ۳- عالم نا پزہیزگار کور
 مشعلہ دار است * بیت
 بیفائدہ ہر کہ عمر در باشت
 چیزے سخرید و زر بینداخت

حکمت ۴- ملک از خردمندان جمال گیرد و دین از پرستشکاران
کمال پذیرد + پادشاهان به نصیحت خردمندان از آن مصلحت ترند -
که خردمندان بفقرت پادشاهان + قطع

پند اگر بشنوی آس پادشاه در همه دفتر به ازیں پند نیست
جز بخردمند مفرما عمل گزیند عمل کار خردمند نیست
حکمت ۵- سه چیز بے سه چیز پاییز - مانند مال بے تجارت
و علم بے بحث و ملک بے سیاست + قطع

وقتے بظفت گوے و دُراؤ مژومی باشد که در کند قبول آوری دے
وقتے بظف گوے که صد کوزو نبات که گه چنان بکار نیاید که خطله
حکمت ۶- رحم آردون بر بدان رستم است بر نیکان -

و عفو کردن از ظالمان جور است بر مظلومان + پیست
خیبت را چو تعهد کنی و بنوازی بدولت تو نگه میکند بانبازی
پند ۷- هر آں سرے که داری - با دوست درمیان منو -
باشد که وقتے دشمن شود - و هر بدے که توانی - بدشمن مران -
باشد - که روزه دوست گزدو - رازے که رهاں خواهی - با هیچکس
گوے - اگر چه دوست مخلص باشد - که مر آں دوست را نیز
دوستان باشند - قطع

خامشی به که خمیر دل خویش با کسے گفتن و گفتن که گوے
آس سلیم آب ز سر چشمه به بند که چو پُر شد نتوان بستن چه

فرو

سخن در نهان نباید گفت که بهر انجمن نشاید گفت

حکمت ۸ - دشمن ضعیف که در طاعت آید - و دوستی نماید

مقصود وے جز آن نیست - که دشمن قوی گردد + و گفته اند - که

بر دوستانه و دشمنان اعتماد نیست تا بتعلق دشمنان چه رسد؟ بپست

دوستانم ز دشمنان بترند دشمنان خود علامت و گزند

پند ۹ - هر که دشمن کوچک را حقیر شمارد - بدان می ماند

که آتش اندک را مهمل گذارد + فقط

امروز پیش که بیثواب گشت کاتش که بلند شد جهاں سوخت

گذارد که زه کند کماں را دشمن که به تیر بیثواب و نفع

حکمت ۱۰ - سخن در میان دو دشمن چنان گوے - که اگر

دوست گردند - شرمندہ نباشی + مشنوی

میان دو تن جنگ چوں آتش است سخن چین بد بخت هیزم کش است

کنند این و آن خوش و گر باره دل وے اندر میان کور بخت و نجل

میان دو کس آتش افروختن نه عقل است خود در میان سوختن

فقط

در سخن با دوستان آهسته باش تا ندادو دشمن خوشخوار گوش

پیش دیوار آرنج گوئی هوش دار تا نباشد در پس دیوار گوش

پند ۱۱ - چوں در انصاف کارے مقررده باشی - آن طرف انقباض

کُن - کہ بے آزار باشد * بمیت
 با مردم سهل جوے و دشوار گوے   با آنکه در صلح زند جنگ جوے
 حکمت ۱۲ - تا کار بزر بر آید - جاں در خطر آنگندن شاید بمیت
 چو دشت از همه حیلے در گشت   حلاوت بزدن بشمشیر و دست
 حکمت ۱۳ - هر که بدے را بکشد - خلق را از بلاے بزرگ
 برهاند - و او را از عذاب خداے * قطع

پسندیده است بخشایش و بیکن   مینه بر ریش خلق آزار مرهم
 ندانست آنکه رحمت بزد بر مار   که این قلم است بر فرزند آدم
 حکمت ۱۴ - نصیحت از دشمن پذیرفتن خطاست - و بیکن
 شنیدن رواست - تا بخلاف آں کار گنی - و آں عین مذابست مثنوی
 حذر کن ز آنچه دشمن گوید آں کُن   که بر زانو زنی دست تغابن
 گرت راپے نماید رانت چوں تیر   ازو بر گزد و راه دست چپا گیر
 حکمت ۱۵ - خشم بیحد و وحشت آرد - و لطف بیوقت بمیت
 برود - نه چندان دُرشتی کُن - که از تو سیر گز و دند و نه چندان
 نرمی که بر تو دیر شوند * مثنوی

دُرشتی و نرمی بهم در پے است   چو رگ زن که جراح و مرهم مذابست
 دُرشتی نگیرد خردمند پیش   نه سُستی که ناقص کند قدر خویش
 نه مرغیشتن را فرونی دهد   نه یکبار تن در زبونی دهد
 ایضا

شبانے با پدر گفت آسے خردمند مرا تعلیم کن پیرانه یک پند
بگفتی نیک مردی کن نه چندان که گزد و خیره گزگ تیز دنداں
حکمت ۱۶- دو کس دشمن ملک و دینند - پاؤشاه بیحکم و
زاید بے حکم و بیست

بر سر ملک مباد آں ملک فرمانده که خدا را بخود بندد فرمانبردار
حکمت ۱۷- پاؤشاه را باید که خشم بر دشمنان بجده نراند
که دوستان را برو اعتماد نماند - که آتش خشم اول در خداوند خشم
افتد - پس آنگه زبانه بخشم رسد یا نرسد و مثنوی
نشايد بنی آدم خاک زاد که در سر کند کبر و شندی و باد
ترا با چنین شندی و سرکشی نه پندارم از خاکی از آتشی
قطعه

در خاک بپاشاں برسیدم بعباده گفتم مرا بنزویت از جل پاک کن
گفتا برو چو خاک تحلل کن آسے فقیه یا هر چه خوانده همه در زیر خاک کن
حکمت ۱۸- بد خوے بدست دشمنی گرفتار است - که هر گجا که
رود - از چنگ حقوبت او خلاص نیابد و بیست

اگر ز دست بلا بر فلک رود بد خوے
ز دست خوے بر خویش در بلا باشد
حکمت ۱۹- چوں بینی که در سپاه دشمن مفارقت افتاد -
توجه باش - و اگر جمعند - از پریشانیه خود اندیشه کن و قطعه

برو با دوستان آسوده بنشین
چو پنی در میان دشمنان جنگ
وگر دانی که با هم یک زبانند
کماں را زه کن و بر باره بر سنگ
حکمت ۲۰ - دشمن چون از همه حیلهها در ماند - سلسله دوستی
بجانبند - آنکه بدوستی کار یا کند - که بیج دشمن نتواند *

پند ۲۱ - سر مار بدست دشمن بکوب - که از احدی افسین
خالی نباشد - اگر دشمن غالب آمد - مار گشتی - وگرنه از دشمن برستی بهیت
بروز مگر که ایمن مشو ز خصم ضعیف
که مغز شیر برآرد چو دل ز جاں برداشت

حکمت ۲۲ - خبری که دانی - که دلی بیازارد - تو خاموش باش -
تا دیگر برآرد * بهیت

پند ۲۳ - پاؤشاه را بر خیانت کس واقف نگرداں - مگر
آنکه که بر قبول گلی واثق باشی - وگرنه در هلاک خود میکوشی * بهیت
بیج سخن گفتن آنگاه کن چو دانی که در کار گیرد سخن
حکمت ۲۴ - هر که نصیحت خود رائ میبند - او خود به نصیحت
گری محتاج است *

پند ۲۵ - فریب دشمن مخور - و غرور مداح مخور - که آن دام
ترق بنماده است و این کام طبع کشاده - احمق را ستایش خوش آید * قطعه
الاتا نشنوی مدح سخن گوے که اندک مایه نفعی از تو دارد

اگر روزه مُرادش بر نیاری دو صد چندان جُوبت بر شمارد

حکمت ۲۶ - نیکم راتا کسے عجب نگیرد سخنش صلاح نپذیرد بے سیت

شو عره بر حُسن گفتار خویش بتحسین نادان و پندار خویش

حکمت ۲۷ - همه کس را عقل بخود بکمال نماید - و فرزند خود بجال - قطع

یکه جهود و سُلمان خلاف مے مجتهد چنانکه خنده گرفت از نزاع ایشانم

بظن گرفت سُلمان گر این قبایل من دُرست نیست خدایا جهود میرانم

جهود گفت بثوریت مے خورم سو گند و گر خلاف کنم بهنجو تو سُلمانم

گر از بیبط زبیں عقل مُنعیم گردد بخود گمان نبرد هیچکس که نادانم

حکمت ۲۸ - ده آدمی بر شقرؤ بخورند - و دو سگ بر مُردارے

با هم بسر نبرند + حریص با جهانے گرسنه است - و قانع بنانے سیر +

مکما گویند - درویشی بقناعت به از توانگری به ضاعت + سیت

رو دوتگ بیک گردو ناں پُر گردد رفعت رُوس زبیں پُر نکند دیدو تنگ

مثنوی

پدر چوں دُور عمرش مُتقاضی گشت مرا ایس یک نصیحت کرد و پنداشت

که شہوت آتش است از رُوس به پُرمیز بخود بر آتش دوزخ گمن تیز

در آں آتش نیاری طاقت سوز به صبر آلبے بریں آتش زن اُمرو

حکمت ۲۹ - هر که در حالت توانائی نیکی نکند - در وقت ناتوانی

سختی بیند + بیت

به اختصار از مزدوم آزار نیست که روز مصیبت کش یار نیست

پیشہ ۳۰ - ہرچہ رود بر آید - دیر نیاید : قطعہ
 خاک مشرق شنیدہ ام کہ کنند بچہل سال کاسہ چینی
 صد بروزے کنند در مرثیت لاجرم قیمتش ہے بینی
 قطعہ

مژنگ از بیضہ بروں آید و روزی طلبہ آدمی زاوہ ندارد خبر از عقل و تمیز
 آنکہ ناگاہ کسے گشت بچیزے نرسیدہ روں تنگیں و فضیلت بگذشت از ہمہ چیز
 آنکینہ ہمہ جاوہنی و از آن قدرش نیست نقل و شوار بدنت آید از آن است عزیز
 حکمت ۳۱ - کارہا بصبہ بر آید - و مستعجل ہر در آید : مثنوی
 بچشم خویش دیدم در بیاباں کہ مرد آہستہ بگذشت از شتاباں
 سمنہ باو پا از تنگ فرو ماند شہراں ہنچاں آہستہ میراند
 حکمت ۳۲ - ناداں را بہتر از خاموشی نیست - و اگر ریس
 مصاحت پدانتست - ناداں نبودے : قطعہ

چوں نداری کمال فضل آں کہ زباں در دہاں نگہداری
 آدمی را زباں فضیحت کردہ جویز بیمخر را سہکساری
 ایضاً

خرے را اہلے تعلیم میداد برو پڑ صرف کردہ سبے دارم
 یکجہے گفتش آے ناداں چہ کوشی دریں سودا رتہزں از تویم لایم
 نیاموزد بہائم از تو گفتار تو خاموشی بیاموز از بہائم

ایضاً

هزکه تا تل نکند در جواب بیشتر آید سخنش نا صواب
یا سخن آراسه چو مردوم بهوش یا بنشین بهنجو بهایم خموش
حکمت ۳۳ - هزکه با دانا تر از خود مجادل کند تا بداند

که دانا است - بداند - که نادانست * بیت

چون در آید به از توئی به سخن گرچه به دانی اعتراض کن
حکمت ۳۴ - هزکه با دانا نشیند - نیکی نه بیند * مثنوی

گر نشیند فرشته با دیو وحشت آموزد و خیانت و دیو
از دانا جز بدی نیاموزی نکند گزگ پوستیس دوزی

حکمت ۳۵ - مردمان را عجیب بهانی پیدا کن که مرایشان
را رسوا کنی - و خود را به اعتماد *

حکمت ۳۶ - هزکه علم خواند و عمل نکند - دانا ماند -
که گاو راند - و شخم نیفشاند *

حکمت ۳۷ - از تن بیدل طاعت نیاید - و پوست
بیمغز بضاعت را نشاید *

حکمت ۳۸ - نه هزکه در مجادل چست - در معامله ورست *

حکمت ۳۹ - اگر شهما هم شب قدر بود - شب قدر بیدار بود * بیت

گر شک هم نعل بدخشان بود پس قیمت نعل و سنگ یکسان بود

حکمت ۴۰ - نه هزکه بصورت نیکوست - سیرت زیبا دروست * قطعه

نوا شناخت یک روز در شامل مرد که تا گشاش رسید است پایگاه علوم

وے ز باطنش این سباش و غره مشو که مجتنب نفس نگردد باطنا معلوم

حکمت ۴۱- هر که با بزرگان ستیزد- خون خود بریزد * قطعه

خویشتن را بزرگ می بینی راست گفتند یک دو بیند لوح

زود بینی شکسته پیشانی تو که بازی بسرگنی با قوت

پند ۴۲- پنجه افکندن با شیر و مشت زدن بر شمشیر

کار خردمندان نیست * بیت

جنگ و زور آوری مکن با مست پیش سر پنجه در بغل و دست

حکمت ۴۳- ضعیفی که با قوی دلاوری کند - یار

و دشمن است در هلاک خویش * قطعه

سایه پرورده را چه طاقت آن که رود با مبارزان بقتال

سخت بازو بجهل می فکند پنجه با مرد آهنین چنگال

حکمت ۴۴- هر که نصیحت نشنود- سر ملامت شنیدن دارد و بیت

چون نیاید نصیحت در گوش اگر ت سرزنش کنم خاموش

حکمت ۴۵- بے همترا همترا را نتواند دید- چنانکه سگان

بازاری سگ صید را مشغله برآورد- و پیش آمدن گذارد- یعنی

سقطه چون همترا با کسی بر نیاید- مجتنبش در پوستین افتد * بیت

کند هر آینه غیبت حود کونه دست

که در مقابل گفتش بود زبان مقال

حکمت ۴۶- اگر جور شکم نبود- بیج مرغ در دام

نیفتاده - بلکه صیاد خود دام ننهد * بیت
 شکم بند دست است و زنجیر پای شکم بنده نادر پرستد خدا
 حکمت ۴۴ - چکماں دیر دیر خورد و عابدان نیم سیر - و
 زاهدان تا سد رمق - و جوانان تا طبق برگیرند - و پیران تا
 عرق کنند - اما قلندر چندان خورد که در روزه جای نفس
 نماند - و بر سفره روزی کس * بیت

اسیر بند شکم را دو شب بگير و خواب شب زنده سگی شب زنده گلی
 حکمت ۴۵ - هرگز دشمن در پیش است - گر نکشد -
 دشمن خویش است * بیت

سگ در دست و ناز بر سرش نکند مزد هوشیار و رنگ
 و گروپ بر خلاف مضاحت دیده اند - و گفته اند - که در کشتن
 بندیاں تا تل آولتر است - بچکیم آنگه اختیار باقیست - توان کشت -
 و توان بخشید - اما اگر بے تا تل کشته شود - قتل است - که
 مضاحت فوت گردد - که تدارک مثل آن ممتنع باشد * مثنوی
 نیک مثل است زنده بجاں کرد کشته را باز زنده نتوان کرد
 شرط عقل است صبر تیر انداز که چو رفت از کماں نیاید باز
 حکمت ۴۶ - جوهر اگر در غلاب افتد - همان نفیس است - و
 غبار اگر بر فلک رود - همچنان خبیث * استعداد بے تربیت درین
 و تربیت نامستعد ضائع * خاکستر نسبتی عالی دارد - که آتش جوهر

عَدِیست - و بیکن چوں بنفسِ خودِ همنرے ندارد - با خاک برابر
است * قیمتِ شکر نه از نئے است که آں خودِ خاصیت
وے است - مثنوی

چو کنعاس را طبعیت بے همنر بود پیهم زادگی قدرش بنفرد
همنر بجا اگر داری نه گوهر گل از خار است و از بهیم از آذر
حکمت ۵۰ - مشکِ آنست - که خودِ بهیدر نه آنگه عطار بگوید
وانا چوں طبلِ عطار است خاموش و همنر نای - و نادان چوں
طبلِ غازیست بلند آواز و میان تہی * قطعه

عالم اندر میانِ بجمال مثله گفته اند صدیقان
شاید در میانِ کور است مضمحل در گشتِ زنجیران
حکمت ۵۱ - دوستی را که همه عمر فرا چنگ آرند - نشاید
که بیک نفس ریزانند * بیت

شکے چو سال شود نقلِ پارو ز نهار تا بیک نفسِ شکس بنگ
حکمت ۵۲ - عقل در دشتِ نفس چنان گر قرار است - که
مرد عاجز بدستِ زنِ گریز * بیت

در شترسی بر سر آئے به بند که بانگِ زن از دے بر آید بلند
حکمت ۵۳ - رای بے قوت مکر و فسون است و قوت بے
رای جمل و جئون * بیت

تمیز باید و تدبیر رای و آنگه ناک که ناک و دولت نادان صلاح بنام خود است

حکمت ۵۴ - جوانمردی که رنجور و پیرد - به از عایدی که
 روزه دارد و بنهد + هرگز تنگ شهوت از بهر قبول خلق داده
 است - از شهوت حلال در شهوت حرام افتاده است + بیست
 عاید که نه از بهر خدا گوشه نشیند بیچاره در آیین تاریک چه بیند
 حکمت ۵۵ - اندک اندک فحشه شود - و قطره قطره سیل گردد -
 یعنی آنانکه دست قدرت ندارند - سنگ خزه نگه دارند - تا بوقت
 فرصت دمار از دماغ خضم بر آرند + بیست

اندک اندک بهم شود بسیار دانه دانه است غله در انبار
 حکمت ۵۶ - علم را نشاید که سفاقت از عامی بحکم در گذارد که هر دو
 طرف را زیان دارد - که بیست را بی کم شود - و جهل آن محکم + بیست
 چو با سقله گوئی بملطف و خوشی فروز گرددش بکبر و گزوف کشی
 حکمت ۵۷ - معصیت از هرگز صادر شود - ناپسندیده است
 و از علما ناخوب تر - که علم سلاح جنگ شیطان است و خداوند
 سلاح را چون باسیری برند - شتر ساری بیش برون + مثنوی
 حایر نادان پریشان روزگار به ز دار نشنند نا پزیرینگار
 کاس بنایینائی از راه اوقاف وین دو چشمش بود در چاه اوقاف
 حکمت ۵۸ - جان در حمایت یکدم است و دنیای وجودی
 میان دو عدم + دین بدنیای مفروش - که دین بدنیای فروشان
 خزانند - یوسف رفروشد تا چه خزند + بیست

بقول دشمن بیان دوست نشستی برپس که از که بریدستی و با که پیوستی
حکمت ۵۹- شیطان با مخلصان بر نمی آید- و سلطان با مفسدان
مثنوی

داش مده آنکه بے نماز است گزچه دهنش ز فاقه باز است
کو فرض خدا نمی گذارد از قرض تو نیز غم ندارد
حکمت ۶۰- هر که در زندگی نانش نخورد- چوں بر میرد- نانش
نبرد + لذت انگور پیوه داند نه خداوند پیوه + یوسف صدیق
علیه السلام در خشک سالی مضر سیر نخورد و تا گرسنگان
را فراموش نکند + مثنوی

آنکه در راحت و تنعم زیست او چه داند که حال گرسنه چیست
حال در ماندگان کس داند که باحوال خویش در ماند
قطعه

آه که بر مرکب تازنده سواری همدار
که خر خار کش مشکین در آب و گل است
آتش از خاثر همسایر درویش مجواه
کایچه از روزن او میگردد دود دل است

پند ۶۱- درویش ضعیف را در تنگنای خشک سال پنهان
که چونی؟ الا بشرط آنکه مزه هم بر ریش زنی و در هم
در پیش + قطعه

خرے کہ بینی و بارش بگل در افتاده
ز دل برو شفقت کن وے مرو بهرش
کنوں که رفتی و پد رسیدیش که چوں افتاد

میاں به بند و چو مرداں بگیر دُم خروش
حکمت ۴۲ - دو چیز محال عقل است - خوردن بیش از رزق
مقشوم - و خوردن پیش از وقت معلوم + قسطه

قضا دیگر نشود در هزار ناله و آه بشکر یا شکایت بر آید از دهن
فرشته که دکیل است بر خزان باد چه غم خورد که بهیرد چرخ بیه زلف
حکمت ۴۳ - آے طالب رُوزی! بر نشی - که بخوری و آے

مطلوب اجل! مرد - که جاں نبری + قسطه
چند رزق از گنی دیگر نه گنی برساند خدای عز و جل
در روی در دبان شیر و پنیر نخورندت مگر برون اجل
حکمت ۴۴ - به ناهاده دشت نرسد - و نهاده هر گجا که

هست - برسد + بیت

شنیدم که سکندر برقت در فلکات بچند محنت و آنکه نخورد آب حیات

حکمت ۴۵ - صیاد بے رُوزی در دجله ماهی نگیرد - و

ما پتو بے اجل در تشنگی نمیرد + بیت

سپیس جریس در همه عالم ہے رو

او در قفسه رزق و اجل در قفسه او

حکمت ۶۶ - نَوَانِگَرِ عَارِيقِ کُلُوخِ زَرِ اَنَدُوْدِ اَسْت - و درویش
 صالِحِ شَاهِدِ خَاکِ آوُوْد - رَایِسِ دَلِقِ مَوَلِے اَسْت مَرَق - و اَن
 رَیْسِ فِرْعَوْنِ مَرَضِ * ثَرَوِیْتِ یَنکَاں رُوے در بَلَنَدِی دَارُو -
 و دَوْلِتِ بَدَاں سَر در زَنبِیْبِ * قَطْع

بَزَرَکَرِ جَاهِ و دَوْلِتِ اَسْت بَدَاں خَاطِرِ خَسْتِ در نَخَوَابِ یَاقَت
 خَبَرِش وَه کِه بِیَجِ دَوْلِتِ و جَاهِ بَسَاوِے وَگَرِ نَخَوَابِ یَاقَت
 حکمت ۶۷ - حُودِ اَز رَقْمَتِ حَقِ بَخِیْلِ اَسْت - و بَنَدُو
 بِلَکْنَاهِ رَا مُشْمِنِ * قَطْع

مَزُوْدِ کِے مُشْکِ مَنَزَرَ رَا دِیدِم رَقْمَتِ در پَوْتِیْنِ صَاحِبِ جَاهِ
 کُفْتِم اَے خَوَابِ گَرِ تُو بَدِ بَخْتِی مَزُوْمِ نِیْکِ بَخْتِ رَا چِ گَنَاهِ
 قَطْع

اَلَا تَا نَخَوَابِی بِلَا بَرِ حُودِ کِه اَن بَخْتِ بَرِ گَشْتِ حُودِ در بَهْت
 چِ حَاجَتِ کِه بَاوِے کُنِی دُشْمَنِی کِه دَے رَا چُنِیْسِ دُشْمَنِے در تَهَاوَتِ
 حکمت ۶۸ - تَلْمِیْذِ بَے اِرَادَتِ عَارِیقِ بَے زَرِ اَسْت - و رُوْنَدُو
 بَے مَعْرِفَتِ مُرَغِ بَے پَر - و عَالِمِ بَے عَمَلِ در نَحْتِ بَے بَر - و تَزَاوُلِ
 بَے عِلْمِ خَاوِے بَے دَر * مُرَادِ اَز نَزُوْلِ قُرْآنِ تَحْصِیْلِ سِیْرَتِ خُوبِ
 اَسْت نَه تَرْتِیْلِ سُورُوْ مُکْتُوْبِ * عَاوِے مُتَعَبِدِ پِیَادُوْ رَقْمَتِ اَسْت و
 عَالِمِ مُتَهَاوِنِ سَوَارِ رُفْعَتِ * عَارِصِے کِه دُشْتِ بَر دَارُو - چِ اَز
 عَاوِدِے کِه مُعْجَبِ در سَر دَارُو * پِیْت

سزہنگ لطیف خوئے دلدار بہتر از فقیر مزدوم آزار
 حکایت ۶۹ - یکے را گفتند - کہ عالم بے عمل بچہ ماند؟
 گفت - بزنبور بے عمل * بیت

زنبور دُرشت بیجھڑت را گوے

بارے چو عسل نمیدہی نیش مزین

حکمت ۷۰ - دو کس را حشر از دل نرود - و پایے تغابن از رگل
 بر نیاید تا جہے کشتی شکست - و وارثے با قلندراں نشسته * قسطہ

پیش درویشاں بود خونت مبلح گر نباشد در میاں مات سبیل

یا مرو با یار ازرق پیرہن یا بخش بر خان و ماں انگشت نیل

یا کُن با پیلہاناں دوستی یا طلب کُن خانہ در خود پیل

حکمت ۷۱ - خلعتِ سلطان اگرچہ عزیز است - جائے خُلقان

خود از آن بعزت تر - و خوانِ بُرزدگان اگرچہ لذیذ است - خورد

انہاں خویش از آن بلذت تر * بیت

سزکہ از دست زنج خویش و ترہ بہتر از نانِ وہ خدا و برہ

حکمت ۷۲ - خلافِ رایے صوابست و نقضِ حدیثِ اَلاناب دارو

بگماں خوردن - و راہِ نادیدہ بے کارواں رفتن * ایامِ مُرشد انفرالی

را رنمہ اللہ حکیمہ پُر رسیدند - کہ چگونہ رسیدی بدیں مرتبہ علوم

گفت - ہرچہ ندانستم بہ پُر رسیدنِ آن ننگِ نداشتم * قسطہ

اسیدِ حافیت آنگہ بوقِ موافقِ عقل کہ نبض را بہ طبیعت شناس بنائے

پُرس هر چه ندانی که دُل پُرسیدن دلیل راو تو باشد بعیر دانائی

حکایت ۴۳- هر آنچه دانی که هر آینه معلوم تو خواهد شد پُرسیدن
آن تعجیل کنن - که همیشه سلطنت را زیبا دارد + قطعه

چو نقاش دید کاند دنت داؤد همه آهن بجز موم گزدو
پُرسیدش چه می سازی که دانست که بے پُرسیدنش معلوم گزدو
حکمت ۴۴- یکے از لوازم صحبت آن است - که خانه
پیردازی - تا با خانه خدا در سازی + قطعه

حکایت بر مزار مشتعل گوی اگر دانی که دارد با تو سیله
هر آن عاقل که با مجنوں نشیند نگوید مجز حدیث محسن نیله
حکمت ۴۵- هر که با بدان نشیند - اگر طبیعت ایشان در دوی
اثر نکند - بفعل ایشان مُتهم گزدو - چنانکه اگر مردی بخرافات رود
بنام گزدن - منسوب شود بخمر خُردن + مثنوی

رقم بر خود بنادانی کشیدی که ناداں را بصحبت برگزیدی
طلب گزدوم ز دانایان یکے پند مرا گفتند با ناداں پیبوند
که گر صاحب تمیزی خرنائی و گر نادانی احمق تر نمائی
حکمت ۴۶- حکم شر چنانکه معلوم است - اگر طفله مهادش

گیرد و صد فرسنگ برود - گزدن از متابعت او نه پیچد - اما اگر راه
چونک پیش آید که موجب هلاک باشد - و طفل آنجا بنادانی خواهد
رفتن - زمام از کفش در گسلاند - و بیش متابعت نکند - که هنگام درستی

ملاطفت مذموم است - و گویند دشمن به ملاطفت دوست نگزود -
بلکه طبع زیادت کند * قطعه

کنی که لطف کند با تو خاک پایش باش
وگر ستیزه کند در دو چشمش افکن خاک
سخن بلطف و کرم با درشت خوئے مگو
که زنگ خورده نگزود مگر بسوین پاک

حکمت ۷۷ - هر که در پیش سخن دیگران افتد - تا مایه
فشاش بداند - پایزهش معلوم کنند * قطعه

ندیدم مزد هوشمند جواب مگر آنکه کزو سوال کنند
کز چه بر حق بود فرخ سخن حمل دعویش بر محال کنند

حکمت ۷۸ - ریشه درون جامه داشتیم شیخ رحمه الله علیه! هر روز

پرسیده - که ریش چوین است و و پرسیده - که کجاست و داشتیم

که از آن اختراز میکنند - که ذکر هر عضو روا نباشد * و

خروشاں گفته اند - هر که سخن بشنجد - از جواب نرنجد * قطعه

تا نیک ندانی که سخن عین صوابست

باید که بگفتن دهن از هم نمشائی

گر راست سخن باشی و در بند بمانی

به زانکه دروغت دهد از بند رهایی

حکمت ۷۹ - دروغ گفتن بضربت لازب ماند - اگر چه جراحت

دُرُست شود. نشان بماند چوں برادران یوسف علیه السلام بدروغ گفتن
مؤمن شدند. پدر را بر راست گفتن ایشان اعتماد نماند * **قطعه**

دروغ نگیرند صاحبِ دِلاں بر آن کس که پیوسته گفت است رُت
اگر مُشتر شد کس در دروغ اگر راست گوید تو گوئی خطاست

ایضاً

کس را که عادت بود راستی خطائے کند در گذارند ازو
وگر نامور شد بقولِ دروغ وگر راست باور ندارند ازو

حکمت ۸۰ - اجلِ کائنات از رویِ ظاهر آدمی است - و
اذلِ موجودات سگ و باتفاقِ خردمندان سگ حق شناس به
از آدمی نارسپاس * **قطعه**

سگ را نُقْمِهٔ هرگز فراموش نگردد در زنی صد نوبتش شک
وگر عمری نوازی سفاک را بکتر چیز آید با تو در جنگ
حکمت ۸۱ - از نفس پرور همنواری نیاید - و بے همنر

سنواری را نشاید * **مثنوی**

مکن رحم بر گاوِ بسیار خوار که بسیار خوار است بسیار خوار
چو گاو ار همه بایت فزوی چو خرتن بجو کساں در دوی

حکمت ۸۲ - در انجیل آمده است - که آسے فرزند آدم - اگر

توانگری دِهْت - مُشْتَغِل شوی بمال از من - و اگر درویش گنت -

مُتَعَدِّل نشینی - پس حلاوتِ ذکر من کجا دریابی - و به عبادت

من کے شتابی؟ قطعہ

گر اندر نعمتی مغرور و غافل   در اندر شکستگی خستہ و ریش
چو در سہرا و سہرا حالت اینست   ندانم کے بحق پروازی از خویش
حکمت ۸۳ - ارادت بیچوں یکے را از تخت شاہی فرود آرد

و دیگرے را در شکیم ماہی رنگو دارد * بیت
وقت است خوش آنرا کہ بود ذکر تو مؤمن
در خود بود اندر شکیم حوت چو یونس

حکمت ۸۴ - اگر تیغ تہر بر کشد - ہستی و ولی سرور کشد
و اگر غزوہ لطف بچنباند - ہڈاں را بہ نیکاں در رساند * قطعہ
گر بہ محشر خطاب تہر کند   انبیا را چہ جاے مغفرت است
پژوہ از روی لطف گو بردار   کاشفیا را امید مغفرت است
حکمت ۸۵ - ہر کہ بتاویب دنیا راو صواب نگیرد - بتعذیب

عقبہ گرفتار آید * بیت

پند است خطاب بہتراں آنگہ بند
چوں پند دہند و نشووی بند رہند

حکمت ۸۶ - نیگمناں بحکایات و انشال پشینیاں پند گیر
از آن پیش کہ پشینیاں بواقعہ ایشاں مثل زنند - فزواں
دست کوتہ نکنند - تا دست شاں کوتہ نکنند * قطعہ
نرود مرغ سوے دانہ فراز   چوں دگر مرغ پند اندر بہا

پند گیر از مصائبِ دگراں تا نگیرند دیگران ز تو پند
 حکمت ۸۷- آں را کہ گوشِ ارادتِ گراں آفریده اند-
 چوں کند ؟ کہ بشنود- و آں را کہ کمندِ سعادت کشاں
 مے برد- چه کند ؟ کہ نرود * قطعہ

شبِ تاریکِ دوشانِ خدایے مے بتابد چو رُوزِ رنخشندہ
 ویں سعادتِ بزورِ بازو نیست تا نہ بخشد خدایے بخشندہ
 رُباعی

از تو بیکہ نالم کہ دگر داور نیست وز دستِ تو بیج دستِ بالاتر نیست
 آں را کہ تو رہبری کنی گم نشود و آں را کہ تو گم کنی کسے رہبر نیست
 حکمت ۸۸- گدایے نیک سرانجام بہ از پاؤ شاہے بد فرجام *
 بیت

غمے کز پیشِ شادمانی بری بہ از شادمانی کز پیشِ غم خوری
 حکمت ۸۹- خدایے عز و جل مے بیند و مے پوشد-
 و ہنسیہ نئے بیند و مے محروشد * بیت
 نعوذُ باللہ اگر خلقِ غیبِ داں بودے
 کسے بحالِ خود از دستِ کس نیاوودے

حکمت ۹۱- زر از معدن بکاں کندن بدر آید- و از
 دستِ بخیل بجاں کندن * قطعہ
 دوتاں نخرند و گوش دارند گویند اُمید بہ کہ نخورده

فرود رینی بکام دشمن زر مانده و خاکسار مژده
حکمت ۹۱ - هر که بر زیر دشتان نبخشد - بجای زیر دشتان
 گر قرار آید * مشغومی

در هر بازو که در دایه هست بمزدی عاجزان را بشکند دشت
 ضعیفان را مین بر دل گزند که درمانی بجوید زور منده
حکمت ۹۲ - عاقل چون غلات در میان آید - و چون صلح
 بیند - لگه بیند - که آنجا سلامت بر کران است - و اینجا حلاوت در میان *

حکمت ۹۳ - درویش در مناجات میگفت - یارب! رحمت کن بر
 بدای - که بر نیکان خود رحمت کردی - که ایشان را نیک آفریدی *
حکمت ۹۴ - گویند اول کسی که علم بر جامه کرد - و انگشتری
 در دشت نهاد - جمشید بود * گفتندش چرا زینت بچپ دادی ؟
 و فضیلت مر راست راست * گفت - راست را راستی تمام است *
 قطعه

فریدون گفت نقاشان چس را که پیرامون خرنکاش بدوزند
 بدای را نیک دارد آبه مژده بسیار که نیکان خود بزرگ و نیک روزند
حکمت ۹۵ - دو کس مژدند - و حسرت بیفاده مژدند - یک
 آنکه داشت و نخورد - دیگر آنکه دانست و نکرد * قطعه

کس نداند بخیل فاضل را که نه در عجب گفتش کوشد
 در کرتی دو صد گنه دارد کرمش عیب با فرو پوشد

انتخاب از کیمیای سعادت

رکنِ اوّل در عبادات

اصلِ اوّل در اعتقاد

بزرگواران! شوقِ اوّل بر توّے واجب آن است که میخونی
 کَلِمَةُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ یعنی معبودی نیست
 جز خدا و محمد رسول خداست - که بزبان گفت - بدل بداند - و
 باور کند - چنانکه هیچ شک را بدین راه نبود +

خداست پاک

بدانکه تو آفریده و ترا آفریدگار است - که آفریدگار همه عالم
 و هر چه در عالم است - اوست - یکے است - که او را شریک و
 انباز نیست - یگانه است - که او را همتا نیست - همیشه بوده است -
 که هیچ او را ابتدا نیست و همیشه باشد - که وجود او را آخر نیست -
 و همیشه او در ازل و ابد واجب است - که نبشی را بآن راه نیست -

بیست و سه وے بذات خود است - که وے را هیچ سبب نیاز نیست
و هیچ چیز از وے بے نیاز نیست - بلکه قیام او بخود است
و قیام همه چیزها بوی است *

او را در هیچ کانه فرو آمدن نیست - و هیچ چیز مانند وے
نیست - او را صورت نیست - چندی و چونی و چگونگی را بوی را
نیست - هر چه در خیال آید و بخاطر گذرد - او از آن پاک است
خردی و بزرگی و مقدار را بآن راه نیست - او را با هیچ جسم
پیوند نیست - امروز هم بآن صفت است که در ازل بود پیش
از آنکه عرش را آفرید و تا ابد همچنان خواهد بود - که تغیر و گردش
را بوی و صفات وے راه نیست - با آنکه از صفات همه آفریدگان
منزه است - درین جهان دانستی است - و در آن جهان دیدنی -
چنانکه درین جهان بیچون و بیچگون دانند - او را در آن جهان
بیچون و بیچگون بینند - که آن دیدار از جنس دیدار این جهان
نیست *

با آنکه مانند هیچ چیز نیست - بر همه چیزها قادر است - و
توانایی او بر کمال است - که هیچ رجز و نقصان و ضعف را
بوی راه نیست - هر چه هست - در قبضه قدرت او است - و
بدست هیچ کس جز وے هیچ نیست - و او را در آفرینش هیچ
یار و نیاز نیست *

وے دانا است و دانش او همه چیزها محیط است - تا آنکه
حد ریگ ریابان و بزرگ درختان و انزبته دلتا و دریاها
در علم وے همچنان کشف است - که حد آسمانها *

هرچه در عالم است - همه بخوانست و ارادت وے است -
جز آنکه او خواهد - در وجود نیاید - هرچه او نخواهد که بشود هیچ چیز
در حق آن نتواند کرد - هرچه هست - و هرچه بود - و هرچه باشد - همه به تقدیر
و تقدیر او است *

چنانکه دانا است - بینا و شنوا است و دور و نزدیک در شنوایی وے برابر -
تاریکی و روشنی در بینایی وے یکے - آواز پای موچ که در
شب تاریک بود - از شنوایی وے بیرون نبود - و رنگ و
صورت کرمی که در تحت الشرط بود - از دیدار وے بیرون نباشد
فرمان وے بر همه خلق واجب است - و خبر وے از هرچه
خبر داده - راست است - وعده و وعید وے حق است - قرآن
و تورات و انجیل و زبور و همه کتب پیمبران سخن وے است
عالم و هرچه در عالم است - همه آفریده وے است - هرچه
آفریده - چنان آفریده - که از آن بهتر و نیکوتر نباشد *

عالم که آفریده - از دو جنس آفریده - عالم اجسام - و عالم ارواح
از عالم اجسام منزل گاه روح آدمیان ساخت - تا زاد آخرت
درین عالم بر گیرند - و هر کس را مدتی تقدیر کرد - که درین

عالم باشد - و آخر آن مدت اجل او باشد - که زیادت و نقصان
 را بآن راه نباشد - و چنان اجل در آید جاں را از تن جدا
 کنند - و در قیامت که روز حساب و مکافات است - جاں را
 باز بگائند دهند - و همه را بر انگیزند - و هر کس که کارها را
 خود بیند در نامه نوشته - که هر چه کرده باشد - همه با یاد
 وے دهند - و مقدار طاعت و مقصیت او را معلوم گردانند -
 بتراوے که شایسته آن کار باشد - و آن تراو بتراوے این جهان
 نماند - آنگاه همه را بر صراط گذر فرماید - و صراط باریکتر است از نو
 و تیزتر است از شمشیر - هر که درین عالم بر صراط مستقیم راست
 ایستاده باشد - باسانی بر آن صراط بگذرد - هر که راه راست نداشته
 باشد - بر صراط راه نیابد - و بر دوزخ افتد - بر صراط همه را بدراند
 و برپوشد از هر چه کرده باشند - و حقیقت صدق از صادقان
 طلب کنند - و منافقان و کفار را شمشیر بپوشد - و تیر بپوشد -
 گروهی را به حساب به بهشت برند - و گروهی را باسانی حساب
 کنند - و گروهی را بدوزخ سی - و باغی را که بگذرد بدوزخ فرستند -
 که هرگز خلاص نیابند - و مسلمانان و مسلمانان را به بهشت ببرند
 و عاصیان را به دوزخ - هر که شفاعت انبیا و بزرگان را دید
 عفو کنند - و هر که شفاعت نبوت - بدوزخ برند - و بر مقدار
 گناه وے عقوبت کنند - و باغی به بهشت برند *

پنجمین

چون ایزد تعالیٰ چنین تقدیر کرده - که احوال و اعمال آدمی
 بعضی سبب شقاوت او بود - و بعضی سبب سعادت او - و آدمی
 آن را از خود نتواند شناخت - بحکم فضل و رحمت خود پیغمبران
 را برپا فرماید - و فرموده - تا کسانی را که در ازل حکم بکمال سعادت
 ایشان کرده بود - ازین راه آگاه کنند - و ایشان را پیغام داد -
 و بخلق فرستاد - تا راه سعادت و شقاوت ایشان را آشکار کنند -
 تا هیچ کس را بر خدا حجت نماند - پس بآخر همه رسول ما را
 صلی الله علیه وسلم بخلق فرستاد - و نبوت او را بدرجه کمال
 رسانید که هیچ زیادت را بر او راه نبود - و باین سبب او را
 خاتم انبیا کرد - که بعد از او هیچ پیغمبر نباشد - و همه
 خلق را از جن و انس متابعت او فرمود - و او را سید
 همه پیغمبران گردانید *

اصل دوم در طلب علم

رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده است - که جنتین علم فریبه
 است بر جملة مسلمانان - و علما اختلاف کرده اند درین که این علم چه
 علم است - متکلمان گویند - که این علم کلام است - که معرفت حق تعالی
 بدین حاصل آید - فقها گویند - که علم فقه است - که حلال از حرام

باین جُدا نَواں کُرد۔ مُجَدِّثاں گویند۔ کہ عِلْمِ کُتَاب و سُنَّت است۔
 کہ اَصْلِ عُلُومِ شَرِعیّہ اِین است۔ صُوفِیاں سَے گویند۔ کہ عِلْمِ اِحوالِ
 دِل است۔ کہ راہِ بندہ بقیِ تَعَالٰی اَوَّل و سَے است۔ و اِختِیارِ
 ما اَن است۔ کہ بیکِ عِلْمِ مَحْصُوص نیست۔ و اِیں ہِمہ عِلْمِ نِیز
 واجبِ نیست۔ لیکن اِیں را تَفْصِیلِ است۔ کہ اِیں اِشکالِ بَآن
 خِیزد۔ ہِداں کہ ہرگز مثلاً چاشتگاہِ مُسلماناں شُود یا بارِغ۔ اِیں ہِمہ
 عِلْمِ اَمُوعِن بر و سَے واجبِ نَشُود۔ بَلْکِہ در اُن وَقْت واجبِ
 شُود بر و سَے مِیخُو کَلِمہ۔ بَعْد اِزیں دو نَوَع از عِلْمِ واجبِ شُدَن
 گیرد۔ یکِے بَدَلِ تَعَلُّقِ دارد۔ و یکِے با عِمَالِ جَوَارِحِ *۔ اَنکِہ با عِمَالِ
 جَوَارِحِ تَعَلُّقِ دارد۔ بَدو قِسْمِ باشد۔ یکِے کُردنی است۔ کہ
 سائِلِ نِماز و رُوزہ و غَیْرِ اُن رِیاضِ مُوزِد و بِداند۔ و اگر پِشِو دارد۔
 عِلْمِ اُن پِشِو بر و سَے واجبِ شُود۔ دُومِ عِلْمِ ناکُردنی است۔
 کہ بِداند حَرَامِ چِیست و ناکَرمِ کِیست *۔ و عِلْمِے کہ بَدَلِ تَعَلُّقِ
 دارد۔ دو چُشِ است۔ یکِے با اِحوالِ دِلِ تَعَلُّقِ دارد۔ و مِثالِ
 اُن اِیں بُوَد۔ کہ بِداند۔ حَقِّد و حَسَد و اِہْر و بَکسِ عُمّانِ بَد
 بُرَدَن حَرَامِ است۔ و اِشکالِ اِیں۔ و اِیں فَرَضِ عَینِ باشد بر
 ہِمہ کس۔ کہ بَیچِ کس از چُنبِ مَعانی خالی نِباشد۔ و چُشِ دُومِ۔
 کہ با عِقادِ تَعَلُّقِ دارد۔ اُن بُوَد۔ کہ اگر در اِعْتِقادِ شَکِے پدید آید۔
 باید کہ اُن شَکِ از دِل دُور اَکُند۔ ہرگاہ کہ اُن شَکِ در اِعْتِقادِ

باشد که واجب بُود در اضلی خویش - یا در اعتقادی که شک
در آن روا نبُود +

اضلی سوّم در طهارت

در کلام مجید است که خدا تعالی پاکان را دوست دارد -
و رسول صلی الله علیه و سلم فرموده - که پاکی پیغمبر ایمان است -
و بنا بر سُنّی سَلَمانی بر پاکی است - پس گمان مبر که این همه فضل و بزرگی
پاکی راست که در تن و جامه باشد باستعمال آب - بلکه پاکی بر
چهار طبقه است + طبقه اول پاکیزگی بر سر دل است از هر چه جز
حق تعالی است - چنانکه حق تعالی گفت - یَکُو الله - پس بگذارد
آنها را - و مقصود از این آن است - که تا چو دل از غیر حق
تعالی خالی شود - بحق تعالی مشغول و مُتَشَرِّق شود - و این درجه
ایمان صدیقان است + طبقه دوم پاکیزگی ظاهر دل است از
اخلاقی پلید - چو حسد و برکت و ریا و حرص و عداوت و رعونت و
تجیر آن - تا آراسته شود بااخلاقی پاک و پسندیده - چو تواضع و
قناعت و توبه و صبر و خوف و رجا و محبت و تجیر آن و رایی
درجه ایمان متقیان است + طبقه سوّم پاکیزگی جوارح و اندامهای
تن است از معاصی - چو غیبت و دروغ و حرام خوردن و

لَهُ وَ رِجْبُ الْمُتَّقِينَ + هَذَا الْقُرْآنُ شَرَفُ الْإِيمَانِ + هَذَا نَبِيُّ الدِّينِ عَلَى النَّبَا وَ هَذَا نَبِيُّ الدِّينِ عَلَى النَّبَا وَ هَذَا نَبِيُّ الدِّينِ عَلَى النَّبَا

زیانت کردن و در نماز محرم نگریستن و غیر آن - تا آراشته شود
 بآب و فزایننداری در همه کارها - و ایس در جیره پائسایان است *
 طبقه چهارم پاک داشتن تن و جامه است از پلیدها - تا بجمله
 تن آراشته شود بر کوع و سجود و از کاین نماز - و ایس در جیره پاکیزه
 مسلمانان است - که فزق میان مسلمان و کافر در معامله بایس نماز
 است - و هر یک از اینها یک نیمه ایمان است - پس بایس وجه معلوم
 شود - که در همه طبقه ایمان پاک یک نیمه ایمان است *
 اول طهارت از نجاست - بدانکه جمادات همه پاک است - مگر شرابی
 که شتی کند - که اندک و بسیار آن پلید است - و هر چه جانور
 است - همه پاک است - مگر سگ و خوک و آن جانور که دیمید
 پلید است - مگر چهار چیز آدمی - ماهی - بلخ و هر چه او را خون
 در تن روا نیست - چو سگس و کژدم و زنبور و کرم که در
 طعام افتد - و هر چه در باطن جانور است مستحیل و گزیده شود
 همه پلید است - مگر آنچه اصل جانور است باشد - چو خایر مرغ
 و کرم ابریشم - و هر چه گزیده نباشد - چو عرق و اشک - پاک
 است - و هر چه پلید است - با آن نماز نشاید *

دوم - طهارت از حدث است - و در آن پنج چیز باید دانست
 آداب قضاء حاجت - استنجا - وضو - غسل - نیمه *
 نیمه - طهارت از فضلات تن است و آن - دو نوع است

نوع اول شوهرمانست - و آن در بیاوردن موی سر و محاسن باشد که بشما نواب و
 رگل و گزابه زایل باید کرد - اگر در گوشه چشم گزوه آید - وقت و مشو با انگشت پاک باید کرد
 و اگر در گوش باشد - چون از گزابه بر آید - آن را تمهید باید کرد - و اگر در بینی و بینی
 دندان بود از نزدی بر شوک و مضطرب و استغشاق برود - و اگر بر بند انگشتان و
 پشت پاه و پاشنه گزوه آید یا در سر ناخن و بر همه تن بود - از آنکه این همه سنت است *
 نوع دوم پاکی از فضلات است - و آن هفت است - اول موی
 سر است - و شستن آن اولی - مگر اهل شرف یعنی سادات علوی
 را - اما بغض شستن و هر جا موی پراگنده گذاشتن بر عادت
 لشکریان مکرره است - و از آن نیت آمده - دوم موی منبت باب
 راست داشتن سنت است - و فرو گذاشتن نیت است - سوم موی
 زیر دشت در هر چهل روز کردن سنت است - چون در ابتدا عادت
 کند - آسان شود - و اگر عادت نگذرد باشد - شستن اولی تر تا خود را
 تعزیر نکند - چهارم موی زیر ناف - و از آنکه آن بشستن
 یا با پاک سنت است - و باید که از چهل روز تا خیر نکند - پنجم
 ناخن باز کردن است تا شوخ در آن گزوه نشود - ششم ناف بریدن
 است - و آن در وقت ولادت بود - هفتم ختنه کردن *

اصل چهارم در نماز

نماز مستون دین مسلمانان و بنیاد دین است - و پیشرو و سیر همه

عبادات است - هرگز این پنج نماز فریضه بشرط خود و بوقت خود بجا
 آورد - غنیمتی بشتی آمد او را با حق تعالی که در امان و رحایت آں
 باشد و چوں از کبائر و سنت برداشت - هر گناه دیگر که بر وی رسد
 این پنج نماز کفایت آں باشد - رسول صلی الله علیه و سلم گفت -
 مثل این پنج نماز چوں جوئے آب روان است - که بدی سرے کس میگذرد
 و او هر روز پنج بار خود را بآں می شوید - ممکن بود که بر وی هیچ شیخ
 پندار نکند - نه یا رسول الله - گفت - این پنج نماز گناه را از پنهان
 بربرد - که آب شوح راه از وی صلی الله علیه و سلم میرسیدند - که از کارنا
 کدام فاضل تر است ؟ گفت نماز بوقت خود بپاداشتن - هرگز از آں
 دست برداشت - درین خود را در برآں کرد و نیز فرمود کلید بهشت نماز
 است - و گفت خدای تعالی بر بندگان خود هیچ فریضه نگردانید
 بعد از توحید و دست تر از نماز - و اگر چیزی در دست تر داشته -
 فرشتگان خود را بآں مشغول کرد - و ایشان همه در نماز باشند -
 گروهی در رکوع - گروهی در سجود - گروهی ایستاده -
 و گروهی رفته و گفت هرگز یک نماز بعد از ترک کرد - کافر گشت -
 یعنی نزدیک شد بآں که اصل ایمان او بخلل شود و گفت اول
 چیزی که در آں نگاه کنند در روز قیامت - نماز بود - اگر تمام باشد و
 بشرط بود - بپذیرند - و دیگر اعمال تابع آں شود - چنانکه بود - بپذیرند
 و اگر ناقص بود - بر او وی باز زیند با همه اعمال دیگرش - و گفت

هرگز طهارت نیکو نکند و نماز بوقت خود بگذارد و رکوع و سجود تمام
 بجا آورد و بدل خاشع و متواضع گردد. نماز او می رود تا بعضی
 سفید و روشن و می گوید خداوند تعالی ترا نگاه دارد چنانکه تو
 مرا نگاه داشتی و هرگز نماز بوقت خود نکند و طهارت نیکو نکند و
 رکوع و سجود بخشوع تمام بجا نیاورد. آن نماز می رود تا آنجا سیاه شده
 و می گوید که خداوند تعالی شما ضلالت گردانید چنانچه مرا ضلالت کردی تا آنکه که خداوند
 تعالی نخواهد آنگاه نماز می رسد چو جاست که چشم پند و بر روی که باز نشد
 بدانکه ظاهر اعمال نماز چو کانه صورت است و این صورت
 را حقیقت است که آن روح نماز است و هر علی را از اعمال نماز
 و هر ذریه را از اذکار روح دیگر است خاص که اگر آن روح
 نباشد نماز بهیچ آدمی مرده باشد که کانه بیجان است و اگر اصل
 باشد بیکر اعمال و آداب تمام نباشد چو آدمی چشم نموده و
 گوش و زبانی بریده باشد و اگر اعمال باشد و روح و حقیقت بآن
 نباشد پنهان بود که چشم و گوش درد بیکر بینائی و شنوائی ندارد
 و اصل روح نماز خشوع است و حاضر داشتن دل در جمل نماز
 که مقصود از نماز راست داشتن دل است با حق سبحانه تعالی و تازه
 گردانیدن ذکر حق تعالی بر سبیل بیست و تقییم چنانکه فرموده
 رَاقِمِ الصَّلَاةِ لِيَذْكُرَنِي نماز بر پایه وار بر پایه یاد من و رسول
 صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده پس کسی که نصیب او از نماز جز رنج و مانگی

ہو۔ واپس از آن باشد کہ بکائبہ نماز گذارد۔ و بدل خافض ہو۔ و
 گفت بسیار کس باشد کہ نماز گذارد۔ و از نماز او شش یکے یا ده یکے
 بیش نوبینند۔ و آن مقدار نوبینند کہ بدل در آن حاضر ہوہ باشد۔
 و گفت نماز چنان کن کہ کہے وداع نخواہ کرد۔ یعنی بایں نماز خود را
 و ہوائے خود را بلکہ ہرچہ جز حق است۔ ہمہ را وداع کن۔ و ہنگی خود
 را بنماز دہ۔ در خبر است۔ ہرکہ نماز او را از فحشا و منکر باز ندارد۔ او را
 بیچ فائدہ از نماز ہو۔ مگر دوری از خدا تعالیٰ پس ازیں جملہ بدانتی
 کہ نماز تمام با روح آن ہو کہ دل در ہمہ جا حاضر باشد *

اصل پنجم در زکوٰۃ

زکوٰۃ از ارکانِ مسلمانی ہو۔ کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت۔
 بنا علی اسلام بر پنج اصل است۔ **لا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰهِ**
 و نماز و زکوٰۃ و روزہ و حج۔ در خبر است کہ زکوٰۃ و بیہم دارند
 و زکوٰۃ نہ ہند۔ ہر یکے را داغے بر سینہ نہند چنانکہ از پشت بیرون آید
 و بر پشت نہند۔ چنانکہ از سینہ بیرون آید *

چنانکہ نماز را صورتی و حقیقتی ہست کہ آن حقیقت روح صورت ہو۔
 ہمچنین زکوٰۃ را صورت و روح است۔ چوں کہ برتر و حقیقت زکوٰۃ
 نشناسد۔ صورتی بے روح ہو و برتر آن سہ چیز است * یکے
 آنکہ خلق مامور اند بہجت حق تعالیٰ چنانکہ بیچ چیزا دوست تر

از خداوند ندارند. و بیچ مؤمن نیست که این دعویٰ نکند. اما دعویٰ را
 به نشانه و بُرّه‌ها حاجت آید. تا هر کس بدعویٰ بیجاصل مقرر نشود.
 چوں مال یک از مجبوبات آدمی است و او را بایس پیاژمودند. و گفتند
 که اگر صادقی در دوستی. این یک مشق خود را فدا کن تا در بحر خود
 در دوستی حق تعالی بشناسی. پس کسانی که این سر پشناختند. بسط
 طبقه شدند. اول صدایقان بودند که ایشان در دوستی حق تعالی
 هر چه داشتند. فدا کردند. و گفتند. که از دو بیت درهم پنج درهم کار
 بخیلان بود. و سوم نیکمرواں بودند. که ایشان بیکبار خرج کردن
 مال را قوت نداشتند. پس منتظر حاجت فقرا و دُجو خیران می بودند. و
 خود را با دزدیشان برابر می داشتند. و سوم سره مرواں بودند که
 ایشان بیش از این طاقت نداشتند. که از دو بیت درهم پنج درهم
 بپسند. بر فریضه اختصار کردند. و فرماں بدین خوشی و بُرود می بجا آوردند
 و پنج بیت بر دزدیشان نهادند بکوة دادن. و این دُجر باز پسین است *
 و سوم تطهیر دل است از پلیدی بخل. چه بخل در دل چوں نجاست
 بود که آن سبب تا شایستگی و سست است قُرب حضرت تعالی را. چنانکه
 نجاست ظاهر سبب تا شایستگی قُلاب و سست است حضرت نماز را. و دل
 از پلیدی بخل پاک نشود. الا بخرج کردن مال. و بدین سبب بکوة
 پلیدی بخل را برسد *
 و سوم شکر نعمت است که مال نعمتی است که در حق مؤمن سبب راحت

وَنِيَا وَآخِرَتِ بَاشَد۔ پَس چُنَاکِ نَاز و اُوزہ و حَج مُشکِرِ نَعْمَتِ تَن اَسْت
رُکُوه مُشکِرِ نَعْمَتِ مَالِ اَسْت *

اصلِ ششم در روزه

رُوزہ رُکْنِ اَز اَرْکَانِ مُسْلِمَانِی اَسْت۔ رُحُولِ صِلَہِ اللہِ عَلَیْہِ و سَلَمُ گُفْت ۔
حقِ تعالیٰ مے گوید۔ بکوئی را بد و مکافات کُرم۔ تا بہلَعَد۔ مگر رُوزہ کہ آں
مِرَاتِ خَاصَّہ۔ و جَزَائِہِ آں مَن دِہَم۔ و مے فَرْمَیَد۔ اِنَّمَا یُوقِی الصَّابِرُونَ
اَجْرَهُمْ بِغَیْرِ حِسَابٍ مَقْرُور کَسَانِہِ کہ اَز شَهْوَتِ صَبْرِ کُنند و رِیَاحِ حَمَابِہِ
تَقْدِیرِ نِیَاہ۔ بَلْکِہِ اَز حدِ پیروں بُوو۔ و گُفْت صہر یک نِیمِہِ اِہْمَانِ
اَسْت۔ و رُوزہ یک نِیمِہِ صَبْرِ اَسْت۔ و گُفْت بُوو دہانِ رُوزہ دار
نَزْوِ حقِ تعالیٰ اَز بُووِہِ مُشکِ خُوشتر اَسْت۔ و حقِ تعالیٰ مے گوید
بندِ مَن شَهْوَتِ طَعَامِ و شَرْبِ و شَهْوَتِ خُویِشِ بِلَاہِ مَن گُذَاشْتِہ
خَاصَّہ۔ و جَزَائِہِ اُو مَن تَوَانِمُ دار *

رُوزہ بر رُتہ و رُجہ بُوو۔ رُوزِ عَوَامِ ہِیَسِ رِگاہِ دَاشْتَنِ بَطْنِ و
فَرْجِ اَسْت و اِیْنِ کَثَرِیْنِ دَر جَاتِ اَسْت۔ رُوزِ خَوَاصِّ خَوَاصِّ
کہ بَندِ تَرِیْنِ دَر جَاتِ اَسْت۔ اِیْنِ اَسْت۔ کہ رِیْلِ خُودِ رَا اَز اُنْدِ بِشَرِّ
ہَرْچِ جُزِ حقِ تعالیٰ اَسْت۔ رِگاہِ دار و ہَلْکِیُو خُودِ بُوو۔ و ہَرِہِ دَارِ
ہَرْچِ جُزِہِ اَسْت۔ بَطَاطِیرو بَاطِنِ رُوزہ دار و۔ ہَرِیْنِ دَر تِہِ اُنْہِیَا
و صَدِیقَانِ اَسْت۔ ہَرْ کِسِ بِلَاہِ نَرَسد۔ رُوزِ خَوَاصِّ اِیْنِ اَسْت۔

که همه جوارح خود را از ناشایستگی باز دارد چنانکه چشم را نگاه دارد از
هر چه او را از خداست تعلل باز دارد و خاصه از آن چیز که از آن شهنش
و زبان را نگاه دارد از پیروده گفتن - و نشاید شنیدن هر چه
نشاید گفتن - و بدشت و پا و همه جوارح ناشایستگی نباید کرد و هر که روزه
دارد و چنین کارها کند مثل او چوں بپارسی بود که از میوه خیزدن صد
کند و زهر بخورد و بوفت و انفطار حرام و مشتبه بخورد و از حلالی غایب پیش
بشمار بخورد که چوں بشب تدارک که قوت شدی روز کند مقصود حاصل نشود
زیرا که مقصود از روزه ضعیف گردانیدن شهنش است و چوں انفطار
کند دل او میان این بیم و امید متعلق بود که نماند که روزه پذیرفته اند یا نه

اصل هفتم در حج

حج از ارکان مسلمانان است و عبادت عمر است رسول صلی الله
علیه وسلم فرمود هر که حج کند پست آنکه تن بفتق آلوده کند و
زبان به پیروده و ناشایسته مشغول کند از همه گناهان بیرون آید چنانکه
آن روز که از مادر زائیده بود و گفت بسیار گناه هست که آن را هیچ
کفارت نکند مگر ایستادن در عرفات و گفت هر که از خانه بیرون آید
بر اندیشه حج و در راه پیغمبر و تاقیامت هر ساله او را حج و عمره
بخوبست و هر که در گمراهی و یا در برینه او را نه حرفی بود نه حساب
و گفت یک حج بنور بهتر از دنیا و هر چه در آن است و آن را جزا بود مگر بهشت

درین عبادت اهل اسلام را کارها فرموده اند که بیج عقل بآن راه نیابد -
 چوں سنگ انداختن و میان عفا و مرده دریدن - و در آن جگته آن است
 که هرچو عقل بآن راه یابد نفس را نیز بآن افسه باشد - چوں بداند - که در
 از کویه رفتن درویشان است - و در نماز تواضع خدایه جهان است - و در روزه
 عزیمت و کسر شکر شیطان است - طبع وے بر موافقت عقل حرکت کند - اما کمال بندگی
 آن بود که بخش قرآن کار کنی که متقاضی از باطن او پیدا نباشد - و رنے و سعی
 ازین جمله است - که جز بخش بندگی نتوان کرد *

اصل هشتم در قُرْآن خواندن

قُرْآن خواندن فاضل ترین عبادت است خاصه که در نماز بود
 بر پا اینشاده - و رسول صلی الله علیه و سلم گفته - که فاضل ترین
 عبادت است من قُرْآن خواندن است - و گفت هرگز نیست قُرْآن
 دادند و پندارد که بیج کس را بزرگ تر از آنچه او را داده اند - چیزی
 داده اند - خرد داشته باشد چیزی را که حق تعالی بزرگ داشته - و گفت رُح
 قیامت بیج ترفیع نیست نزد حق تعالی بزرگتر از قُرْآن پیغمبر نه فرشته
 و نه غیر ایشان - و گفت حق تعالی مے گوید - هرکه را قُرْآن خواندن
 از دعا کردن باز دارد - آنچه فاضل ترین ثواب شاکران است - او را
 عطا کنم - و گفت آل سرور صلی الله علیه و سلم این دنیا زنگار گیر و همچو آهن
 بگشتند یا رسول الله بچه زوده شود - گفت به خواندن قُرْآن و یاد کردن مرگ *

انتخاب از رُقعات عالمگیر

رُقعه ۱- فرزندان عالی جاہ - اسب تازی کی کہ این مرتبہ فرستاده اند - صورت و سیرت خوب دارد - از اسب اولیس ہم خوب بر آمد - عجبک سیر تمام گذارفتیم کہ اسبم با مسمتی باشد *

رُقعه ۲- فدوی دزگاہ - مخلص خاں بیمار است - برائے عیادت آن مخلص باید رفت - و از طرف ما نیز احوال پُرسید - این مردم فطرت اند - سلیقہ عرض او اعلیٰ حضرت را بسیار خوش می آمد - جائے آن است کہ جوہر دیانت و فدویت چنانچہ باید - دارد - خدا شفا دلا - پسرش امروز نیامده - کجاست و در چه کار - او را بطور او نباید گذارشت - تزیینت باید نمود - چند سپارہ حفظ کرده بود - نشود فراموش کند *

رُقعه ۳- فدوی یا اخلاص - مرحمت خاں امروز لباس فاخرہ پوشیده - محضوہ آمده بود - دامن جامہ آن قدر دراز داشت کہ پا بنظر نمی آمد - محرم خاں فرمودیم کہ دو گیرہ از دامن آن کوتہ عقل

سلطان از اعظم شاه پسر سیدین سلطان مراد از اسد خاں وزیر المارک + سلطان مراد از شاه جہاں پادشاه پندش *

دور کند - آن فردوسی باو گوید که دامن بدستور گیر در حضور مقرر
 است - همان قدر داشته باشد - و الا قدم در عیشخانه نگذار - مزد
 را باید که آنست با رباس ساده پیشکار داشته باشد - زینت و تکلف
 خاصه زمان است - و بهائشای زبید - و حرفهای دیگر هم مناسب
 این مقام بطریق موعظت بگوش او باید خواند *
 رُقعہ ۴ - فرزند عالی جاہ سلمہ اللہ - ہر اے فرزند زادہ بنویسند
 امروز ہاں یہ کہ فردا بکار آید - و فردا ہاں بکار آید کہ امروز
 بعل آید *

رُقعہ ۵ - فرزند زادہ عظیم بیجو من غافل از خدای کریم - ظلم
 بر خلق کہ و بیعت خالق است - خوب نیست - خاصہ انبایہ منوک
 را الزکاپ آن بسیار بد - مسائل حقیقہ الموت حق و البعث حق
 والصراف حق و انجزاء حق پارسیر و انحقی ہموارہ منظور نظر باید
 داشت - و ہر ساعت خود را از رقتیہا باید پنداشت - تا گنہاے
 مستحبات از صیرر آہ مظلومان نریزد - ایس سوداے خاص از
 شجا آموختند - نہ جبر شما دارو و نہ پدر شما - بہتر آن است -
 کہ زباغ ازیں سودا پردازید - ما خود شما بہتر از دیگران میدانستیم -
 و شدنی ے انگاشتیم - بر صرصر

در سہل ہو و زنجیرہ ہا پنداشتیم

امیراز شہزاد بیدار بخت پسر کلان محمد اعظم شاہ علی مراد از شاہزادہ محمد عظیم پسر دوم محمد مستطعم بہار

ترفعہ ۴ - ہمیں پُر خلافت - باوجود سلامتِ نفس فتح اللہ خاں
 راچر ناخوش کر دیا۔ ما در ایام پادشاہزادگی با اُمرا ہمنچو سُلوک
 میکنم کہ ہمہ راضی بودند۔ و در حضور و غیبت بخوشی تہنیت
 و توصیف ما می کردند۔ شامش فتح اللہ خانے سپاہی جگر دار
 ہمہ کارہ را کہ بکار محمد شامی آید۔ شکستہ دل نموده آید۔

فرو

گر صد ہزار نعل و گہر سید ہی چہ سود
 دل را شکستہ نہ کہ گوہر شکستہ
 مضی ما مضی - اگر حالا ہم دنجوی کنیم - بہتر و برے اصلاح
 کار مفید تر است۔ بہت

نصیحتی گنمت بشنو و بہانہ بگیر
 کہ ہرچہ ناصح عشق بگویت پذیر
 بیشتر ہرچہ رضا والسلام علی من اتبع الهدی +
 ترفعہ ۵ - قدوئے با اخلاص - شب ابو الوفا عرض کرد۔ کہ
 اشباب جا نماز خانہ مستقل و فرمودہ شد۔ دیگر کار خانجات تیار
 باشد۔ و ہمیں کار خانہ تیار داشتی مقرر شد۔ از مسلمانان

سلف مراد از محمد معظم بہادر شاہ شاہ عالم پسر دوم عالمگیر کہ
 باند از آن ہوں تخت نشین شد۔ و چوں پسر او پس شاہزادہ محمد سلطان
 قید شدہ بود۔ ہمیں دینند بود +

بعید است - بخائسان زود محکم رساند که هر چه در کار باشد.

با نظار داروغه سرانجام نماید - مصرحه

حیف صد حیف که ما دیر خبر دار شدیم

رقعه ۸ - فقیر شینه بهره از علم ندارد - و زاهد مشک معلوم می شود

شاید که این همه بریا باشد - اکثر اقوال و افعال او که بیکه

از آنها رو فتوح است - خلاف شرع بود - خلیفه وقت

امین بیت المال است - هر چه بکس دهد - برو حلال است -

و اگر از محضول چند ده - که بفشوائی علمای ملت و

مشورت امرای شریک ملک و دولت براس خود اختیار

نموده آن را صرف خاص قرار داده باشد - مروت کند -

نیز حلال - خاصه بدرویش بے پر و بال - چه طور حرام

توای گفت - و جش بپرسد - اگر معقول گوید - عرض نماید -

تا این مغلوب نفس هم معقول خود کند - و الا همچو مبتدیان

را که از خود چیزها تراشند و نسبت بشرع دهند - تنبیه باید

کرد - سلطان محمود غفر الله له و ذنبه سست ندهای و

مبتدیان را در مجلس راه نمیداد - بل در ولایت خود جا نمیداد

تا دیگران آنها را بصورت فقیر دیده نگذراه نشوند - و ایشان نیز

مجال نگذراه نکردن نیابند *

اللهم اهدنا الصراط المستقیم والصلوة علی اهل الرضا و التسلیم *

انتخاب از سفر نامہ حکیم ناصر خسرو علوی لمخی

چنین گوید ابو معین ناصر بن خسرو کتاب اللہ علیہ کہ من مردے
دیر پیشہ بودم۔ و از جملہ مقربان در اعمال و اموال سُلطانی۔ و بکارای
دیوانی مشغول بودم۔ و متی در آن شغل مباشرت نموده در میان اقرا
شہرتے یافتہ۔ در ربیع الآخر سنہ چہار صد و سی و ہفت کہ آن زمان
امیر خراسان ابو سلیمان جغری پک دادو بن میکائیل بن سلجوق
بود۔ از مردہ بشغل دیوانی بجز جانان شدم۔ و قُرب یک ماہ رہوہم۔
و شراب پیوستہ نخوردم۔ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم سے فرماید۔
راست بگوئید اگرچہ مُضر بحق شما باشد +

شبے در خواب دیدم۔ کہ یکے مرا گفتے۔ چنہ خواہی خوردن ازین
شراب۔ کہ خرد از مردم نازل کند۔ اگر بیہوش باشی۔ بہتر۔ من
جواب گفتم۔ کہ حکما جز این چیزے نتوانستند ساخت۔ کہ اندوہ
دنیا کم کند۔ جواب دادے۔ کہ در بیخودی و بیہوشی راحتے نباشد۔
حکیم نتوان گفت کسے را کہ مردم را بہ بیہوشی رہنموی باشد۔
بلکہ چیزے باید طلبید۔ کہ خرد و ہوش بفرماید۔ گفتم۔ کہ من این
را از کجا آرم۔ گفت جویندہ یا بندہ باشد۔ و پس چھوے قبضہ اشارت

۱۷۰ کتاب نولہ الطاف حسین صاحب مختص بہ حالی سے ۱۲۰ کہ دل سختی ہے +

کرو۔ و دیگر سخن گفت۔ چوں از خواب بیدار شدم۔ آن حال تمام
 بر یادم بود۔ بر من کار کرو۔ و با خود گفتم کہ از خواب دویش
 بیدار شدم۔ باید کہ از خواب چهل سالہ نیز بیدار گردم۔ اندیشیدم
 کہ تا ہمہ افعال و اعمال خود بدل نگم۔ فرجے نیام۔ روز پنجشنبہ
 جمادی الآخر سرون رستم و بہ سجدہ جامع شدم۔ و نماز کردم۔
 و یاری خواستم از باری تبارک و تعالیٰ بگزاردن آنچه بر من واجب
 است۔ و دشت باز داشتن از منیات و ناشایست۔ پس بمزد
 رفتم۔ و از آن شغل کہ بوندہ من بود۔ معاف خواستم۔ حسابی کہ
 بود۔ جواب گفتم۔ و از دنیادی آنچه بود۔ ترک کردم۔ الا اندک ضروری
 یست و رسوم شعبان بیرون آدم۔ و غرقہ ذی الحج بہ
 ستان آدم۔ آنجا مدتی مقام کردم۔ و طلب اہل علم کردم۔
 مردے نشان دادند۔ کہ او را استاد علی نائی مے گفتند۔ نزدیک
 مے شدم۔ مردے جواں بود۔ سخن بزبان پارسی چہے گفت۔
 بزبان اہل دہم۔ مومے کشودہ چنے پیش مے حاضر۔ گروہے اقلیدس
 مے خواندند۔ و گروہے طب و گروہے حساب۔
 منم محرم سنہ چہار صد و بی و ہشت بہ قزوین رسیدم۔
 باستان بیمار داشت بے دیوار و خار۔ و ایچ چیز کہ نازم شود
 در رفتن راہ۔ نہ بود۔ و قزوین را شہرے نیکو دیدم۔ ہلویے حصیر

و گنگرہ بر آں رہادہ۔ بازارا خوب۔ اِلا آئکہ آب دروے اندک
بود در کاریز بزرگ نہیں *

نوازدہم محرم از آتجا بر فتم۔ ہستم صفر بہ تہریز رسیدم۔ کہ
از آذر ہاتجاں شہرے است آباداں۔ طول و عرضش بگام پیووم
ہر یک ہزار و چہار صد بود۔ در آتجا قطران نام شاعرے را دیدم
شہرے نیک مے گفت۔ انا زبان فارسی نیکو بنیدار شست۔ پیش من
آمد۔ دیوان منجک و دیوان دقیقی ریادزد۔ و پیش من ریخاند۔ و
ہر معنی کہ او را مشکل بود۔ از من پُرسید۔ یا او ہستم۔ شہر آں
پہنوشت۔ و اشعار خود بر من خواند *

بعد دو ماہ از تہریز روانہ شدہ بہ رابطی رسیدیم۔ برف و
سرمایہ عظیم بود۔ و در صحرا در پیش شہر مقدارے راہ چوبی نہیں
فرو بڑہ بودند۔ تا مژدم روز برف و دُمہ بر ہاتجاں آں چوب
مے روند۔ از آتجا بستر بطلیس رسیدم۔ بہ درہ در رہادہ بود۔ آتجا
عسل خریدم۔ صد من بہ یک دینار برآمدہ بود بآن حساب کہ ما
پہر وختند۔ و گفتند کہ دریں شہر کس باشد کہ او را در یک سال
سی صد چہار صد خیک عسل حاصل شود *

باز از آتجا بر فتم۔ تا بجائے رسیدیم کہ آتجا مسجدے بود۔ مے گفتند۔
اویس قرنی قدس اللہ روحہ ساختہ است۔ و در آں حدود
لہ جوئبار آب پاشی * تہ کمر * تہ نشان * تہ آباد * تہ سیر * تہ شک *

مردم را دیدم که در کوه میگذریدند - و چوبه چوں درخت سبز
 می میزدند - پرسیدم - ازین چه میکنید ؟ گفتند - این چوب را
 یک سر در آتش میکنیم و از دیگر سر آن قطرات بیرون می آید -
 همه در چاه جمع میکنیم و از آن چاه در ظروف میکنیم و باطراف
 می بریم *

سوم رجب از فرات میگذشتیم و بشهر حلب رفتیم که شهریت
 نیکو - باره عظیم دارد - و قلعه عظیم همه بر سر کوه نهاده - همه آبادان
 و پناه بر سر هم نهاده - و آن شهر با جگه است میان بلاد
 شام و روم و دیار بکر و مصر و عراق - و ازین همه بلاد شجار
 و بازرگانان آسجا آیند *

یازدهم رجب از حلب بیرون شدیم - به پازده فرسنگ راه
 بود معرّه النعمان - باره سنگین داشت - شهره آبادان - بازارهای
 او بسیار محمود دیدم - و مسجد آویخته شهر بر بلندی نهاده است
 میان شهر - که از هر جانب که خواستند - مسجد در شوند - بیسزده درجه
 بر بالا باید شد - و کشاورزی ایشان همه گندم است و بسیار
 است - درخت انجیر و زیتون و پسته و بادام و انگور فراوان
 است - و آب شهر از باران و چاه باشد - در آن مردی بود -
 که ابو العلاء سمری میگفتند - ناپیدا بود - و رئیس شهر او بود - نعمتی

له روغن چیت * له فیصل *

بسیار داشت - و بندگان و کارگران فراوان - و خود همه شتران را چوں
 بندگان بودند - و خود طریق زهد پیش گرفته بود - گلیچه پوشیده در خانه نشسته
 بنیم من نان جویم می خورد - من این معنی شنیدم - که در سرای
 باز نهاده است - و نواب و ملازمان او کار شهر می سازند - مگر بکلیات
 که رُجوع باو میکنند - و وے نفعت خویش از هیچ کس دریغ ندارد -
 و خود صائم النهار و قائم الليل باشد و هیچ شغل دنیا مشغول نشود -
 و این مزد در شعر و ادب بدرجه ایست که افاضل شام و مغرب
 و عراق مُتَمَرِّز اند - که درین عصر کس بهایز او نبوده است و نیست -
 همیشه زیادت از دو بیت کس از اطراف آمده باشند - و پیش او
 ادب و شعر خوانند - و شنیدم که او را زیادت از صد هزار بیت و
 شعر باشد - کس از وے پُرسید - که ایند تبارک و تعالی این همه
 مال و نفعت ترا داده است - چه سبب است - که مژم را می دهی
 و خویشتن میخوری ؟ جواب داد که مرا بیش ازین نیست که میخورم -
 و چوں من آنجا رسیدم - آن مزد هنوز در حیات بود -
 از آنجا بشهر حاشدیم - چچم شعبان شهر طرابلس رسیدیم -
 حوالی شهر به کثرت زنی و بسایس و اشجار بود و بیشک بسیار بود -
 و در حاتم نانج و تریج و میو و عوام - شیر و بیشک در آن
 وقت میگریفتند - شهر طرابلس چنان ساخته اند - که سه جانب او با

دیدم - چنانکه راه بریان آن طاق بیرون می رفت - بالای آن
طاق پنجاه گز تقدیر کردم - و این بنا را از خشت بمقدار بیست
گز برآورده اند - و بر سر آن استوانه های رخام برپا کرده - بر یک
هشت گز - و بر سر این استوانه طاق زده است بدو جانب - همه
از سنگ مرمر - چنانکه هیچ گچ و گل در آن میاں نیست - و بند
از آن طلعه عظیم بر بالای آن طاقها بریان راست ساخته اند -
لایس همه شما را کنده کاری و نقاشی خوب کرده - پرسیدم که این چه جای
است - گفتند که تنبیه ایم این در باغ فرعون بوده است *

پس از آن بشر صیدا رسیدیم - هم بر لب دریا - بشکر بسیار
رشته بودند - باره سنگین محکم دارد - و سه دوازده - و مسجد آدینه خوب
و باروخته تمام - همه مسجد حصیرا به نقش انداخته - و بازاره نیکو
آراشته - و باغستان و انجبار چنان بود - که گوئی پادشاه باغ
ساخته است بهوس - و کوشک در آن برآورده - و بیشتر درخت ها
چوبه بار بود *

چون از آنجا پنج فرسنگ بشدیم - بشر صور رسیدیم - که در
کنار دریا چنان بود - که باره شترستان صد گز بیش بر زمین ششک
بود - باقی آمد آب دریا بود - و باره سنگین تراشیده - و در آن
آن را بغیر گذاشته - تا آب در نیاید - پنج شش طهقه بر سر

له سدل + له لطف *

یک دیر۔ و قوارو پتیار ساخته و بازارهای نیکو۔ و نعمت فراوان
در این شهر صور معروف است بهال و توانگری در میان شهرهای
ساحل شام ۴

از آنجا هفت فرسنگ رفتیم۔ بشهرستان عک رسیدیم۔ و آنجا
دیرین عکا نزیبند۔ شهر بر بلندی نهاده۔ و مسجدی آیینی در میان شهر
است۔ و از همه شهر بلندتر است۔ و استوانه‌ها همه رخام است۔
و بر دشت راست قبله از بیرون قبر صالح پیغمبر است۔ علیه السلام
و ساحت مسجد بقصه فروش سنگ انداخته و بقصه دیگر بنری
کرشته۔ باره شهر بغایت محکم۔ و جانب غربی و جنوبی آن با دریا
است۔ و هر جانب جنوب ریاست۔ و آن چیز نیست۔ که جهت
محافظت کشتیها ساخته اند مانند اصطبل۔ که پشت بر شهرستان
دارد و دیوار بر لب آب دریا برآمده۔ و درگاه پنجاه گز بلند است
پس دیوار۔ الا آن که زنجیر ازین دیوار بدان دیوار کشیده اند۔ که
چون خواهند۔ که کشتی در ریاست آید۔ زنجیر است کنند۔ تا بر آب
رود روند۔ و کشتی بر سر آن زنجیر از آب بگذرد و باز زنجیر بکشند۔
تا کسی بیگانه قصد این کشتیها نتواند کرد ۴

سوی مشرق این شهر کوهیست که اندک آن شاید انبیا
ست علیهم السلام۔ و این موضع از راه برکنانه است۔ مرا قصد
افتاد۔ که آن مزارهای متمبرک را دیدیم۔ و برکات آن از حضرت

ایزد تبارک و تعالیٰ بخونیم۔ مردمان عکہ گفتند۔ آٹھا تو مے سفید در راه
 باشند۔ کہ ہرگز غریب رہیند۔ تعزلیں رسانند۔ و اگر چنیے داشتہ باشد۔
 پستانند۔ سن نفقہ کہ دہشتم۔ در مسجد عکہ بنادم۔ و از شہر بیرون شوم۔
 روز شنبہ ہست و سوم شعبان اول روز زیارت قبر عک کزدم۔ کہ
 بائے شہرستان و یکے از صالحان و بزرگان بودہ است۔ و چوں با
 سن دلیلی نبود۔ کہ آں راہ داند۔ متحیر مے بودم۔ ناگاہ از فضل ہاری
 تبارک و تعالیٰ ہماں روز مڑے عجی با من پیوست۔ کہ او اند
 آرد باعجاں بود۔ و یکبار آں مزارات متبرکہ را دریافتہ۔ موم کرت
 ہاں عزیمت مڑے ہاں جانب آودہ بود۔ ہاں سوہبت شکر
 یاری را تبارک و تعالیٰ دو رکعت نماز پگزاردم۔ و سجود شکر کزدم۔
 کہ مرا توفیق میداد۔ تا بر عننے کہ کردہ بودم۔ وفا مے کزدم ۔

بریسے رسیدیم۔ کہ آں را بروت مے گفتند۔ آٹھا قبر عیص و
 شمعون علیہما السلام را زیارت کزدم و از آٹھا بمبارک رسیدم۔ کہ
 آں را و اموں میگفتند۔ آٹھا نیز زیارت کزدم۔ کہ گفتند قبر دواکھل
 است علیہ السلام۔ و از آٹھا بریسے دیگر رسیدم۔ کہ آں را عیسی
 میگفتند۔ و قبر ہود علیہ السلام آٹھا بود۔ زیارت آں دریافتم۔
 اندر خطیرہ او درختے خزنوت بود۔ و قبر عزیر علیہ السلام آٹھا
 بود۔ زیارت آں کزدم۔ و مڑے بسوے جنوب بردفتم۔ بریسے دیگر رسیدم

لے مجرہ ۔ مے توت بزرگ نبں پے مڑے ۔

که آن را خطیره میگویند. و بر جانب مغربیه این ده دره بود.
و در آن ده چشمه آب بود پاکیزه. که از سنگ برهوں می آمد. و
برابر چشمه بر سر سنگ مسجدی کرده اند. و در آن مسجد دو خانه
است از سنگ ساخته و سقف سنگین در زده. و در آن کوچه
بر آنجا بناده. چنانکه مزد بشاری ده تانده رفتن. و دو قبر نزدیک
یکدیگر آنجا بناده. یکی از آن شعیب علیه السلام. و دیگری از آن
مؤمنش که زن مؤمنه علیه السلام بود. مزدوم آن ده آن مسجد
و مزار را تعمیر نیکو کنند از پاک داشتن و چراغ بنادان و غیره +

و از آنجا بدیسه شدم که آن را اربل میگویند و بر جانب
قبلیه آن ده که هست بود. و اندر آن که خطیره که در آن چهار گور
بناده بود از آن فرزندان یعقوب علیه السلام. از آنجا بر فتم. تنه
و دیدم. و زیر آن تل غار بود. که قبر مادر مؤمنه علیه السلام
در آن غار بود. زیارت آنجا در یافتیم +

و از آنجا بر فتم در طبریه که شهر نیست بر کنار دریا. در میان شهر
مسجد آئینه است. و بر در مسجد چشمه است. و بر سر آن
چشمه گزابه ساخته اند. و آب چنان گرم است. که تا آب سرد
نمایزند. هر خرد شوای ریخت. گویند آن گزابه سلیمان بن داود
علیه السلام ساخته است. و من در آن گزابه رسیدم. و اندک شهر
طبریه مسجدی پاکیزه است. که آن را مسجد یاسمن گویند.

در میان مسجد دکانی بزرگ است - و بر دکانها ساخته و گرد
بر گرد آن دکان یاسمن نشانده - و رواقی است بر جانب مشرق -
قبر یوشع بن نون علیه السلام آنجا است - و در زیر آن دکان
قبر بنیاد پیغمبر است علیهم السلام - که بنی اسرائیل ایشان را
گفته اند - و در شهر طبریه حصیر سازند - که مصلای نمازی از آن
است - هاشمیا به پنج دینار مغربی بخرند *

باز از طبریه بدیسه رسیدیم که آن را کفر کنه میگویند - و
جانب جنوب این ده پشته ایست - و بر سر آن پشته صومعه
ساخته اند نیکو - و در آن استوار بر آنجا بناده - و گور یونس بنی علیه
السلام در آنجا است - چو آن زیارت دریافتیم - به عله باز آمدیم -
دیک روز مانده از آنجا بر قم *

روزی یک شنبه عزو رمضان به رتبه رسیدیم - و آن شهر شانی
بزرگ است از آب دریا به فرسنگ بناده - باره حصین از
شنگ دگج دارد - آب ایشان از باران باشد - و اندر هر سراسر
حوضه باشد - که آب باران بگیرند - و همیشه از آب ذخیره
باشد - در میان مسجد آوینه حوضهای بزرگ است - که چو
بر آب باشد - هر که خواهد - برگردد - و درین شهر رخام بسیار است
و رخام را باره می برند - که دکان ندارد - و آنجا قوه انجیر

ست که به از آن هیچ جا نباشد - و از آن جا به همه اطراف
 بلاد می برند - و این شهر رمله را به ولایت شام فسطاط می گویند *
 یوم رمضان از رمله بر فستیم - روم بر بالا کرده - تا آنکه
 صحرا عظیم در پیش آمد - بعضی سنگلاخ و بعضی خاکناک - بر سر
 که شهر بیت المقدس بناده - حارس رمضان در آن شدیم *
 بیت المقدس را اهل شام قدس گویند - و از اهل آن ولایات
 که به پنج نواد رفتن - در همان موم بمقدس حاضر شود - و
 بوقف بایستد - و قربان عید کند - و سال باشد - که زیادت از
 بیت هزار خلق در اوایل ماه ذی الحجه آنجا حاضر شوند - و فرزندان
 را آنجا برند - و سنت کنند - و از دیار روم و دیگر بقیع همه تنبایان
 و جوهرن بسیار آنجا روند بزیارت کلیلیا و کشت - که آنجا ست *
 سواد و رونق بیت المقدس همه کوستانست - همه کشاورزی
 و درخت زیتون و انجیر و غیره تمامت بآب است - و نعمتهای
 فراوان و ارزاق باشد - و کدخدایان باشند - که هر یک پنجاه هزار
 سن روغن زیتون در چاه و حوضها پُر کنند - و از آنجا باطراف
 عالم برند *

بیت المقدس شهر نیست بر سر کوچه بناده - و آب نیست
 مگر از باران - و برودت آنها چشمهای آب است - اما بشهر نیست -

و گزوه شهر باروے حصین است - از سنگ و گچ - و دروازای
آهنین - و نزدیک شهر هیچ درخت نیست - چه شهر بر سر سنگ
بناده است - و شهر بزرگ است - که آن وقت که دیدیم بنیت
بنار مذ دروے بودند - و بازار بایه نیکو - و پناه بایه عالی - و همه زمین
شتر بتختی سنگها فروش انداخته - و هر کجا کوه بوده است - بلندی پُریه
اند و هموار کرده - چنانکه چوں باران بارد - همه زمین پاکیزه شسته
شود - و در آن شتر صنایع بسیار اند :

بیت المقدس را بسیار تاجه نیک است - و وقف بسیار دارد و
خلق بسیار را دارد و شربت دهند - و طیبیاں باشد - که از وقف
رُئوم ستانند *

مسجد آدینه بر کنار شهر است از جانب مشرق - چنانکه
باروے مشرقی شهر باروے جامع است - و جانب مشرق آن
واحدی عظیم ظرف همچو خندق است که آن را جهنم خوانند - و
چوں از سوے بیرون مسجد آن دیوار را که با وادی است - بنگرند -
صد ایش باشد بنگاه عظیم بر آذوقه چنانکه گل و گچ در میان
نیست - و اندرون مسجد همه سر دیوار ناراست است - و از برای
سنگ صخره که آتجا بوده است - مسجد بنا بناده اند - و بر میان
سنگ صخره دُگانه بناده است - که میان ساحت جامع است -
و صحن آن دُکان هموار و نیکو بنگر محام - و دیوار پاش بچین -

دزدانان آں بازیر گرفته - و چهار سوے آں به تختہ شگمای
رخام اینچو خطیره کرده - و این فوکل پنهان است - که جُز بد آن
راه را که بجهت آں ساخته است - هیچ جای دیگر بر آنجا نتوان
شد - و چوں بر فوکل روند - بر بام مسجد مشرف باشند - و بر
صخره قیید ساخته اند - که اگر از فرشتگی پشگری - آں تبه چوں سر
کو پی پیدا شود - و بام و سقف این خانه بجات پوشیده است -
و صخره مقدار بالای مزدی از زمین برتر است - و خطیره از
رخام بر گزرد او کرده اند - تا دست بر روی نرسد +

زمین مسجد قریش شک است - و دزدانان بازیر گرفته - و مسجد
شریف شهر در بازار است که چوں از بازار به مسجد روند - روی
به مشرق باشد - درگاه عظیم نیکو مقدار سی گز ارتفاع در میت
گز عرض اتمام داده - بر آورده اند دو جناح باز بریده - درگاه و روی
جناح و ایوان درگاه منقش کرده - همه به مینای ملون - که در گنج
در نشانده اند بر نقشه که خواسته اند - چنانکه چشم از دیدن آں
خیره ماند - و کتابت اینچنین به نقش مینا بر آں درگاه ساخته - و
لقب سلطان مصر بر آنجا نوشته - که چوں آفتاب بر آنجا افتد -
شعاع آں چنان باشد - که عقل در آں متعیر شود - و گنبد
بس بزرگ بر سر این درگاه ساخته از سنگ نهند - و دو در
بتکلف ساخته - روی در ما به پنج درستی که گوی از طلاست زر کوته

و ششماهے ریشار در آن کزده - هر یک پانزده گز بالا - و هشت گز
پنجاه این در را باب داؤد علیه السلام گویند *

چون ازین در در روند - بر دشت راست دو رُواق است
بزرگ - و بر دشت چپ که آن شمال است - رُواقی دراز کشیده
است - و از جانب شمال دو در دیگر است در پهلوی یک دیگر
و این در را باب الانباط گویند *

و چون ازین در بگذری - هم بر پنهانے مسجد کرمیة مشرق
می رود - باز درگاهے عظیم بزرگ است - و سر در پهلوی با هم
بر آنجا است همان مقدار که باب الانباط است - و هم را با هم
و بر پنج تکلفات کزده - چنانکه از آن نیکوتر کم باشد - و این در را
باب الانواب گویند از آن سبب که مواضع دیگر در آن جفت جفت
است - مگر این سه در است *

و در میان دو درگاه که بر جانب شمال است - در رُواق قبة
الاست مسنونه مرفوع بر داشته و بقندیل و مشرجهای پیار است - و
آن را قبة یعقوب علیه السلام گویند - و آن جای نماز او
بوده است *

بر پنهانے مسجد رواقینت - و بر آن دیوار در پشت بیرون
آن در دو در بزرگ صوفیان است - و آنجا جای نماز و روضهها
نه چراغانها - و جای آدینان در دیشان بطریق ریاضت *

نیکو ساخته و خلقی از منصوبه همیشه آنجا محجور باشند و نماز بهما سجا
کنند - الا روزه آید به مسجد در آیند - که آواز تکبیر ایشان برسد *
بر مژگن شما که مسجد رواقی نیکو ست - و ثبته بزرگ نیکو - که
بر آن نوشته است - هَذَا مِحْرَابُ ذِكْرِيَا النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَام
و گویند - او ایس جای نماز کرده پیوسته *

و بر دیوار مشرقی در میان جایی مسجد درگاه عظیم بتکلف
ساخته اند از شتاب مُشتم - و نقاشی و نقاری کرده - دوه در نیکو
بر آن درگاه نهاده - در درگاه تکلف بسیار کرده از آهن و برنج
درشتی - و حلقه و میخها بر آن زده - و گویند ایس درگاه را میلمان
علیه السلام ساخته است از بر پدرش *

و چون به درگاه در روند روزه سوس مشرق - از آن دو
در آنچه بر دست راست است - یکی باب الرحمة گویند و دیگر را
باب التوبه که آنجا نویر داؤد علیه السلام قبیل افتاده - مردم بسیار
آنجا روند و نماز کنند و تقرب جویند بخدا تبارک و تعالی - و
من که ناصرم - در آن مقام نماز کردم - و از خدا سُبْحان و تعالی
توفیق طاعت و تبرا از معصیت طلبیدم - خدا سُبْحان و تعالی
همه بندگان را توفیق آنچه رضا به او در آن است مدوزی کند -
و از معصیت توبه داد دُخْر مته محمد و آل الطاهریں *

- بر دیوار شرقی بگوشه جنوبی مسجد پشت سرداب - که به

در جہاں بسیار فرو باید شدن - و آن ہیئت گز در پانزدہ گز باشد - و
 سقف سنگین بر ستونہای رخام - و مہر عیسیٰ علیہ السلام آسجا
 ہنہادہ است و آن مہر سنگین است و بزرگ چنانکہ مردم در آسجا
 نماز کنند - و من در آسجا نماز کردم - و آن را در زیر سخت کردہ اند -
 چنانچہ نہ جُشد - و مہر دریں مسجد بجای محراب ہنہادہ اند - و محراب
 مزیم علیہا السلام در این مسجد است بر جانب مشرق - و محراب
 دیگر از آن زکریا علیہ السلام دریں جا است - و آیات قرآن کہ در
 حق زکریا علیہ السلام و مزیم علیہا السلام آمدہ است - نیز بر آن
 محرابہا نوشتہ اند - و گویند - مولد عیسیٰ علیہ السلام دریں مسجد بودہ -
 شے ازیں ستونہا نشان دو انگشت دارد کہ گوئی کسے ہو انگشت
 آن را گرفتہ است - و این مسجد معروف است بہ مہر عیسیٰ علیہ
 السلام - و قندیلہای بسیار بر نحیں و نقرہیں آویختہ - چنانکہ ہمہ
 شبہا سوزد .

و چوں از در این مسجد بگذری ہم بر دیوار شرقی - چوں
 بگوشہ مسجد بزرگ رسد - مسجدے دیگر است عظیم نیکو دو بارہ
 بزرگ تر از مسجد مہر عیسیٰ علیہ السلام - و آن را مسجد الاقصیٰ
 گویند - کہ خداے عز و جل مصطفیٰ را صلے اللہ علیہ وسلم شب
 معراج از مکہ آسجا آورد و از آسجا با آسمان شد و آسجا عارتے بہ تکلف
 کردہ اند - و فرشتہای پاکیزہ افکندہ .

و چوں بد دیوار جنوبی باز گردند - از آن گوشه مقدار دو مِیست گز
پوشش نیست - ساحت است - و مقصود بر وسط دیوار جنوبی
بسیار بزرگ است - چنانکه شانزده مُتُون در آنجا است - و قبة نیز
عظیم بزرگ نقش زمین - و دیوار مقصود که با جانب ساحت است -
پانزده درگاه است - و در آنجا بتکلف بر آنجا نهاده - و از جمله
آن در آنجا یک برنجی بیش از حد بتکلف و نیکوئی ساخته اند - چنانکه
گوئی نرین است بهیم سوخته نقش کرده و نام مائون خلیفه در آنجا
است - گویند مائون از بغداد فرستاده است *

اندرون پوشش حوض در زمین است - تا چوں باران آید -
آب در آنجا رود - و بر دیوار جنوبی در آنجا است و آنجا متوصفا
است - و آب - که اگر کسی محتاج وضو شود - در آنجا رود و تسخیر
وضو کند - و همه پشت با آنها بازیر اندوده باشد - و در زمین مسجد
حوضها و آبگیرها بسیار است در زمین بریده - چه مسجد بیکبار بر
سر سنگ است - چنانکه هر چند باران بارد - هیچ آب تلف
نشود - همه در آبگیرها رود و مزوم بر میدارند - و نادواتها از زیر
ساخته - که آب بدان فرود آید - و حوضهای سنگین در زیر
نادواتها نهاده *

بیرون مسجد به نسبت مواضع هر گجا نشیب است -
دیوار مسجد بلند تر است - و هر گجا فراز است - دیوار کوه تر

است - پس بدان مواضع که شهر و محله در نشیب است -
 مسجد را در آن همچو نقب بریده اند و بساحت مسجد بیرون آورده
 و از آن دروازه یکی را باب البقی علیہ الف مرة سلام بگویند - و
 این در از جانب قبله یعنی جنوب است - و پیغمبر ما علیہ الصلوٰۃ
 و السلام در شب بمقراج از آن راهگذر در مسجد آمد -
 پس از زیارت بیت المقدس چهار شنبه غزوة ذی فکر
 زیارت ابراهیم خلیل الرحمن علیہ السلام و الصلوٰۃ عظم کردم -
 و از بیت المقدس تا آنجا که مشد است شش فرسنگ است -
 و راه سوسه جنوب می رود - و بر راه دیهائے دزغ و باغ بسیار
 است - و درختان بے آب از انگور و انجیر و زیتون و سماق
 خود رو بنایت ندارد - و بیک فرسنگی شهر بیت المقدس ترمایان
 را جابئی است که آن را عظیم بزرگ میدانند - و همیشه قوس
 بدانجا مجاور باشند - و از زائران بسیار رسد - و آن را بیت اللهم
 گویند - و تزیینات آنجا قریباً کنند - و از روم آنجا بسیار آیند
 و من آن روز که از شهر پیامدم - شب آنجا بودم -

مشد ابراهیم صلوات الله علیہ را اهل شام و بیت المقدس
 خلیل گویند و نام ده که سلطان و پری مشد با بسیار ده لای
 دیگر وقف است - بگویند - مشد بر کنار ده است از سوسه جنوب -
 و آن چهار دیواری است از سنگ تراشیده ساخته و محراب و

مقصوده کرده - و در مقصوده مرقوم است بنیکو ساخته - دو گور بناده که بشکلهای تراشیده
به بالاب - مزدی بر آورده اند - آنگاه بر دشت راست است - قبر
استحق بن ابراهیم علیهما السلام است - و دیگر از آن زن است
علیها السلام - و در این مشهد زمین و دیوار ۱۰ بفروشهای قیمتی و
حصیرهای مغربی آراشته - چنانکه از دیبا نیکو تر بود - سلاکهای نمازی
حصیر دیدم آنجا - که گفتند از مضر به سی دینار زر مغربی خریده اند -
که اگر آن مقدار دیبا به مومی بود - بدان بها میخریدند +

چون از مقصوده بیرون روند - بمیان ساحت مشهد دو خانه
است - آنچه بر دشت راست است - اندر آن قبر ابراهیم خلیل
صلوات الله علیه است - و آن خانه بزرگ است - و در اندرون
آن خانه دیگر است - که گرز او بر نشاں گشت - و چار دریچه
دارد - که زائران گرز خانه می بگردند - و از دریچه قبر را می بینند -
که از شک بمقدار سه گز بر آورده اند و قبرها و چراغدانهای
تقریباً پستبار آویخته - و آن خانه دیگر که بر دشت چپ است -
اندر آن گور ساره است - که زن ابراهیم علیهما السلام بود - و
میان هر دو خانه رنگداری که در هر دو خانه در آن است چون
دو تیر - و آنجا نیز بناویل و مسرتجای بسیار آویخته - و چون
ازین هر دو خانه بگذرند - دو گور خانه دیگر است نزدیک هم - بر
دشت راست قبر یعقوب پیغمبر است - علیهما السلام - و از دشت

چپ گور خانہ زن یعقوب است۔ و بعد از آن خانہ ست کہ
ضیافت خانہ نامہ از اوسیم صلوات اللہ علیہ بودہ است *

و ازین چار دیوار بیرون نشیبی است۔ و در آنجا گور خانہ
یوسف بن یعقوب علیہ السلام است۔ گنبد سے نیکو ساخته اند۔ و
بر آن جانب کہ صحرا ست۔ میان گنبد یوسف علیہ السلام و این
شہدہ مقبرہ عظیم کردہ اند۔ و از پیارے جاہل مژدہ را ہاں جا
آوردہ اند و دفن کردہ *

و بر ہام مقصودہ کہ در مشہد است۔ حجرہ یا ساخته اند بہمان
را کہ آنجا رسد۔ و آن را اوقات بسیار باشد از دیہات و مستقلاط
از بیت المقدس۔ و آنجا اغلب جو باشد۔ و گندم اندک باشد۔ و
زیئوں بسیار باشد۔ و بہمان و مسافراں و زائران را نان و زیئوں
دہند۔ آنجا مدارا بسیار است کہ بہ اشتر و گاد ہمہ روز آرد کنند۔ و
کینزکاں باشند کہ ہمہ روز نان پزند۔ و نانہائے ایشان ہر یکے
یک من باشد۔ ہر کہ آنجا رسد۔ او را ہر روز یک گزودہ نان
و کاسر عدس بریت پختہ دہند۔ و بریز نیز دہند۔ و این عادت
از روزگار خلیل الرحمن علیہ السلام تا این ساعت بر قاعدہ مانوہ
و روزے باشد کہ پانصد کس آنجا برسند۔ و ہمہ را این ضیافت باشد۔
بعد از زیارت این مشہد بہ بیت المقدس آمدن۔ و از

لہ وہ جاؤاد جس سے آمد ہوتے ہیں۔ خراس *

بیت المقدس پیاده با جمعی که عزم سفر حجاز داشتند - بر نیزه‌های
برفتم - دو روز بگذشت - و براه شام باز گشته پنجم ختم چهار صد
وسی و دویست و بیست رسیدیم - شرح مکّه و حج این جا ذکر نه کردم - تا
بج آخرین بشرح بگویم *

تربایان را به بیت المقدس کلیسای است که آن را
بیت القیامه گویند - و آن را عظیم بزرگ دارند - و هر سال از روم
خاق بسیار آن جا آیند زیارت - این کلیسای جای وسیع است -
چنانکه هشت هزار آدمی در آن جا باشد - همه تکلیف بسیار ساخته از طعام
زنجبیل و نقاشی و تصویر - و کلیسا را از اندرون پیرایه‌های رومی پیراسته
مصور کرده - و بسیار از طلا بر آنجا بکار برزده - و موصی است
بدو قسم که بر صفت بهشت و دوزخ ساخته اند - یک نیمه از آن
و نصف بهشتیان و بهشت است - و یک نیمه از آن صورت
دوزخیان و دوزخ و آنچه بدان ماند - و آن جای است که همانا
در جهان چنان جای دیگر نباشد - و در این کلیسا قیاسا و
را بهای انجیل خوانند - و نماز گفتند - و شب و روز عبادت مشغول
باشند - پس از بیت المقدس عزم کردم که در دیرا نشینم و بر سر
روم - و باز از آنجا بگذردم - باد مغلوب بود - و دیرا مستعد بودند -
براه خشک رفتیم *

انتخاب از بوستان

حمد

حکیم سخن بر زبان آفرین
 کنیم خطا بخش و پویش پذیر
 بزرگوار او بر زمین نیاز
 نه عذر آوارا را براند بجور
 چو باز آمدی ماجرا در نوشت
 پدر بیگماں چشم گیرد نرس
 بفرسنگ بگریزد از دس رفیق
 شود شاه لشکر کش از دس بری
 بعضیاں در رزق بر کس نه بت
 چه دشمن بریں خواجه یثماچ دوست
 که از دست قهرش اماں یافت
 غنی نمکش از طاعت جن و انس
 نبی آدم و مرغ و مور و مگس
 که دارای خلق است و دانا سبب راز

بنام جهاندار جان آفرین
 خداوند بخشنده و شکیر
 سر پادشاهان گردن فراز
 نه گردن کشان را بگیرد بقور
 و گزشم گیرد بگردان زشت
 اگر با پدر جنگ جوید کس
 و گز بر رفیقان نباشد شفیق
 و گز ترک خدمت کند لشکری
 ولیکن خداوند بالا و پست
 اویم زمین بفرستد عام اوست
 اگر بر جنا پیشه بشتافت
 بری ذاتش از متهمت ضد و جنس
 پرستار امرش همه چیز و کس
 لطیف کرم گستر و کار ساز

مراد را رسد کبریا و منی یکے را بسر بر نهد تاج بخت کلاه سعادت یکے بر سرش پس پرده و بند علمای بد بندگاه لطف و بزرگویش بر فرماندگان را بر خمت قریب بر احوال نابوده علمش بصیر بقدرت نگهدار بالا و شیب منیا کن روزی مار و مور بامرش وجود از عدم نقش بست نه اذراک در کنته دانش رسد دریں بحر جز مرو داعی زلفت کسانے که زین راه برگشته اند خلاف پیغمبر کسے راه گزید سپندار سعدی که راه صفا	که ملکش قدیم است و دانش فنی یکے را بخاک اندر آرد ز تخت گلیم شقاوت یکے در برش همو پرده پوشد بالاسے خود بزرگان بناده بزرگی ز سر تضرع کنان را بدعوت مجیب باشرار ناگفته لطفش خیر خداوند دیوان روز حبیب دگر چند بیدست و پایند و زور که داند جز او کردن ازینت هست ز فکر بت بعد صفاتش رسد گم آں شد که دنیال داعی زلفت برفتند و پیار سر گشته اند که هرگز بمنزل نخواهد رسید توآن رفت جز بر پے مصطفی
--	--

نعت

علیک السلام اے نبی الہی زین بوس تقدیر تو چیزیل کرد تو مخلوق و آدم هنوز آب و گل	چه نعت پیغمبره گویم ترا خدایت ثنا گفت و تجلیل کرد بند آسمان پیش قدرت خجل
--	--

تو اضل بود آمدی از تخت	در هر چه موجود شد فرع تست
ندانم کدایش سخن گویت	که والا تری ز آنچه من گویت
ترا عزت لولاک تنگیس بس است	شای تو طه ویس بس است
درو ملک بر روان تو باد	بر اصحاب و بر پیروان تو باد

پای اول در عدل و رای و تدبیر همدای

حکایت

یکه دیدم از عرصه رودبار	که پیش آدم بر پیک سوار
چنان بول زان حال بر من نشست	که تزییدم پای رفتن به بست
تشم کتان دست بر لب گرفت	که سخی مدار آنچه دیدی شکفت
تو هم گزونی از محکم داور پیچ	که گزونی نه پیچ ز حکم تو پیچ
چو شمسو بفرمان داور بود	خدایش نگهبان و یاور بود
محال است چو دوست دارد ترا	که در دست دشمن گذارد ترا
ره این است رو از طریقت متاب	بینه گام و کامه که خواهی پیاب

پند دادن کسری به رزمز را

شنیدم که در وقت نزع ردا	بزمز چنین گفت فرشیروا
که خاطر نگه دار دزویش باش	نه در بند آسایش خویش باش
نباید بنزدیک دانا پشد	شبان خفته و گزگ در گوشه پند
برو پاس دزویش محتاج دار	که شاه از رعیت بود تاجدار

<p>رعیت چرخ است و سلطان و تخت کمن تا توانی دل خلق ریش اگر جادو بایت مستقیم گزند کس نش نیاید پسند وگر در سرشت دے این خوی نیست اگر پائے بندی رضا پیش گیر فراخی در آن مرزد و کشور خواه ز مستکبران دلاور پترز وگر کشور آباد بیند بخراب خرابی و بد نامی آید ز جور رعیت نشاید ب بیدار گشت مراعات دهمان کن از بهر خویش برزوت نباشد بدی با کس</p>	<p>دخت آسے پسر باشد از پنج سخت وگر میکنی مے کنی پنج خویش رو پزایاں اُمید است و بیم که ترمسد که در ملکش آید گزند در آن کشور آلودگی بوس نیست وگر یک سواری سر خویش گیر که دشتک بینی رعیت ز شاه از آن کو ترمسد ز داور پترز که دارد دل اهل کشور خراب بزرگان رشد این سخن را بفر که مرسلطت را پناهند و پشت که مژدور خوشدل کند کار پیش کزو نیکوئی دیدہ باشی بے</p>
---	--

پند دادن خسرو بشیرویہ را

<p>نتہیم کہ خسرو بشیرویہ گفت بر آن باش تا ہرچہ ریت کنی بیچ آسے پسر گزند از عقل دل گریزد رعیت ز بیداد گر بے بر نیاید کہ بنیاد خود</p>	<p>در آندم کہ چشم ز دیدن بخت نظر در صلاح رعیت کنی کہ مژدوم ز دست نہ بچید پل کند نام زشتش ب گیتی سم کند آنگہ پشماہ بنیاد بد</p>
--	--

خرابی کند مرد شمشیر زن
 چراغی که بجوہ زلزلے بر فروخت
 از آن بهره ورتر در آفاق کیش
 پر کثرت رسد زین بهماں عویش
 بد و نیک مزدوم چو می بگذرند
 خدا ترس را بر رعیت گمار
 بداندیش گشت آن و محتوای خلق
 ریاست بدست کسان خطاست
 بگو کار پرور نه بیندیدی
 سکانات دشمن بمالش مکن
 مکن صبر بر عامل ظلم و دشت
 سرگزگ باید هم اذل برید

بخت آنکه دود دل پیر زن
 سے دیدہ باشی کہ شہرے بدوخت
 کہ در ملک رانی باضاف زیست
 ترجمہ فرستند بر تڑپش
 ہماں پہ کہ نامت بہ نیکی برند
 کہ ہمار ملک است پڑہیزگار
 کہ نفع تو جوید در آزار خلق
 کہ از دشت شاں و شہا بر خداست
 چہ بد پرتوری خضم جان خودی
 کہ بخش بر آزرده باید ز بن
 کہ از فرہی بایدش کند پوشت
 نہ چون گوشتفدان مزدوم درید

حکایت

چہ خوش گفت بازارگان اسیر
 چہ مردانگی آید از رہزنان
 شنشہ کہ بازارگان را بخت
 کے آسجا وگر ہوشمندان روند
 اگر بایدت نام نیک و قبول
 بزرگان مسافر بجاں پرورند

چہ گردش گرفتند دوزداں بہ تیر
 چہ مردان لشکر چہ خیل زباں
 در خیر بر شہر و لشکر بہ بست
 چہ آواز و رشم بد بشنوند
 نکو دار بازارگان و رسول
 کہ نام نکو شاں بعالم برند

تبه گزرد آں مملکت عقیق
 نیکو دار ضیف و مسافر عزیز
 ز بیگانه پنهیز کردن نیکوست
 قویان خود را بیغزای قدر
 چه خدمت گزاریت گزود آهمن
 گراور اهرم دست خدمت به بست

کزو خاطر آزرده آید غریب
 در آسیب شال بر حد باش نیز
 که دشمن توان بود در زین دهرت
 که هرگز نیاید ز پروده گذر
 حق سالیانش فراموش مکن
 ترا بر کرم همچنان دست هست

حکایت

شنیدیم که شاپور دم در کشید
 چه شد حالش از بینائی تباہ
 که آه شاه آفاق گشته بعدل
 چه بذل تو کردم بولنج خویش
 غریبه که پیر رفته باشد سرش
 تو گر خشم بر دے زگیری رواست
 وگر پاری باشدش زاد بوم
 هم آنجا امانش بده تا بچاشت
 که گویند بر گشته باد آں زین
 عمل گر دبی مزد ششم شناس
 چه مفلس فرو بزد گردن بدوش
 چه شرف و دست از امان پداشت

چه خسرو برنش قلم در کشید
 پشت ایں حکایت بنزدیک شاه
 اگر من نماندم تو مانی بفضل
 هنگام پیری مراهم ز پیش
 میازار و بیرون کن از کشورش
 که خوب بدش دشمنی در قفاست
 بصنعاش مفرشت و سقلاب و روم
 شاید بلا بر درگس گماشت
 کزو مزدوم آیند بیرون چنین
 که مفلس ندارد سلطان پراس
 ازو بر نیاید در جز خردش
 باید برو ناظرے بر گماشت

در او نیز در ساخت با خاطرش
خدا ترس باید امانت گزار
ایس باید از داور اندیشه ناک
بپشتان و بشار و فارغ نشین
در هنجس زبیرینه و هم قلم
چه دانی که همدست گردند و یار
چو دزدان ز بهم پاک دارند و بهیم
یکه را که مغرور کز می ز چاه
بر آوردن کام امیدوار
نویسنده را گر ستون عمل
بفرمایان بر شیو دادگر
گش میزند تا شود دزداناک
چو ز می کنی خشم گردد دلیر
دوستی و ز می بهم در پست
جائز و خوش خلق و بخشنده باش
ناید کس در جهاں کو بماند
نمزد آنکه ماند پس از وے بجای
هر آن کو نماند از پیش یادگار
و گر رفت و آثار خیرش نماند

در مشرت عمل بر کن و ناظرش
ایس که تو ترسد از پیش مدار
نه از رفیع دیوان و زعفر و پلاک
که از صد یکے را نه بینی ایس
نباید فرستاد یک جایم
یکے دزد باشد یکے پرده دار
رود و دریاں کاروانی سلیم
چو چندی بر آید به بخشش گناه
از قید بندی شکستن هزار
نیفتند تیر و طناب اهل
پدر وار خشم آورد بر پسر
گسے میکند آتش از دیده پاک
و گر خشم گیری شوند از تو سیر
چو رگ زن که جراح و مزه مزه است
چو حق بر تو باشد تو بر خلق باش
مگر آن کزو نام نیکو بماند
پل و مسجد و چاه و دهناسرای
درخت و جودش نیاورد بار
نتاید پس مرگش انچه خواند

چو خوابی که نامت بود در جهان
همین نقش بر خواس پس از عهد خویش
همین کام ناز و طرب داشتند

یکه نام نیکو پربود از جهان
به سنج رضا مشغول اندیشه کس
گنگار را عذر رنیاں پیچ
گر آید گنگارے اندر پناه
چو بارے پختی و نشنید پند
وگر پند و بندش نیاید بکار
چو خشم آید بر گناه کس
که سهل است نقل بدشتان شکست
صوابست پیش از گشتش بند کرد

مکن نام نیک بزرگان نهان
که دیدی تو از عهد شان پیش
به آخر بر رفتند و بگذاشتند

یکه رشم بد ماند ازو جاوداں
وگر گشته آید بغورش بر سر
چو زنهار خواهد تو زنهار ده
نه شرط است کشتن باول گناه
بده گوشتالش بزندان و بند
درخت خبیث است بنیش برآر
تا تل گشتش در عقوبت بے
شکسته نشاید وگر باره بست
که نواں سر گشته پیوند کرد

گفتار اندر پختایش بر ضعیفان

ایه حکم شریع آب خوردن خطاست
که راجع فتوے دهد بر هلاک
وگر دانی اندر تبارش کاس
گنه بود مزید رستمکاره را
تست زور مند است و لشکر گراں
که وے بر حصاره گیرند بلند

وگر نعل بنفشه بریزی رواست
الاتا نداری ز گشتنش پاک
بر ایشان پختش و راحت دال
چه نادان زن و طفل بیچاره را
و لیکن در اقلیم دشمن مراں
رسد کشتور بے گنه را گزند

<p>نظر کن در احوال زندانیان چو بازارگان در دیارت بمزد کز آن پس که بر مے بگزیند زار که مشکین در اقلیم غربت بمزد بیندیش ز آن طغفک بے پرد بسا نام نیکو پشچاه سال پسندیده کاران جادید نام بر آفاق گر سر بسر پادشاست بمزد از تنبیدی آزادی مزد</p>	<p>که مشکین بوم بے گنه در میان بمالش زخامت بوم دست بمزد بهم باز گویند خویش و تبار متاع کزو مانند ظالم بمزد وز آه دل دودمندش حذر که یک نام زشتش کند پائمال تظاول نکند بر مال عام چو مال از توانگر باشد گداست ز پهلوی مشکین شکم پر نه کزد</p>
--	---

حکایت در معنی شفقت بر رعیت

<p>شنیدیم که فرمانده دادگر یکے گفتش آے نعت و نیک نوز میقت این قدر بشرد آرایش است نه از بهر آن مے ستافم خراج اگر چوں زناں حله بر تن کنم مرا هم ز صد گونه آزد هوانست خراش پر از بهر لشکر بود سپاهی که خوشدل باشد ز شاه چو دشمن هر روستائی برد</p>	<p>قبا داشته هر دو آستر قبا ز دیباے چینی بدوز وزین بگزی زیب و آرایش است که زینت کنم بر خود و تحت و تلج بمردی کجا دفع دشمن کنم ولیکن خزینة نه تنها مراست نه از بهر آیین و زیور بود ندارد حدود ولایت نگاه ملک بارج ده یک چرا میخورد</p>
---	---

مخالفت خورش برود و سلطان خراج
مردوت نباشد بر افتاده زور
رعیت درخت است اگر پروری
به بیرحمی از بیج و بارش مکن
کس بر خورد از جوانی و سخت
اگر زیر دشته در آید ز پای
چو شاید گرفتن بنرمی دیار
بمزدی که ملک سراسر زمین

چه اقبال بینی در آل تخت و تاج
بر د مخرج دود دان از پیش مور
بکام دل دستان بر خوری
که نادان کند حیف بر خویش
که بر زیر دستان نگیرند سخت
حذر کن ز نالیدنش بر خدای
به پیکار خو از ماسه میار
بیزد که نخونه چکد بر زمین

حکایت در معنی شفقت ملوک پیشین بر مسکینان

یکی از بزرگان اهل تمیز
که بدوش نگین بر انگشتری
بشب گفתי آن حرم گیتی فرد
تقفا را در آمد یک خشک سال
چو در مزدم آرام و قوت ندید
چو ببند کس زهر در کام خلق
بفرمود بفرود خندش بر بیم
بیک هفته نقدش بتاراج داد
فنادند بر وے ملامت گمان
بتریدم که میگفت و باران دهن

حکایت کند ز ابن عبد العزیز
فرد مانده در بقیعتش جوهری
درے بود در روشانی چو روز
که شد بذر سیاه در مزدم پمال
خود آسوده بودن مردوت ندید
کیش بگذرد آب نوشین بخلق
که رحم آمدش بر غیب و بیم
بزدیش و مشکین و محتاج داد
که دیگر بدشت نباید چنان
بعارض فرد میدیدش چو شمع

کہ زشت است پیرایہ بر شریار
 سید انکشتی بے نگین
 خاک آنکہ آسایش درد و زن
 نکزدند رغبت ہمنہ پروراں
 اگر خوش بخشد ملک بر سریر
 و گر زندہ دارد شب دیر یاز

دل شتری از نا توانی نگار
 نشاید دل خلق اندوہگین
 گزیند بر آسایش خویش
 بشادے خویش از غم دیگران
 نہ پندارم آسودہ خُشید فقیر
 بخشنند مردم آرام و ناز

حکایت آنایک مرحوم تنگہ بن زنگی رحمۃ اللہ علیہ

در اخبار شامان پیشینہ ہشت
 بدو رانش از کس نیازد کس
 چہیں گفت بکہرہ بصاحب دلے
 چو مے پگزدو ملک و جاہ و سریر
 بخوام بہ کُنج عبادت زشت
 چو بشید دانای روشن نفس
 طریقت بجز خدمت خلق نیست
 تو بر تخت سلطانے خویش باش
 بصدق و ارادت میاں بستہ دار
 قدم باید اندر طریقت نہ دم
 بزرگاں کہ نقد صفا داشتند

کہ چوں تنگہ بر تخت زنگی زشت
 سبق بُرد گر خود ہمیں بود و بس
 کہ عزم بسر رفت بیجا صلے
 بُرد از جہاں دولت الا فقیر
 کہ دنیایم ایں پیچڑوے کہ ہست
 بہ شندی بر آشفت کاے تنگہ بس
 بہ تسبیح و سجادہ و دلق نیست
 باخلاق پاکیزہ دوزیش باش
 ز طامات و دعوے زباں بستہ دار
 کہ اصلے ندارد دم بے قدم
 چہیں خرقة زیر قبا داشتند

حکایت

شنیدم که بگریخت سلطان اودم
 که پایایم از دست دشمن نماند
 بے جند کردم که فرزند من
 گدئون دشمن بد گزند یافت
 چه تزییر سازم چه دزماں کنم
 بر آشفست دانا که رای گزیه چیت
 ولایت چه باشد غم خویش خور
 ترا این قدر تا زمانی بس است
 اگر بوشمند است و گر بے خرد
 مشقت نیز زو جهاں داشتن
 بدیں پیچر نموزه اقامت نماز
 کرا دانی از خسروان عجم
 که بر تخت و ملکش نیامد زوال
 کرا جاوداں مانند اُمید نیست
 کرا بیم و زور ماند و گنج و مال
 وز آل پس که خیرے پماند رواں
 بزرگے کزو نام نیکو پماند
 الا تا درخت کرم پروری

بر نیک مودے ز اہل ملک
 جز این قلمہ و فتر با من نماند
 پس از من شود سرور انجمن
 سر دست مزدی و جند تیافت
 کہ از غم بفرسود جان و تنم
 بریں عقل و ہمت پباید گریخت
 کہ از عمر بہتر شد و بیشتر
 چو رفقی جهاں جاے دیگر کس است
 عجم او مخور کہ غم خود خورد
 گر رفتن بشمشیر و پیکدانشن
 باندیشہ تدبیر رفتن پساز
 نہ عہد فریدون و ضحاک و جم
 ماند بجز ملک ابزد نقال
 کہ گیتی ہریں جاے جاوید نیست
 پس از قے چندی شود پایال
 دماوم رسد رختش بر رواں
 تو اس گفت با اہل دل کو پماند
 کہ بیشک بر کافرانی خوری

کرم کن که فزدا چو دیواں نمند یکے را بسطیش قدم پیشتر یکے باز پس خائزن و شرمسار بہل تا بدناس گند پشت دست ندانی گر غلہ برداشتن	منازل بمقدار احسان دہند بزرگاہ حق منزلت بیشتر نیاید ہے مُزدِ نا کردہ کار تنور چُنیں گرم نانے نہ بست کہ سُستی بُود تخم نا کاشتن
---	--

گفتار در زنگاہ داشتن خاطر و رویشاں

رہا زور مندی مکن بر کہاں سر پنچہ نا توان بر پیچ بر گفتت پایے مزدوم نہ جاے دل دوستان جمع بہتر کہ گنج میتداز در پاسے کار کسے تحمل کن آے ناٹاں از قوی بہمت بر آں از ستیزندہ شور لب تشکب مظلوم را گو بخند بسانک دُہل خواجہ بیدار گشت نمود کاروانی غم بار خویش گر رقم کز افتادگان نیستی بریت بگویم یکے سر گذشت	کہ بر یک منظرے نماذ جہاں کہ گردشت یابد بر آید بیچ کہ عاجز شوی گر در آئی ز پایے خزینہ تہی بہ کہ مزدوم بہ رنج کہ افتد کہ در پایش اُفتی بے کہ رُوندے توانا تر از دے شوی کہ بازوے بہمت بہ از دست زور کہ دندان ظالم بخوابند کند چہ داند شب پاشاں چوں گذشت نمود دلش بر خرنُشت ریش چہ افتادہ بینی چرا ایستی کہ سُستی بُود زیر سخن در گذشت
--	---

حکایت

<p> کہ یاراں فراموش کردند عشق کہ لب تر نکردند زرع و نخیل نماند آب جز آب چشم بزم اگر بر شُدے دودے از روزے قوی بازواں سست در مانده سخت بلخ بوستان نورد و مزدوم بلخ از دمانده بر اُستخوان پوسته خداوند جاه و زر و مال بود چه در ماندگی پشت آمد بگوے چو دانی و پُرسی سوات خطاست شفقت بحدّ رهنایت رسید نه بر میرود دود فریاد خواں کُشد زهر جائے کہ نزدیک نیست ترا هست بطراز طوفاں چه باک رنگ کردند عالم اندر سفیه نیاساید و دوستانش غریق غم بیتوایاں دلم خسته کرد نه بر عضو مزدوم نه بر عضو خویش </p>	<p> چُناں قحط سالے شد اندر دشت چُناں آسمان بر زمین شد بخیل بخشید سر چشمهای قدیم نبودے بجز آه بیوه زن چو درویش بے برگ دیدم درخت نه بر کوه بنیزی نه در بلخ شیخ در آن حال پیش آدم دوستے شکفت آدم کو قوی حال بود بدو گفتم آے یار فرخنده نوے بخندید بر من کہ عقلت کجاست نه بینی کہ سختی بغایت رسید نه باران همه آید از آسمان بدو گفتم آخر ترا باک نیست گر از نینتی دیگرے شد هلاک رنگ کرد رنجیده در من فقیه کہ درد از چه بر ساهل هست ای رفیق من از بیوائی نیم مروے نزد نخواهم کہ بیند خودمند ریش </p>
---	--

محمد اللہ از چہ ز ریش ایچم
منقص بود عبیش آل تندرست
چو پیغم کہ درویش رنگین نمود
یکے را بزندان درش دستان

چو ریش بہ پیغم پلرزو تنم
کہ باشد بہ پہلو بہ بیمار سببت
بکام اندرم لقمہ زہر است و درد
کجا ماندش عیش در بوستان

حکایت

شبے دود خلق آتش بر فروخت
یکے شکر گشت اندر آں تھاک و دود
جہان پیرہ گفتش آے بوالہوس
پہندی کہ شہرے رسوز بنا
بجز شکر کے کند مہدہ تنگ
تو اگر خود آں لقمہ چوں بیخورد
سبک پئے چو یاراں بمنزل رسد
دل پادشاهان شود یار کش
اگر در سربے سعادت کس است
ہمینست بہداشت اگر بشنوی

شنیدم کہ بغدادینے سوخت
کہ دکان مارا گزندے بنود
ترا خود غم خویشتن بود و بس
و گرچہ سرایت بود بر کنار
چو پیند کساں بر قلم بستہ تنگ
چو پیند کہ درویش خوں بیخورد
نخستہ کہ وا ماندگاں در پسند
چو پیند در گل خر خار کش
ز گفتار سخیش حرفے بس است
کہ گر خار کاری سمن ندروی

تصبیحت

خبر داری از محضروان عجم
نہ آرم شوکت و پادشاهی پائند
خطا میں کہ بر بہشت ظالم رفت

کہ کردند بر زیر دستان ستم
نہ آں ظلم بر روضائی پائند
جہاں ماند و او با مظالم رفت

که در سایه عرش دارد مقر
 دیدن خسرو عادل و نیک راه
 زند ملک در پنجه ظالمی
 که خشم خدایت بیدارگر
 که زائل شود نعمت ناپاس
 که در شکر نعمت بود بر مرید
 بلای و ملکه رسی بے زوال
 پس از پاوشانی گدائی گئی
 چو باشد ضعیف از قوی بارکش
 که سلطان شایسته و عالی کلمه
 شبان نیست گزگ است فریاد زو
 که بازیر دشتان جفا پیشه کرد
 نیکو باش تا بد نگوید کست

هشک رود محشر تن دادگر
 بقوس که نیکی پشود خدای
 چو خواهد که ویرا کند عالمی
 رگانه ازو نیمزدان حذر
 بزرگی ازو دان و منت شناس
 نه خود خوانده در بختاب مجید
 اگر شکر کردی بریں ملک و مال
 وگر جر در پاوشانی گئی
 حرام است بر پاوشه خواب خوش
 میادار عامی بیک حردله
 چو پرخاش پینند و بیداد زو
 بد انجام رفت و بد اندیشه کرد
 نخواهی که رفیقین کنند از پست

حکایت

حدادند بستان بنگه کرد و دید
 نه با من که با نفس خود میگرد
 ضعیفان بیگمن بکشف قوی
 گدائی که پیشت نیززد جوے
 مکن دشمن خویش کن کهنه

یکے بر سر شلخ و بنی ے برید
 بگفتا گر ریس شخص بد میگند
 نصیحت بجات است اگر بشنوی
 که فردا بداور برد خسروے
 چو خواهی که فردا شوی دهنه

که چوں بگذرد بر تو این لطفت
 مکن پنجه از نا توانان پدار
 که زشت است در چشم آزادگان
 بزرگان روشن دل و نیک بخت
 بدنباله رانان کج مرو

بگیرد بکین آں گدا دست
 که گر بفگندت شومی شرمسار
 بیفتادن از دست افتادگان
 بفرزانی تاج بزدند و تخت
 و اگر راست خواهی بر سخی شنو

صفت انجمنیت اوقات و زویش راضی

مکملی از سلطنت پیش نیست
 بکنار مزدوم بهتر روند
 نه بدست تشویش ناله خورد
 گدا را چه حاصل شود نان شام
 غم و شادمانی بسر می رود
 چه این را که بر سر نهاند تاج
 اگر سرفراز بکیناں بر است
 در آں دم کاجل بر سر دواخت

که این تر از ملک و زویش نیست
 حق این است و صاحب دلاں بشوند
 ملک غم بقدر جمال خورد
 چنان خوش بچشد که سلطان شام
 بزرگ این دو از سر بر می رود
 چه آں را که بر گردن آمد خراج
 و اگر تنگدست بر نهان در است
 نمی نماید از یکدگر شان شناخت

گفتار در نیکوکاری و بدکاری و انجام آں

نیکو کار مزدوم نباشد بدش
 شر انگیز مزدوم سوء شرود
 اگر نفع کس در بناد تو نیست
 غلط گفتیم آس یار شایسته خوس

توزد کسے بد که نیک آیدش
 چه کردوم که در خانه کمتر رود
 چنین جوهر و سنگ خارا بخت
 که نفع است در آهین و سنگ و روی

پنجین آدمی مُرده به ننگ را
نه هر آدمی زاده از دود به است
به است از دود انسان صاحب خرد
چو انسان نداند بجز خورد و خواب
سوار رنگوں سخت بے راه رو
کسے دائرہ نیکمردی نکاشت
نه ہرگز شہیدیم در عمر خربش

کہ بروے فضیلت بود سنگ را
کہ دو ز آدمی زادہ بد به است
نه انسان کہ بد مزدُم افتد چو دو
گداهش فضیلت بود بر دواب
پیادہ برد زو بر فتن گرو
کنو حُرمین کام دل بر بندشت
کہ بد مزد را نیکی آمد به پیش

حکایت سمرنگ مزدُم آزار

گرازے بچاہے در افتاده بود
بد اندیش مزدُم بجز بد ندید
ہمہ شب ز فریاد و زاری غنفت
تو ہرگز رسیدی بفریاد کس
ہمہ تخم تا مزدومی کاشتی
کہ بر جان ریشہ بند مزہمے
تو مارا ہمے چاہ کنڈی براہ
دو کس چہ کنند از پیہ خاص و عام
یکے تا کند تشنہ را تازہ خلق
اگر بد کنی چشم نیکی مدار
نه پندارم اے در خزاں کشتہ جو

کہ از بھول او شیر ز مادہ بود
بیتاد و عاجز تر از خود ندید
یکے بر سرش کوفت شکے و گفت
کہ میخوابی امروز فریاد رس
به رہیں لاجرم بر کہ برداشتی
کہ دلتا ز ریشہ بنالد ہمے
بسر لاجرم در قادی به چاہ
یکے نیک مختصر و گر زشت نام
یکے تا بگردون در افتد خلق
کہ ہرگز نیارد گز انگور بار
کہ گندُم رستانی بوقت درو

درخت زقوم از بجان پروری	پندار هر پسر شیرین پیاد
رطب تادرد چوب خزان بار	چه تخم انگلی بر کف پادشاه

حکایت

یکه پند میداد فرزنده را	نگهدار پند خردمند را
کمن جز بر خردکاں آسے پسر	که یکتوزت افتد بزرگی ز سر
منه تری آسے گزگ ناقص خرد	که روزی پشگیت برهم درد
بخودی درم زور سر بجه بود	دل دیر دستان ز من رنج بود
بخودم یکے مشت نور آرداں	نکردم دگر زور بر لاغراں

حکایت در تغییر روزگار و انتقال دولت

شنید که در مصر میر اجل	سپ تاخت بر روزگار اجل
کزیند فرزندان دشت قوت	که در طب ندیدند دانه موت
همه تخت و تکی پذیرد زوال	بخز ملک فرمانده لایزال
چه نزدیک شد روز عمرش بشب	شنیدم که میگفت در زیر لب
که در مصر چل من عزیز نه بود	چه حاصل بهمی بود چیز نه بود
جهاں گزد کردم بخودم برش	برفتم چه بیچارگاں از سرش
پندیده لب که بخشید و خرد	جهاں از پیر خویشان گزد کرد
در آل کوش تا با تو ماند محبم	که هیچ از تو ماند درین است و بیم
گند خواجه بر پسر جاں گداز	یکه دشت کوتاه و دیگر دراز
در آل دم ترا می نماید پرست	که دشت زبانش ز گفتن به بست

پُچھیں آدمی مُردہ پہم گن دراز
 نہ ہر آدمی زادہ است خارے بکن
 دگر دست کوتہ گن از ظلم و آذ
 دگر کے بر آری تو دست از کفن

استرکایتِ پادشاہ ظالم کہ خرا بخترہ مے گرفت

شنیدیم کہ از پادشاہان غور
 بگویند بارے بعزم شکار
 ننگاور بُدبہال صیدے پرائد
 بہ اتہا مدانست رُوس و رہے
 خرے دید پویندو کارگر
 یکے مزہ کُزو اُسٹخوانے بدست
 شمشہ بر آشت و گفت آے جل
 پندش نیامد فردمایہ قول
 کہ بیہودہ نگر فتم ایں کار پیش
 نہ از جہل مے بشکم پایے خر
 خرائیں جائیکہ لنگ و تبارکش
 تقدُ بر چٹاں ٹٹک و دولت کہ رائد
 گر فتم کہ خر بارش اکٹوں کشد
 گر انصاف پُرسی بد اختر کس است
 شہ ایں جملہ بشنید و چنیے جُہفت
 ہمہ شب نہ بیداری اختر شمرود

یکے پادشہ خر گرفتے بزور
 پُروں رفت بیدادگر شہربار
 شبش در گرفت از حشم دودماند
 پیفتاد ناکام شب در رہے
 توانا و زور آدر و بارہ بر
 چٹاں میزدش کاسٹخوانے شکست
 نہ حد رفت جورت بریں بے نبال
 یکے بانگ بر پادشہ زد بہول
 پرو چوں ندانی پس کار خویش
 کہ از جورِ سلطان بیدادگر
 از آں پہ کہ پیش ملک بارکش
 کہ ششفت برو تا قیامت پماند
 در آں روز ہارے خراں چوں کشد
 کہ در راحتش بچ و دیگر کس است
 بہ بنت اشب و سر بر بندیں بخت
 ز سوداؤ اندیشہ خویش نبود

چو آواز مُنرخ سحر گوش کرد
 سواران همه شب یزک تافتند
 در آن عرصه بر استپ دیدند شاه
 بُزرگان نشسته و نواں خیزند
 چو شور طرب در نهاد آمدش
 بفرمود بختند و بستند سخت
 سیاه دل بر آهجت شمشیر تیز
 شمرند آن دم از زندگی آبروش
 ز ناهربانی که در دور نشست
 ز من کردم از دشت جوت نفیر
 دگر سخت آمد ز کوشش ز من
 ترا چاره از ظلم برگشتن است
 چو بیداد کردی توفیق مدار
 باں کس ستوده شود پادشاه
 چه سود آفرین بر سر آئین
 گرفت این سخن شاه ظالم بگوش
 در آن ده که طالع نمودش ہی
 به نمرود من آنکس بخواه نشست
 بمُتراه گشتن نیکو می روی

پریشانی شمشیر بیاد
 سحرگر پیر استپ / بهوش
 پیاده دیدند یکسر
 بخیزدند و مجلس پیا داشتند
 ز دستان دوشینه یاد آمدش
 بخواری نگذردند در پای تخت
 ندانست بیچاره رُوس گریز
 بگفت آنچه گردید در خاطرش
 همه عالم آوار و جور گشت
 که خلق ز خلق یک گشته گیر
 با نصاب پنج نیکویش بکن
 نه بیچاره بیگناه گشتن است
 که نامست به نیکی رود در دیار
 که خلقش بتایند در بازارگاه
 پس چرخه نفرین گمنان پیر زن
 ز سر مستی غفلت آمد بهوش
 دمی را به بخشید فرمای دمی
 که گوید فلان خار در راه گشت
 جملی تمام است و جور قوی

بر آئین که عیش می‌نماید پیش | هر داند از جایی عیب خویش
حرکات زور آذماے تنگدست

بچه رشت زن بخت روزی نداشت
از جور شکم گل کشیده به پشت
مدام از پریشانی روزگار
گمش جنگ با عالم خمره کش
گر از دیدن عیش شیوهین خلق
گر از کار آشفته بگریخته
کس شه نشت نوشند و مرغ و بره
گر اوصاف پرسی و نیکوت این
دینج از فلک شیوه ساخته
مگر روزگارے هوس رانده
شنیدم که روزے زمین بکافت
بخاک اندرش عقد میسخت
دلای بے زبای پند میسخت و راز
نه این است حال دهن زیر گل
غم از گردش روزگاراں مدار
همان لحظه کین خاطرش موی داد
گر آے نفس بیرایه و تیر و پیش

نه اشپاش شامش نهیا نه چاشت
که روزی محال است خوردن نشت
دلش رخت آلوده و تن سوگوار
که از بخت شورید و بوش ترش
فرو میشدے آب تلخش بخلق
که کس دید ازین صفت زینت
مرا روی نای نه بیند تره
برهنه من و گزبه را پرستین
که گنج بدشت من انداخته
ز خود گرد رخت ریخته اند
عطای زخندان بوسیده یافت
گرمای ونداں فرو ریخته
که آے خواجه با بینوائی ساز
شکر خورده انگار یا خون دل
که بیجا بگزد بے روزگار
غم از خاطرش رخت نکو نهاد
پیش بار تیار و خود را کش

اگر بندو بار بر سر برد
در آں دم که حالش دگر گشت شود
غم و شادمانی نماند بیک
کرم پاسبان دارد نه فیهم و تخت
مکن تکیه بر ملک و جاه و حشم
نخای که ملک بر آید بهم
ز افشاں چو دنیا بخوابی گذاشت
بر مژده هشیار دنیا خس است
منه بر جہاں دل که بیگانه است
نکویی کن اسال چوں ده تراست
کسے زیریں بیاں گوے دولت رُود
بکار آمد آئنا که بزده شد
اگر گنج قاروں بدست آوری

و اگر بزرگ از گزند کرد بر خوری
جزای عمل مایاں چشم دار

بدره کز تو را این ماند آس
که پیش از تو بود است و بعد از تو
غم ملک و دیس خورده باید بهم
که سخی در افتاد گر ز نداشت
که هر مدتی جای دیگر کس است
چو مضرب که هر روز در خانه است
که سال دگر دیگرے ده خداست
که در بند آسایش خلق بود
نه گزند آوریدند و بگذشتند
نماند مگر آنچه بخشی بری

گفتار در معنی اینکه تا کار بتزیر آید جنگ کز آن نشاید

هست تا بر آید بتزیر کار
چو نواں عدو را بقوت شکست
گر اندیشه داری ز دشمن گزند
عدو را بجای خاک ز بریز
بتزیر شاید جہاں خور و لوس

مبارے دشمن ز از کارزار
به نعمت بیاید در فتنه بست
به تعویذ احسان زبانش ز بند
که احسان کند کند دمن تیز
چو دشت نشاید گیردن بهوس

بتیغ در آید به بند
 مد را بفرست توان کند پوست
 خد کن ز پیکار کمتر کس
 من تا توانی بر انزو گر
 بود دشمنش تازه دوست پش
 من با سپاه ز خود بیشتر
 وگر زو توانا تری در نبرد
 اگر پیل زوری وگر شیر جنگ
 چو دشت از همه حیل در گشت
 اگر صلح خواهد عذو سر پیچ
 که گر وے به بند در کارزار
 واد پاس جنگ آورد در رکاب
 تو هم جنگ را باش چو نشه خاست
 چو با سفله گوئی بطف و خوشی
 چو دشمن در آمد بجز از دشت
 چو ز نهار خواهد گرم پیش کن
 ز تیغ بر سپهر کن بر مگرد
 بر آرم بنیاد روی ز پاس
 پیش در قلب بیجا مفر

که از شنفد یارش بخت از کند
 پس او را رعایت چنان کن که دوست
 که از قطره سیلاب دیدم بے
 که دشمن اگر چه زبوں دوست به
 کس کش بود دشمنش از دوست بیش
 که نواں زد انکشت بر بیشتر
 ز مزویست بر نواں زور کرد
 به نزدیک من صلح بهتر ز جنگ
 حلال است بزدن به شمشیر دست
 وگر جنگ جوید رنای بر پیچ
 ترا قدر و هیبت شود یک هزار
 نخواهد بخش از تو داور حساب
 که بر کینه در هزبانی خطاست
 قزول گردش رکن و گردنکشی
 بد کن ز دل کین دشمن از سرت
 بجشای وز مکوش اندیشه کن
 که کار آزموده بود سانشود
 جوانا بشمشیر و پیرا برے
 چو دانی کز آن که باشد ظفر

چو بینی که لشکر همه پشت داد
 اگر بر کناری برفتن بکوش
 وگر خود هنرهای دشمن دویست
 شب تیره پنج سوار از کیس
 چو خجای بریدن شب راهها
 میان دو لشکر چو یگروزه راه
 گر او پیشدستی کند غم مدار
 میان دو لشکر چو یگروزه راند
 تو آسوده بر لشکر مانده زن
 چو دشمن شکستی بیفتن علم
 بے در تقایب پیشت مرا
 هوا بینی از گزند اینجا چو میخ
 بدنبال غارت زانده سپاه
 سپه را زنجبانی شهریار

به تنهایی کز در خوری
 وگر در میان یگان چشم دار
 چو شب شد در آید

چو پانصد بشوکت پدید
 حذر کن نخست از کیس گاهها
 بماند زن چو بر جایگاه
 و در آفریب انت سفارش برآر
 سر پیچ زورمندش نماند
 که نادان رستم کزد بر خویش
 که باز نیاید جراحات بهم
 نباید که دور افتی از یاوران
 بگیرند گزند بر تو پین و تیغ
 که خالی بماند پس پشت شاه
 از جنگ در حلقه کارزار

گفتار در نواختن سپاه با فرزند منصوب و جاه

ولادر که بارے تهور نمود
 که بار دگر دل زند بر پلاک
 سپاهی در آسودگی خوش پدار
 گزین دست مردان جنگی بپوس

بیاید بهقدارش اندر فرود
 ندارد ز پیکار یا جوج باک
 که در حالت سختی آید بکار
 نه آنکه که دشمن فرود گرفت کوس

سپاهی که کارش نباشد بزرگ
نواخته نمک از کف بد رنگال
ملک را بود بر عود دست چیر
بهای سر خویشتن میخورد
چو دارند گنج از سپاهی و دین
چه مژدی کند در صف کارزار

چرا دل بند روز بیجا بزرگ
به لشکر بگردد و لشکر مال
چو لشکر دل آسوده باشند و سیر
نه انصاف باشد که سختی برد
درین آیدش دست بردن به تیغ
چو دستش نتهی باشد و کار زار

گفتار در کار کردن بر رای کار آزمودگان

به پیکار دشمن دلیران فرست
به رای جهانگیران کار کن
متوسل از جوانان شمشیر زن
جوانان پیل افکن شیر گیر
خودمند باشد جهانگیریه مزد
جوانان شایسته سخت و در
گرت مثلک باید آراشته
سپه را ممکن پیشرو جز کسی
ناید سگ صید روان پناک
چو پرورده باشد پسر در رشکار
بگشتی و پنجه و آماج و گوی
بزماب پرورده عیش و ناز

بزرگان بنادود شیران فرست
که صید آزمود است گردگ کُن
حذر کن ز پیمان بسیار فن
ندانند دشمن رویه و پیر
که بنیار گزم آزمودنت و مزد
ز گفتار پیران نه پیچید سر
بره کار معظم بنو خاسته
که در جنگها بوده باشد بیسه
ز رویه رمد شیر ناویده جنگ
نترسد چو پیش آیدش کارزار
دلدار شود مزد و پزخاش جو
بترسد چو پند در جنگ باز

دو مزدور نشانند بر پشتِ ریس	بُود کیش زندِ کودِ گے بر زمین
یکے را که دیدی تو در جنگِ پشت	یکش گر عُدو در مصافحِ نشت
مُحنت به از مزدِ شمشیر زن	که روزِ وفا سرِ تابد چو زن

حکایت

چو مُخوش گُفت گز گیس بفرزندِ خویش	چو مُروبان پیکار بر بست و کیش
اگر چوں زناں جُنتِ خواهی گریز	مرو آبِ مروبان جنگی مرز
سوارے که بنمود در جنگِ پشت	نه خود را که نامِ آولان را بکُشت
شورِ نیاید مگر زانِ دویار	که مُقتدر در حلقه کانداز
دو بهنجسِ همسفره و همنزای	یکوشند در قلبِ هیجا بجای
که تنگ آیدش رفتن از پیشِ تیر	برادرِ بچنگالِ دُشمنِ اسیر
چو برینی که یاراں نباشند یار	هزیمت بجای غنیمت شمار

گفتار در دلدارِ همنزندان

دو تنِ پندور آے شاهِ کیشور کشای	یکے اهلِ رزم و دگر اهلِ رای
ز نامِ آولان گویِ دولتِ برد	که داناؤ شمشیر زنِ پرورد
هر آں کو قلم را نوزید و تیغ	برو گر درمیرد مگو آے در تیغ
قلمزنِ جنگدار و شمشیر زن	نه مُطرب که مزدی نیاید زن
نه مزدینست دُشمن و اشتابِ جنگ	تو مدبوشِ ساتی و آوازِ چنگ

بسا اهلِ دولتِ بازی نشت
که دولتِ پرقتش بازی ز دست

گفتار در حذر از دشمن در صلح

در آواز در صلح نه پیش تروس چو شب شد سپه بر سر محشه راند که پست بر بود خوابگاه زناں بر بنه نشنید چو در خانه زن که دشمن پنهان آورد تا ختن یک ستر رو بین لشکر که است	نگیم نه جنگ بدانیش تروس باس بروز آیت صلح خواند ز زه پوش خنبد مرد افکنان بجمله درون مرد شمشیر زن باید پنهان جنگ را ساختن حذر کار مردان کار آگه است
--	--

گفتار در حسن تدبیر با دشمنان

نه فرزانی باشد این لشت شود دست کوتاه ایشان دراز دیگر را برآورد ز همتی دمار به شمشیر تدبیر خوش بریز که زندان شود پیرون بر تنش تو بگذار شمشیر خود در غلاف بر آساید اندر میان گوسپند تو با دوست بنشین آرام دل	میان دو پد خواو کوتاه دست که گر هر دو با هم سگالند راز یکی را به تیغ مشغول دار اگر دشمن پیش گیرد رستیز برو دوستی گیر با دشمنش چو در لشکر دشمن افتد خلاف چو گزگان پسندد بزهم گزند چو دشمن بدشن شود مشغول
---	--

گفتار اندر ملاحظت با دشمن از روی عاقبت اندیشی

نگهدار پنهان ره آشتی پنهان صلح جینه پیدا مصاف	چو شمشیر پیکار برداشتی که کشور کشایان مغفر ترکان
--	---

دل مژد میدان زبانی دجو سے
چو سالار سے از دشمن افتد بچنگ
که افتد کزین بنه هم سوزد
اگر گشتی این بندے ریش را
نترسد که دورانش بندی کند
کسے بندیاں را بود دشتگیر
اگر سر بند بر خطت سوزد
وگر خفیه یک دل بدست آدمی

که باشد که در پایت افتد چو گوے
بگشتن درش کرده باید درنگ
هماند گر گرفتار در چمبرے
نه بینی دگر بندے خویش را
که بر بندیاں زورمندی کند
که خود بود باشد به بندے امیر
چو نیکش پداری نهد دیگرے
از آن پر که صدره شب خوں بری

گفتار در حذر از اقربای دشمن که بکمر دوست گردند

گرت خویش دشمن شود و دشمن
که گزود درونش بچین تو ریش
بداندیش را لفظ شیریں میں
کسے جاں از آسیب دشمن پیرو
نگندارد آن شوخ در کبیه در
سپاهی که عاصی شود در امیر
نذاشت سالار خود را سپاس
بسوگند و عند استوارش مدار
نو آموز را رینماں کمن دراز
چو اقلیم دشمن بچنگ و جھاد

ز تنهیس ایمن مشو زینهار
چو یاد آیدش زهر پیروز خویش
که ممکن بود زهر در انگبین
که مر دستان را بدشمن شمرود
که داند همه خلق را کیسه بر
ورا تا توانی بر خدمت گیر
ترا هم نداند نه غدیش و سراس
نگشایان پشیاں برو بر حجار
نه چشمل که دیگر نه پیش باز
گر رفتی بزندانیش سپار

که بندی چو دنداں بخون در برد
چو بر کندی از دشت دشمن دیار
که گر باز کوید در کازار
وگر شهریاں را رسانی گزند
مگو دشمن تیغ زن بر در است
به تندی چنگ باندیش کوش
میند در میاں راز با هر کس
سکندر که با شتر قیاں حرب داشت
چو بهمن بزاوستان خواست شد
اگر جز تو ماند که عثم تو چیست
حذر کن ز پرخاش و کیس آوری
چو کارے برآید بلطف و خوشی
نخواهی که باشد دلت دزدند
بازو توانا نه باشد سپاه
دعای صغیفان امیدوار
هر آنکه استعانت بدویش بُرد

ز حلقوم بیدادگر نخس خورد
رعیت بساهاں تر از وے پدار
بر آرد عام از دماغش دیار
در شهر بر وے دشمن میند
که همباز دشمن بشتر انداشت
مصلح پندیش و نیت بهوش
که جاسوس همکاسه دیدم بے
در نیمه گویند در غرب داشت
چپ آدازه افکند و از رشت شد
برس راس و دانش بپاید گریست
که عالم بزیر تیغ آوری
چه حاجت به بندی و گزند کشتی
دل دزدان بر آرد ز بند
بروایت از ناتوانان نخواه
ز بازوے مردمی به آید بکار
اگر بر رفیوں زداو پیش بُرد

انتخاب از کلمات سعدی

مثنوی

طعام از لطیف است و اگر سبزی سر آید به بالین بند بوشمند	چو دیرت بدست افتد خوش خوری که خوابش بفرماید آرد به بند
دفرشته صفت مردم بهوشیار	نه بسیار خفت است و بسیار خوار

مثنوی

مگر آنچه طاقت نداری شنود چه نیکو زد است این مثل برهن	که جز کشته گندم نخواهد دود بود حرمت هر کس از خوشستن
چو دوشام گوئی دعا نشنوی نخواهی که بفریب کنند از پشت	بجز کشته خوشستن ندروی نکو گوئی تا بد نکوید کست
نباید که بسیار بازی کنی دگر شنند باشی بیچار و تیز	که مر قیامت خویش را نشکنی چهاں از تو گیرند راه گریز
بگو و مین تا توانی قدم نه کوتاه دشتی و بیچارگی	از اندازه بیرون و ز اندازه کم نه زجر و تقاول بیچارگی
بخوان مغزات کار در دشت	که ندان نشاید شکستن پشت

مثنوی

دشنام تو سر بر شنیدم یا مثل تو یہ جو ہمدارا کاتر روز کہ از عمل بیفتی دانی چہ بود کمال انساں غنیوار بیہ دوستاں خدا را	اشکان مقام دست نرپیتم تا فراق ہووہ جواب مارا بر گوش تو آید آنچه گفتی با دشمن دوست لطف و انساں دلدار بیہ دشمنان ہمدارا
--	---

قطعه

نخای کز بزرگان جور بینی اگر طاقت نداری صدمہ پہل	عزیز من بجز دامن بر بختشای چرا باید کہ بر موراں بنی پای
--	--

قطعه

ہر بد کہ بخود نہ پستی گر مادر خیش دوست داری	با کس مکن آئے برادر من دشنام بدہ ہمدار من
--	--

قطعه

ناداں ہمہ جا یا ہمہ خلق آمیزد با مرقوم زشت نام ہمراہ میاش	چل غرقہ بہرچہ دید دست آویزد کز صحبت دیگداں سیاہی خیزد
--	--

انتخاب از کلیات حزیں

حمد

<p>بنام نگارنده هشت و بود سر دانتان نام فرخته ایست سپاسش نشاید باندیشه گفت ازل تا ابد گر بیلا پرد و ریش قدم را درین کشته ده ترا برتر از حد خود راه نیست پس مصطفی گیر اگر میردی رو راست اینست اگر بگردی</p>	<p>فرازنده را این نوااق کبود که عقل از شنایش فرمانده ایست بخش که توان کوه البرز سفت ز حد خود اندیشه بر نگذرد اگر مرد راهی باندازه نه که نقش از نگارنده آگاه نیست رو راست اینست اگر بگردی</p>
--	--

نعت

<p>بلند از که شد رایت سزوی ز فیض که این مشت گل جا گرفت محمد سرافراز خیل رسل فرازنده پاییز سزوی گل از نافه خلق او مشکبوی شد از شان او شوکت کفر پست</p>	<p>که بخشید عزت به پیغمبری فرخ از که رخسار ایمان گرفت شفیع البرایا بخیل السبل برآزنده تنج پیغمبری خور از بادو جبر او سرخ رو بمیلاد او تقصیر کمر شکست</p>
---	--

دل از نعمت عالم او چیردنت بجندش عبادت رُوایی گرفت دل افزون پاک پندادان و نیست بکلیه دل تنگ هر بسته کار عیان کرد پوشیده اشرار را سپاس و سلامی سزاوار او بر اصحاب و بر پیروانش همه	لب از لذت نام او شیر مست جبین صنم چه سائی گرفت رخ بخت را باندادان و نیست در رحمت خاص پژوهدگار ز رخ پرده برداشت افوار را بر او باد و بر آبل اظهار او بیارین روشن روانش همه
--	---

تلقین استاد

ما داد روشن روانی سبق پداں تقوای آن را که اقران تو چو اندوی آن باشد آنسے منجته رس بُوَد عفو اغماض مجرم عباد ریشان حب تزک ماؤمنی است ز آبا مگذرد نسب مُکُتَب اساس سُلوک سبیل وصال	که با دا بروش نجات حق نخیرد در حشر دامن تو که خودا نگیری تو دامن کس کرم آن که آن را نیاری بیاد ز خود گر نیارد گذشتن دنی است گند رقت نفس عالی نسب بُوَد صدق اقوال و حُسنِ فعال
--	---

اشارت به سُلوک سبیل رَحْمَت و

سُکینی و تزکِ خُدی و خُود بینی

اگر بنده را سر بلندی رسد	ز سُکینی و سُستندی رسد
--------------------------	------------------------

<p> زِ خُودِ رِینِی اِکِیسِ مِزودُ شُد نِ رِینِی کِه چُون دانه اُفتَد بِنَاک کِز اُفتادگی سِر فَرانِش کُنَد مِکُن خُود پِرتِشی زِ نَا بَکُودِی مُجَاهِد اِگر لَفسِ اِتارِه کُشت چِه حاصِل کِه صَد خِرَقَه بَر تَن دِی فَرزونی چِه خِوایِ کِم خِویش کِیر </p>	<p> کَفِ خَاک اُفتاد مِشُود شُد پِکُشتند مِهر و مِهر تاپ ناک بَصَد ناز با بَزرگ و سازش کُنَد خُدا بِنَدِه گِزوی زِ تَنزِک خُودِی کَلِیدِ دِر فِشَخ دارد بَر شِست خُدا سِ شوی چُون زِ خُود بَکُودِی رِه اِینِست اِگر سَالِکی پِیش کِیر </p>
--	--

حکایت

<p> بَازاد مِزود حَقِیقت رِسِ اِزاں نِرازِ خانی چِه کُل بَر نِزِکُشت بَ یَزداں سِپاسِ خِراواں نِمُود کِه مِے بایِدم دِر جِهان فِخر کُرد نِمُود اِست سَالارِ فَرخُود کِه نامِ مِرا بَر زِباں رانَدِه اِست </p>	<p> یِکِ طَعَن و تَشَنیع مِیزد بَی سَخَن چِیس سَخَنما باد باز کُشت بَشکارِ بَر خِمار بَر خَاک سُود پِس آتَمکِ چِوین کُشت آزاد مِزود کِه یادِ چِه مَن ناسزا بِنَدُود بَر خِسان او دِل رِیس مانَدِه اِست </p>
--	--

موصوف بنحیر باش نه وصاف بنحیر

<p> مَن و عارِفِی چُون اَوِلیس قَرَن زِبا نَم رِواں بُود و طَبَعَم جِواں حِکایاتِ صاجِبِداں کُرد مِے اِدا کُردم اَن رَا کِه مِے خِوا نَم </p>	<p> رِشِیتِم با هِم بِنَاکِ یِمن سَخَن رانَدَم از رِیَرتِ رِهرواں مَقاماتِ مِرداں بیاں کُرد مِے چِه یَزَم سَخَن گوئی آرا شِتم </p>
--	---

نشد از مژگوں گوهری من ملول دللم مخرن گوهر راز کرد نباشد نیمیزان بارغ نظر بر آں شو که موصوف باشی پیچر بناچار گویندگان گفته اند خوشی ثواب است و گفتن گناه	شنید آنچه گفتم بسج قبول پس آنکه در توبیت باز کرد که وصافیه خیر چندان هنر اگر می توانی درین کشته دیر چه دیدند کابین غافلان خفته اند نباشد اگر مدعا انتباه
--	---

اشارات بعذل و اقصاف و تزک جور و اعتساف

که پُر زور تر از تو دیدم بے چرینند در مغز شاں مورو مار که بُنیاد شاں کند بُنیاد بد که فردا شب در گردنت پالنگ که فردا وزد مُتند بادِ ظریف خورد استخوان ترا خاک هم چنان زی که در سایه ات خوش زیست شو در ره رهرواں خار و بُن تو از نیکامی جهاندار باش مکافات هر کار دُنبال اوست	میاذر تا می توانی کس بر آرد یگیتی از ایشان دمار در آفاق دیدم بے دیو و دد چه نازی بیاند چه نازی بچنگ چه بالی بخوش آسے گیاه ضعیف گر رفتم که گودرزی و غشتم درخت بکو باش آسے سر بلند ترحم بر احوال افتاده کن نه در بند این مُکابِ غدار باش جدا کن ز هم نیک و بد مغرور پست
---	--

حکایت

هنامیم پارسه سفر در طریق   سفر کرده چند با من رفیق

بشهرے رسیدیم از رودبار
 قصا دزد و دناں بوالی گماشت
 یک یک دو دناں چو بیچاره کند
 بیا سود رشکیں ز دزد آں زمان
 شد انقصه آں روزه فرخ چو چاشت
 شد افسانه در شهر و کوه این حدیث
 چو گل بود خنداں لب آں ربه
 یکے از رفیقان من این چو دید
 بخت آسے عزیزان بیدار بخت
 که از ساقی چرخ دیرینه نور

که بودند از عظیم دالی زنگار
 بجز قلع دیگر علیجے نداشت
 گراں تر شد آں دزد بر مستمند
 که دناں نماندش وگر در دناں
 دناں بود چوں مرقه دناں نداشت
 که کندند دناں گزرگ خبیث
 که کشدیم دناں ظالم همه
 شکفت آمدش لب بدناں گزید
 مرا عبرت آمد ازین حال سخت
 بجام است پاداش انصاف و جور

پند بشااں

چنین است فرماں که حق را نهان
 نمایند و راه خیر و سلوک
 که در خیر ایشان بود خیر خلق
 بیا آسے شهنشاه شوکت فروش
 باندوز من گوش بکشا دے
 بود پندم افزایش هوش تو
 چو بندی زبیاں را بزدی کمر
 پیر این سفر بزرگ و سازه پیار

نشاید نمودن ز فرماندهاں
 ندارد نصیحت در بیخ از ملوک
 نگو خواه خلق است پاکیزه و حق
 فقیرانه پنهان و پکشاے گوش
 که بهتر دم زنده از عالم
 کنم گوهر آویزه گوش تو
 که بتن ضرر است رخت سفر
 سرشکے پیار و نیازے پیار

<p>چہ مے پُرسی از گنجِ دالانِ حساب باز و اہلِ آبِ چہ دیشگی است خدا بندگاں از تو نالانِ سخن شقاوتِ بلائیت بے زینہار شعوتِ چہ شد آے اسیرِ غرور جزیں از خردشتِ جہاں مے طہد سعادتِ کسے را کند رہبری</p>	<p>حسابِ خدا را چہ گوئی جواب نجات و سعادت بوارستگی است دلِ مُشتمداں نہ بخور تو شق مکن زینہارِ این بلا را زینہار مگر از غروری عدیمِ الشور زہیں مے طہد آسمان مے طہد کہ آموزد از کُفتہ ات سروری</p>
---	--

حکایت

<p>شبنیمِ فریون با فر و ہوش بخاصاں چُنبیں گفت در بامداد ہمانا کہ نابیدہ باشد ز درد چو غفلت ز مظلومِ درزید گوش</p>	<p>نیاسود چشمش شب از دردِ گوش کہ اشب سزای مرا گوشِ داو ضعیف و نشنیدہ این کُفتہ درد مرا دوشِ این دردِ نابید گوش</p>
---	--

حکایت

<p>رستم پیشہ را بہ بستند سخت مجبور من افتاد ز آں زنگزار مرا دید و نابید برگشتہ روز ہے گفت خواہم کہ مت رہی نہ نابیدش سِلِ اشکم کشو خرد گفت اِلصاف را پایدار</p>	<p>کہ بید او گر بُود برگشتہ سخت کہ گُرگِ دژم بُود در گیر و دار پوزش کشید از سرِ رنجِ پوز نہ چنگالِ شیراں خلاصم رہی کہ ظالمِ یسپاسِ مظلوم بُود کہ زرق است قرنِ بکارِ این نابکار</p>
--	--

<p> پرو گفتیم آریسته آسے لایہ گر خُردند دلم گرچه از زاریت تَدانی کہ از جور و کینت زبیں بسے کزده پیچید بر دست و پاے بر فتنی شک بر سر کار خویش گنم گزگ را گر بر خبت یلہ کرم گرچه خُلقِ الہی بُوَد گر اکنوں پشیمانی از کار زشت کُتاید در رحمت کردگار کند آشتی با تو مُشکل کُت </p>	<p> دلم را مشوراں سُوزاں چگر ولے ترم از مردم آزاریت پناہید پیش جہاں آفریں ز صد و زطہ جنتی بخلم خدا بناید ثرا شرم ز اطوار خویش پناہد ز بیرحمی من گلہ تنابہی گراں را تنابہی بُوَد کُنی گر مخراب زو از کینت گناہت پیامزد آموزگار تو چوں صلح کردی بختی خدا </p>
--	--

حکایت

<p> دو کس را سر جنگ بُود و سبیز یکے زآں دو سامان پیکار کرد پُر گفتش آسے خام بیہودہ کوش گرت ہست دامن فرصت بچنگ </p>	<p> بہم کزده دندان و چنگال تیز قبا جوشن و خود دستار کرد اگر چُنہ جوشن از صلح پیش فرد کوب با نفس جُوہ طبل جنگ </p>
---	--

پند

<p> نمود این سوال از فلاطوں یکے جوابش چُناں داد روشن رواں </p>	<p> ز دشمن چساں کینہ باید کشید بفضلے کہ گزود ثرا بر مزید </p>
---	--

مکالمه شیخ الرئیس با کناس در قناعت و ترک تخیل و رت از ناس

<p>رقم کرده بر دفتر رشتاں در آیم خود آشکار و نهفت مگر از یک گنبر کناس و بس گذر بر یک از مزابل فساد تفاخر کنان نعمت می سرود بعزت ترا داشتیم در جهاں بر حلقه عزت یافتیم بدو گفتیم آه یاده گفتار خام سزد گر بلانی بعز و شرف پشتا که ابله ثوی نه فقیر یسه بهتر از امتنان رئیس سینا بر ما چه خندی چو گل بدرود شرم نگاه از رخش که دل گفت یا کیت ای اوت</p>	<p>نگارنده قصه پاستاں که از پور سینا شنیدم که گفت مگز دیده ام ملام از بیج کس که پویاں بر ایه شدم باناد بشغل خود آن گنبر مشغول بود مناو حش اینکه آه نفس زان که شایان محرم ترا یافتیم نیگفت آمد از دے مرا این کلام ندانسته چوں ز گوهر خرف تنگ کرد بر روی من خیر خیر تقاضای روزی ز شغل خیس ندانسته عزت خود ز دل فرد ماندم از راندن پاسخش چنان مهر بر لب مراد سکوت</p>
--	--

در مذمت طمع

چو آه که خیزد ز دلمای ریش	شبه سر بر آدم از جیب خویش
---------------------------	---------------------------

ز هر زشت رو پیکر زشت تر
 پذیر کینست باز گو در جهان
 نظر بستن از خالق نفع و ضرر
 چو بانی درین کارگاه دو رو
 بگفتا زبونی و خواری و ذل
 بگو شتم باز آس خیره سر
 بگفتا که چرا ما بود و السلام

طمع جلوه گر شد مرا در نظر
 بدو گفتم آس راندو بخرداں
 بگفتا که شک در قضا و قدر
 بگفتم که از پیشتر خود بگو
 چه صنعتگری داری از جزو کل
 بدو گفتم از حاصل خود خبر
 مالت کدام است و غایت کدام

صلح شاه صلاح این کارگاه و فسادش تباہی نظام اتمام است

دع گوش پشایا بفرخنده گو
 که خلقی گراید بدین ملوک
 غم پیرواں خور بدشال خویش
 مبادا که باشی دریل ضلال
 ز روشن روان شناسه پوس
 تن تیر و سقده گو خار باش
 که یک مزد دانا به از عالمی
 که بے خار بنو گل و ضمیر
 کند از تو دانه پنهان تری

الا آس هماندار فرخنده خو
 شخصیتین بگو گیر راه ملوک
 هماندار باید پشیدیه کیش
 قلاووز راهی پندیش حال
 و اگر خود ندانی ز دانه پوس
 خرد پیرواں را خریدار باش
 روشن روانی برآور دے
 نظر کن در احوال دانشوراں
 چو دعوی گراں را شمارے نبی

بجائے کہ باشد بواج خرفت
 بدخوئے میسر بدے گر ہنر
 فریفته دنیا شد سنگ محک
 بگیر آسے زکو راے عزت رگال
 بصورت ہم آدمی پیکر اند
 نہ ہر پیکرے آدمی زادہ است
 فریاد گزندی بہ نیرنگ و بو
 حذر زیں دغل سیرتان دغا
 یکے پندر سنجیدگاں را بسنج
 ترا خانہ در عالم دیگر است
 شورش رو ز پند سخن گو مکن
 بردگوے زمر آں فروزمنہ بخت
 رگ و ریشہ قنوت از دل بکن
 بگبیرد بتو پندر حکمت ہنر
 بہ پیش دم تاصحاں خاک باش
 قوی دار دل را و ہمت بلند
 بکارے کہ در متع کوشند نیست
 چہ خوش گفت پیرمفاں نزد ہشت
 بغفلت میاور سر ایام را

پیرا گوہر آید ہر دوس از صدف
 فلاطوں شدے لافٹو خیرہ سر
 چہ خواہی نمازد پس پردہ شک
 عبار حریفان بخوئے و خصال
 بسیرت بسے کم ز گاؤ خراشد
 پیس صورت از مزدی سادہ است
 چہ معنی دہد صورت و رنگ و نو
 و زیں جو فروشان گندم نما
 مدہ دل ز دنیا بشادی و رنج
 سرے تو بیرون ازیں ششدر است
 رنجو خواہ را تلخ باشد سخن
 کہ بادوست نرم است و باخشم سخت
 کہ سنگ دشت است زشت شکن
 چہ باران رحمت بہ بلبیاد کوہ
 پذیرا ہے حق از دل پاک باش
 بہ ہمت گواں گشت فیروز مند
 ہکانا میاں بہتن از انہی است
 شود رنجہ زد ہر کہ بر کوہ مشت
 فریاد شد دانہ و دام را

انتخاب از شُخفۃ الاحرار

حمید

<p>اے زِ کرم چارہ گیر سازما عقده کشائند و ہر مشکِ نیش دریں سازگر گیر و دار رُوی عبادت بتو آریم و بس در کف ما مشعلِ توفیق ز چوں فتم از پایے مرا دشگیر</p>	<p>مرہم راحت زہر آزارما رقبہ نمایند و ہر مشکِ جز تو کسے کاید از ویسج کار چشم عنایت ز تو داریم و بس رُو بہ نہا نغایہ تحقیق دہ انت نصیری و الیک النصیر</p>
--	--

نعت

<p>اے بسا پردہ یثرب بخواب توبہ دہ از سرکشی ایام را واعظِ پُر گو کہ بہ پشتی است بند چوں نہ بزرگ است ز شرعش سخن صومعہ را قاعدہ تازه کن بدعتیاں را رو سنت نماے خزوقہ تزویج بصد پارہ کن</p>	<p>خیز کہ شد مشرق و مغرب خراب باز خر از ناخوشی اسلام را پایہ خود کردہ ز ریشہ بلند ریشہ او بر سر او خرد کن رختِ خرابات بدوزا زہ کن عزلیتیاں را در عزلت کشاے جانِ مُزبور ز تن آوارہ کن</p>
---	--

گنج تو در خاک زهاں دیر ماند
ظلمتِ عصبیاں همه عالم گرفت
کاش نقد ز اوج عروجت رُجوع
دید و عالم بتو روشن شود
دولتیاں از تو علم برکشند
جامی از آنجا که هوا دار تُست
گر لب جان بخشش تو فزاں دهد

نور تو غائب ز جهاں دیر ماند
بلکه جهاں جامع ماتم گرفت
باز کند نور جمالت طُوح
گلخنِ گیتی بتو گلشن شود
ظلمتیاں را بدم در کشند
رُوسے تو نادیده گرفتار تُست
بر قدمت سرزند و جان دهد

آدمیتِ آدمی با سلام است و اول از کانش اقرار است به کلمه

اے کہ دیر دولتِ دین کم زنی
آدمی آن است کہ دینے دروست
گر بُود راسِ پیکرِ گلِ آدمی
آدمی پُشت بر ایام کُن
پیشِ شریعتِ روِ اسلام سنج
رُکنِ نُخُشتیں کہ شهادت بُود
رُوسے دہ آں کُن کہ ترا رُوسے داد
چشم بر آں نہ کہ ز رُوسے نُخست
دست بر آں زن کہ ازو شد پہلے

چند دم از نسبتِ آدم زنی
خو گماں کرده یقینے دروست
زو در و دیوار ندارد کمی
رُوسے بمُمو روِ اسلام کُن
میرسد از کانِ حُرُوش بہ پنج
راہِ خلاف آمدہ عادت بُود
صد در اُمید برویت کُشاد
روشنے چشم جہان رہین تُست
قامتِ قدرتِ بفلکِ فزوق ساء

پیش بینی پاپے پرستش گری
کسب سبب مایه سعادت کنی
آخر ازاں کار شود شرمسار
دارغ ندامت بقیامت برد

چوں بشناسایند او پاپے بری
مروے ز محراب عبادت کنی
هر چه کند بنده بزدل زین دوکار
رخت بسر حد ندامت برد

در اقامت نماز مایه پیچگان

به که بریں پیچ شوی گنج سنج
پیچیده ایلیس بدر سخت سخت
بهر قیاسش چو سئون سرفراز
از پیچ این خیمه سئون است راست
خاک شد از بهر تو چوں آب پاک
ز آن نشود طبع مریاس ترا
همچو خراں مانده در آب و رگلی
تاریخ تو در سجده سرافکندگی
سجده طاعت بردش هر چه هست
به که ازین شیوه قدم در کشتی
فقد طاعت بمصلای خاک
بر در قیوم جهاں بر دوام
جمع کن این چند عمل در نماز
راه بصحیحیت باطن بری

پیچ نماز است به از پیچ گنج
پیچیده خود ساز بریں پیچ سخت
دین ترا نیست سئون جز نماز
پشت تو آن دم کرد طاعت دو تاست
مسجد تو شد همه جا شک و خاک
تا رو طاعت شود آساں ترا
یک تو از جاہلی و کابلی
زینت تو بس کمر بندگی
شرم تو بادا که بیلا و پشت
تو کنی از طاعت او سرکشی
کار جماد است پیچ حری پاک
وصف نبات است نمودن قیام
خیز تو هم بزرگ تعب و ساز
تاز پریشانایند ظاهر بری

جمع نشینی بمقام حضور از خود و از همتی خود گشته دور

در روز رمضان

<p>آه ز چرخ طبل شکم همچو ناله کار تو از هر چه تصور کنی مغده مغد کرده پیر نان و آب باطنت از نفس هوا ممتنی هر چه بدال شروع بشارت ده است سه صد و شصت است ترا روز سال گر سنگی قطعه بخوان رضا است روزه خاصان نه بهمین است و بس هر چه نباید که ز بجوی مجوس چشم مکن باز بنا و بدنی دست میالای بشغل دغل علم و عمل یا ز ریا پاک کن نیت ترا قبله و یس جز خدا هر چه نه ذکر و دعا از آل لب به بند</p>	<p>جمله کلو گشته ز سر تا پایی نیت بجز آنکه شکم پر کنی کے شوی از قوت رواں بهر یاب چوں رسد لذت الصوم لی از همه حرف انا اجزی به است بیش ز کم خوارے یک سی منال نشئه بی شربت جام صفاست بلکه برین بود از هر نفس هر چه نشاید که رنگوی مگوے گوش سپردار ز نشنیدنی پای مفوسای بر او اهل بلکه دل از غیر خدا پاک کن ایچ ماں ایچ مین جز خدا و آنچه پندش نبود کم پند</p>
---	--

در تزکوة مال دادن

<p>آه شده زندان درم مشت تو پیش که ایام کند رنج ات</p>	<p>بند بر آسنا ز هر انگشت تو گر درش او تاب دهد پنجه ات</p>
---	--

<p>خُوش بکشا دشت پند احسانیاں مال گرت جمع شود صرف کن صرف همه گزیر چه نیاید ز تو رو بره از ریم و زرت آن قدر حق چو ترا داد ز دینار بهشت زیں ز رو ریم است ببارغ نعیم هر دریم ریم ز حق فقیر بهر جزای تو بروز شمار گاه بر رخ داغ زندهت که هال گاه به پشت که ز رو بر درشت گاه به پهلوی که ز بس بیرهی تفرقه کن جمع و در نهام خویش داغ جدائیش گرایجا کشتی حیف بود که پسر فرزندی وزن ضامن رزق همه شد کردگار</p>	<p>از پسر آزاد پس زندانیاں گوش نبوشده پیرهن حرف کن منع همه نیز نشاید ز تو تکارت از عهد واجب بدر بخل به یک نیمه دینار چیت قصر ترا خشت زر و خشت ریم زیر زمین میگذیش جای گیر عشق چو دینار کشدش ز نار بهر چه رخ داشتی از دے نهان بهر چه کردی سوے بیچاره پشت پهلوی از آن بهر چه کردی رتی سینه رتی کن ز المهای خویش بهر از آن داغ که فردا کشتی داغ نهی این همه بر خویشتن کار خدا را بخدا در سپار</p>
--	--

در ج

<p>آه ز گلت نازده سر چ دل دین ترا تا شود ادکال تمام گر نبود راجله باد پای</p>	<p>مانده ز حب وطن پا بگل روے ز از خانه بروں کن مقام راجله از پا کن و در ره در آه</p>
---	--

دار و حیرت زده و مُشْتَهَام   خندہ کُنّاں رگزیہ کُنّاں مے خرام

در خاموشی

گفتنِ بشیار نہ از نغمی است   و گویہ طبلِ ز بے مغزی است
در دلت از قیپِ گلے چوں کشاد   از دم ناخوشِ مدہ آں را بباد
تا نہ لبست بشتہ ز دعوے بود   کے دل تو محرمِ معنے بود
نخستِ طبعِ است دریں کمنہ کاخ   و صلیعِ تنگ و حدیثِ فراخ
گرچه سخنِ خاصیتِ زندگی است   موجبِ صد گونہ پر آگدگی است
لبِ پوشائی رگزد و ہوش باش   ورنہ زباں در کش و خاموش باش
ہوش چہ باشد ز خدا آگہی   آگہی از آفتِ غفلت نہی
بر سخنِ بیہدہ کم شو دلیر   تا کہ ازیں پایہ بختی زیر

در بیدار سے صبح

اے بشکرِ خوابِ سحر دادہ ہوش   نیز کہ برخاست ز مَرغاںِ خروش
مُزجِ سحر زندہ و تو مُزدوم   او ز نوا گزم تو افسردوم
تذکرِ ہوا گوے و نوائے بزن   چنگِ بدامانِ وفائے بزن
بیشِ دریں مرحلہ غافلِ مخشب   پایے برآز گل و در گلِ مخشب
ہمتِ یکے رہیمِ عمرِ تو روز   نیمہ دیگرِ شبِ انجمِ مُروز
روز و شبِ عمرِ تو با صدِ شتاب   مے گزرد آں بخور و ایں بخواب
روزِ پئے خورِ سگِ دیوانہ   خفتہ بشتِ مُزدومِ کاشادہ
روز چناں مے گزرد شبِ چنیں   کے شوی آمادہ روتِ پسین

شب چو شود شمع شب آفرود باش
 انگک هسته ریز بصد دزد و سوز
 هر چه برود از دل جانی گنی
 روز تو شد شام بعضیا گری
 روز و شب گری هم یکسان شود
 روز که صد گونه گنه کرده
 شب نه منز بهر سبیدای روزه

هم نفس گزید جانشور باش
 بخذر هسته خواه نه تقصیر روز
 دلس اگر شب نه تلانی گنی
 شام برود آر بخذر آوری
 بر تو شب و روز تو تاواں شود
 نام اعمال سیئه کرده
 از رخ آل نامه سیاهی بشو

حکایت عالی

عالمی از چاه جهالت برود
 سایه صفت در رنگ چاه آرمید
 نغمه بر آرد که آه ره نوزد
 پای مروت بسر چاه نه
 راه رو آمد بسر چاه و گفت
 گفت نخست از کرم عام خویش
 گفت که شاگردو کمین تو ام
 گفت که حاشا که این چاه پشت
 من که به تعلیم ریای بسته ام
 کوششم از راه خداوندی است
 که بجای دیگر آلایش

در ره افتاد بچاه و رود
 سایه شخصی بسر چاه دید
 ز رو احسان و مروت گکرد
 دشت بافتاد از راه ده
 دشت بده آه بنم و آه جفت
 ده خبرم از لقب و نام خویش
 در رو دین خاک نشین تو ام
 در دهم امروز بدست تو دشت
 از غرض سود و زیای رسته ام
 خاص پیر فضل خداوندی است
 در غرض آلودگی انزایم

در رنگ رایس، پیاد نشینم اسیر
چوں دگران را شوی آموزگار
علم چه دادت زِ عمل سر میبچ
چوں به بساطِ عملت نمود پای
بایدت اول ادب آموختن

تا شودم بیغرضه دست گیر
کم طلب آن را عرض از روزگار
دانش بیکار نیرزد به ایچ
بے عملان را به عمل ره نماے
پس دگران را ادب آموختن

پند از محمد

گر بدبختان سر و کارت دهنده
پهلوی هر سقده مشو جاننشین
خنده زناں که بآں گم بایس
گوش مکن پیونده در قیل و قال
دار ادب درین معلّم زنگاه
سیلے او گرچه فضیلت ده است
در طلب علم کمر چشت کن
باتو من از علم چگویم سخن
علم کشیر آمده غُرت قصیر
هرچه ضروری است چه حاصل کنی

تو بح الف بے بکنارت دهنده
از همه یکتا شو و تنها نشین
رشته دنداں مٹا بهیچو سبب
تا نه کشی درد سر گوشمال
تا نشوی طبلک تعلیم گاه
گر تو به سببی نرسانی به است
دست ز اشغال دگر مُشت کن
علم چه آید به تو گوید که کن
آنچه ضروری است بآں مشغل گیر
به که عمارت گرے دل کنی

انتخاب از مطلع الانوار

حمد

آبچہ ز جاں زنده بر آرد نفس سکندر ملکش ز تغیر بر دوش مهرت آموزر شناسندگان شاد کن رسیدہ ہر ناخوش مونس اندیشہ بیچارگان بیت خدائے بجز آں بے نیاز دید و دل را ز بصر تاب داد پاس خرد در ہمہ سرا زناد	فاتحہ حمد خدایت و بس عرضہ ملکش ز تصور بر دوش مقصیت آموزر ہر اسندگان عقده کشایہ دل ہر غم کشہ خانہ بر انداز رستمکارگان کوست خداوند خداوند ساز چشمہ جاں را بہ بقا آب داد درد اجل را ہمہ در ہا کشاد
---	--

نعت

اے سخت گنج خدا را بکبید اقل تو گنجینہ رحماں کشاد نام تو ز اللہ بدوم پایہ خاص پرتو تو مشعل راہ ہمہ ہر سخت کاضی مسلمان است	گوہر آں گنج تو کردی پیرہ چشم تو دروازہ احساں کشاد نامہ چارم تو تو با اختصاص نظر لواہ تو پناہ ہمہ حاشیہ نامہ ربانی است
--	---

دال هدایت بره مستقیم
سُرمه ما خاک سر کوبے تو

عین عنایت ز عطایه کرم
باد همیشه ره ما سوبے تو

پنج اساس مُسلمان

هریک از آن حصن مُسلمان است
مابعد خود مجمله بغارت رنهاد
هر الفش سهم سعادت شناس
پنج فریضه است بهنگام خویش
گذرد شیطان ز کفش رنج گشت
خوانده بمقارح تو محفته بنخاک
نیست مگر بهر پریش گری
چند خوری نعمت حق رایگان
سر بگره خود ز گونشار کرد
تا نیکند رو بسوی آسمان
غفلت نال هشت فلک را بخوش
هشت همیشه بر کوع و سجود
هشت پرستنده بهنقدار خویش
دیو دل است آنچه بتن مزدوم است
باشد از انبیس نه ز آدم بود
قوت اسلام در اندیشه ست

پنج اساس است که ایمانی است
هر که در آنها نه رعایت رنهاد
اول از آن مجمله شهادت شناس
امر دوم در همه ایام خویش
هر که قوی بازو از آن پنج گشت
شوم نداری که ترا حے پاک
هر چه بهر آدمی است و پری
آه به بطالت چو فرد مایگان
دش و طيورے که چرا خوار کرد
نظیر آبک نخورد ماکریان
سگ و گویا ہے که تو بینی خموش
چرخ هم اینک بشکست وجود
خلق همه بر در وادار خویش
آدمی است آنکه بغفلت گم است
به سجود و سرش کم بود
کشت اسلام در اندام چشت

این لباس است که تپیس ماست
 پاک شو و راه خداوند گیر
 نیست نماز آنکه کنی بے خشوع
 سجده نباشد که بروی زمین
 کن نماز همه از کما درشت
 یافت اساس دومی چون بران
 سوئے عمارت که تالار حرام
 ستر اماں بند ز سیم و زکوة
 خواسته ناخواسته داد خدا
 سوخته را درم خویش رفیرست
 چون سه بنا یافت بطاعت قیام
 ماه نو روزه که گردد پرید
 کزده اشارت ز یک ابرو که بهم
 صائم ازین مملکت دیں فرماید
 چون تن مزدوم ز کیاست پرود
 روزه که خورشید و آتش دشت
 چاره نباشد چو ریالی تمام
 پیشه کن آنکه بصدق الطریق
 کور نه نور صفا را رسیدن

دین نه خیال است که تپیس ماست
 اگر چه پلیدم ز من این پند گیر
 دوزخ است از کما درشت و مکرور
 بر صفت مرغ شوی دان چمن
 مات شود خانه ریاها درشت
 محکم از پنج سونے نماز
 و آن همه بنیاد ز زر کن تمام
 مات بود روز قیامت نجات
 دای که تو خواسته نبوده دای
 مهر بدو از آتش رفیرست
 قاعدو چارمین آمد صیام
 که چو سرخه و گن عین عید
 و دیگر ابرو اشارت که تهم
 مشرق بند آمد و مغرب کشاید
 که چو خراں بار نجات برد
 نور و آینه سپر آتش است
 زاد حلال از رو بیت الحرام
 بندگی حضرت بیت العتیق
 لنگ نه راه خدا را رسیدن

خیز ز دریا و بیابان متوس
لغنه برو غرقه شو از جاں متوس

در تقوی

<p>آه شده باز بچرخد دشت هوا جهد و بال راین چه پریشانی است بیمج کس از بند خود آزاد نیست در غرضه کوش کابانت بود هنر که نه پیزد علی خویش را مشرمه چو هنوار نساید کس مژده از چو بلی طینت نکوست از گل چرب از چه که باشد چراغ تا نید هر پرتو اسلام نور کوث چو پُر شد به هلاکت کشد خیز که از بهتر تو کند پاک کائبه سے داد خدایت درشت ز آنچه خدا داد نولے بساز مژده نه دشت بکارے رزن هیکل آسوده بکارے برآر جان و تمت از پیروں دوده اند در علی کوش که پاکے بود</p>	<p>کوده روائی برو ناراوا تو که خدا این چه مسلمانی است ایمچ دله را ز خدا یاد نیست کوشش بے سود زیانت بود ساخته شو گو غضب پیش را چشمش ازل مشرمه بگریز بے نور تن از مغر بود کنی ز پوشت کے ریم از نیست ز روغن فراغ کے شود از جبه سواد تو دور آب چو ربکرت سخاکت کشد قبله گردون و مصلای خاک مستتر جانم که گذاریش مست پیش که آں داده ستانند باز در منگر بسته تو بارے رزن پیشترک ز آنکه رسامند ز کار نه از پلوی بازی است که این داده اند کوشش ناپاک پاکے بود</p>
---	---

کار چو پیش است دیکھ آئے جواں
 نیکوئی آموزد بہر نا کسے
 رشیم سگان است بہر سُو زگاہ
 ایں چہ زمان است کہ در ہر طرف
 واسے نہ یخبار کہ صد بار واسے
 دعوئے دین و دل ناتوشناک
 زیر لب ایں خندو بد را بکُش
 دوزخ سوزندہ شد ار عالمے
 دود گناہت چو سیہ کزو روے
 تا دولت از تنس نلزدو چو بید
 خوف و رجا ہر دو بازماں در اند
 گر بر ریاضت صف جولاں تراشت
 تا علم شرع بیادوے نشست
 طنج دیں خانہ چہ افگندہ
 علم گرت نیست ذخیرہ ز پس
 در یوگوت علم و عمل ہر دو پیش
 عید کہ در چمنہ مہیا بود

جہنم یکن بارے اگر عے تو اں
 ز آنکہ بدی ہشت خود اورا سے
 شیر سر افگندہ خرامد براہ
 ہشت بفسق اہل جہاں را شرف
 دیں ہمہ گبران مُسلمان شامے
 خندہ مزن بہمدہ بر دین پاک
 زارگری آتش خود را ربکُش
 بس بود از گزیر مجرم نے
 روے سیہ ز آب دودیدہ رشوے
 مغفرت اُمید مار از اُمید
 نور و دُخاں ہر دو بقراں در اند
 رخش بروں تا ذکر میداں تراشت
 گنج دو عالم ہر دو سے نشست
 خیز در خواجہ زن ار بندہ
 خانمہ ات از سیر اخلاص بس
 پرتو یک شمع بدو شعلہ بیش
 نور دو عید است کہ یکجا شود

کار کن آئے دوست دریں کشت زار
 پنجم عمل راست بر بے شمار

آداب دوستی

نال ہمہ کا ادب نہ کو کاری اشت
 ز آئیکہ در آفاق ز بڑنا و پیر
 چوں نتوان دامن یاری گذاشت
 دوستی باید ز آنگونہ چشت
 دوست گو آنکہ ز دو دوستی
 دوست یگو دشمن کم لغز را
 پستہ بود یار وفا دار و لغز
 آنکہ چو خرماست رفیقش خواں
 بارکہ و برہ صحبت از آن سال گزین
 چند چو آتش کده آہن گراں
 باش چو عطار کہ در پهلوی او
 آدمی از خمیے نیکو خوش بود
 ہمنفسانے کہ دریں عالم اند
 ہر کہ سلائے کنت یار نیست
 گر شمری دوست کسی را شمار
 یار غرض جوے فراوان بود
 میل کسی کن کہ صفائی دروست
 دوں کہ شکم سیر ز نانت کند

پایہ اول ادب یاری اشت
 بیچ کس از یار ندارد گویہ
 بایدت اندیشہ بصحبت نگاشت
 کال ابد اللہ ہر زمانہ دوست
 باز نداند ادب دوستی
 دزد شمر محض بے مغز را
 کو بود آگندہ بہالب ز مغز
 کوشت چوں مغز دروں اشتخوان
 کز تو خردمند بود ہمنیشیں
 دود شرارے وہی از ہر کراں
 جامہ معطر شود از بوی او
 خس ہمہ جا در خور آتش بود
 بیشترے لائق صحبت کم اند
 ہر صدقے را دیر شہوار نیست
 کو بود اندر غم و شادیت یار
 آنکہ کشد بار تو یار آل بود
 نے گل رنگیں کہ نہائی دروست
 بہر جوے قصہ بجات کند

کو نکست گنده گنده گند گاو خورد
 پایہ بلادت دہد از ہمشراں
 پشت مہ صحبت دیرینہ را
 چو نیش اواز و گراں بیش کن
 شک بہ از وئے بطریق صواب
 تو بفراخیش رواں کن کہ خیز
 جاں سپر تیر بلایت گند
 دوستیہ جاں نہ گردانی بود
 بیچ نیزند چو وفادار نیست
 ز آدمی بہ کہ وفانیتش
 یک وفادار ندریم کسے
 دہن او گیر کہ ز اہل وفا شت

دامن ازاں گندہ شک در نوزد
 در فلکت از کشمکش اختراں
 تخم بکسر مفشاں سیمہ را
 میل ہم صحبت درویش کن
 آنکہ بگوید سلامت جواب
 ہر کہ بہ تنگی کند از تو گرین
 میل کسے کن کہ وفایت کند
 ہر چنیں دوست کہ جانی بود
 جاں کہ ازو بہ بجاں یار نیست
 سگ کہ وفا بریا نیتش
 یار توں یافت بگیتی پسے
 صحبت او کن کہ بصدق و صفا شت

در سخاوت

نیت زکوٰۃ تر ز سخا پیشتر
 آخر ازاں بہ کہ بخاکش نہند
 خاک بود ہر چہ بخاک اندر است
 در علف یک شکم خود گم است
 پر کند او صد شکم و صد ہزار
 حال چو این است پس او آدمی است

تجرہ کزوم ز ہر اندیشتر
 ریم کہ اندر کف مزدوم دہند
 ز نیوہ چوں بخاک اندر است
 جانورے کو بجز از مزدوم است
 آدمی است آن کہ ز نیوہ وے کار
 کو وگراں را سبب بے غمی است

د ز پئے شہرت ز پئے دیں دہ
 داس کہ گھر باز بڑیا فگند
 ہرچہ ہنچار بود آں محوش است
 پڑ ولی از دام حماقت بود
 زونر وگر عاقبتش بر دہد
 نام خود آفتد بلب خاص و عام
 مزد بری نام زکو بر سر
 حاصل نام تو چہ باشد غرور
 نام ستال بیچ ستاند بیسم
 رنت بیہودہ نہادون خطاست
 ز آتچہ پیشیاں شوی آں خود مدہ

کیست کریم آتچہ بھشکیں دہد
 ہرچہ توائگر بتوانا فگند
 گریچہ عطا در ہمہ جا دلکش است
 پڑ ولی آں بہ کہ بطاقت بود
 ہرچہ کہ افرود توائگر دہد
 ہرچہ دہی مزد طلب کن نہ نام
 ہرچہ کرم بہر خدا گشتی
 و آتچہ بنائے گئی از خویش دور
 زر ز پئے نام نہ بخشہ کریم
 و آتچہ دہی چو تکر دہندہ خداست
 ہرچہ دہی مے دہ و رنت مینہ

حکایت جواکرم دال

تشنہ رقادند بدشت بھجیر
 نھوں بھسد جڑعیر جامے نہاند
 ز اندوہ مژدن سرو پا مے زدند
 ناکہ سوارے سوے ایشاں گزشت
 ز لقب ہر سوختہ خویش بسوخت
 ز آتچہ ہنصر بر لب انیاس ریخت
 چشمہ حیواں خود و تشنہ میر

کتبہ روے چند بگڑامے تیز
 پھوں بقدم طاقت کھامے نہاند
 بر تن تقییدہ قفا مے زدند
 تاکہ ز اطراف بیابان و دشت
 سوزش شاں دید و درویش بسوخت
 شربتے از مطہرہ در طاس ریخت
 پیش یکے بزد کہ رایں را رگیر

او طرفے کھود اشارت بیار
 چوں بسوئے او بُرد چُٹاں کوثرے
 جُست چُنیں ہر یک از اینار خویش
 دگر چو ساقی ز سر آغاز کرد
 مست مُششیں کہ سُخُود آں شراب
 خواجہ صلا گفت و جوابش بُود
 بر دُگراں بُرد چو آں آبِ سرود
 ماند بکیرت ز چُٹاں مزوئے
 ہشت چو اُمزورِ درم صد ہزار

گوشت ز من تشنہ ترا و را سپار
 کرد رواں او بسوئے دیگرے
 مزگِ خود و زندگئے یار خویش
 چشمِ حریفان قدرے باز کرد
 گشت دُراج از سکرانش خراب
 خاک شد آں تشنہ کہ آتش بُود
 آں ہمہ را ریز نہاند آئینوز
 کیست جُدا گمانہ جو اُمزور
 کار چو با جاں نقد آتجاست کار

منع از ظلم و غضب

اے بجفا کردہ دل خلق ریش
 کئے بجفا بارِ رہی بشتہ اند
 ظلم رما کُن برو داد باش
 کوش کہ ناید ز زبائات غم
 یہ کہ بد خلق نگوئی بسے
 حصّہ حقیر ز آنکہ شقاوت دروشت
 ہیں تو بد و نیک ہمہ دم حزن
 از بد بد گفت مرنج اے حکیم
 گر ہمہ خود خار نہندت خصال

پیشہ آزار گر رفتہ بہ پیش
 مُشت زناں مُشت رتی بشتہ اند
 ز آنچہ ملالت رسد آزاد باش
 لیک نگہدار زباں را تو ہم
 تا بر تو ریزہ بگوید کسے
 خشم فرو خور کہ حلاوت دروشت
 ایچ کسے را بہماں کم وزن
 پنج چو سخت است ز ضرر چہ زیم
 دیدہ بدوز از بد و نیک کساک

اہل ہنر گر بشمارے در آمد
 بیچ کے میشت ز زیبا و رشت
 چشم چو در خویشتن آید ہمہ
 گزچہ کہ بد را نہ کسے در پئے اشت
 تاکے ازیں کو بلامت روی
 بندہ کہ با خلق رفودن بود
 کوش کہ باشی برضای ہمہ
 کم کن ازاں بندہ کہ آزار تفت
 بندہ ہم آخر گھر آدم اشت
 کار باندازو بازووش دہ
 عجز کساں مشک و بازوے خویش
 چند بدی پیشہ کنی اندکے

بے ہنراں نیز بکارے در آمد
 کش نہ حکیم از پئے کارے سرشت
 زشتہ خود خوب نماید ہمہ
 خوے بد آخر ہمہ جا باکے اشت
 راہ چناں رو کہ سلامت روی
 پیش خداوند ممکن بود
 دشت ہمہ بوسی و پایے ہمہ
 شکر کن آن را کہ پرستار تفت
 گزچہ کہ در سلک غلامی ضم اشت
 بار بمقدار ترازویش رہ
 خاک ریغکن ترازوے خویش
 دیکوئی ار صد نتوانی بکے

حکایت زانے

در حد چیں بود بدشتے فراخ
 برگ و برش سرخ و ملالت نیکن
 بر سر آں خانہ زاغ گھن
 ناگمش از چشم بر روزگار
 چوں اثر درد بغایت رسید
 محرم پینا و بصیرت شناس

پھن درختے بفلک بزدہ شاخ
 داروے بینائی و انیسیر تن
 در گھنی کردہ ز عنقا سخن
 در گھر ویدہ در آمد عیار
 بر در مرغے بشکایت رسید
 گفت کہ آے جان مرا از تو سپاس

انصاحت آن است که خیزی ز پیش
 بر سر شاخه که مشکوں کزدم
 بزرگ بیرون آنچه گذشتی بمان
 آنچه نه رنگی از بویشت
 زارغ بیک عزم شدن سازد
 هم پدرمستی که وطن جانش بود
 هر ورقه را که نظر بر کشاد
 زارغ چو بے غایب بزرگے پیچید
 گفت که دیدم همه بالا و پشت
 مرغ نشناخته زیرک مزاج
 گفت چرا باید از نیکنه زیشت
 یک دورق ز آن شجر چشمه
 تا ت چو مردم بفار آمدی

باز تنهایی بوطنگاه خویش
 عیش پیچیدیش که چوں کزدم
 در بزم آلاپیش خود را در آن
 دیده برو مال که دارویشت
 بال بهم برزد و پرواز کرد
 سوخته وار آمد و بر شد چو دود
 بود چکیده نقطه زان سواد
 باز شد و باز نمود آنچه دید
 آرزوی دیده نیامد بدشت
 دید چو ناساخته بزرگ علاج
 کاخر آن زار بیاید گر نیست
 از پیش از روز نمادی بجای
 مردی خویش بکار آمدی

سیرت ستوده

هر که درو سیرت نیکو بود
 نور خدا بر دامن خویش
 و آنچه مزاجش همه دور است دور
 نیکی مردم نه زکو رومی است
 انقدر از تیره دل پر جفا

آدمی از آدینیاں او بود
 مو بپیدی کشد از بویشت
 دور ز ما ز آدینیاں است دور
 نیکو نیکو مایه نیکویی است
 کوز پس و پیش شاید صفا

اوست هنر در تر بنقدار خویش
 سود کساں جوے بهر کس
 بر زر بیگانہ مخور زینهار
 تو ادب نفس به اندیش کن
 به بخ بزرگی بادب محکم است

بهر بهیرے دهد از کار خویش
 نفس بزار منع کند منع کن
 سیر نشد مزدوم زینهار خوا
 بے ادباں را بادب خویش کن
 عیش حرام است چو حرمت کم است

حکایت عیسیٰ علیه الصلوٰۃ و السلام

صحبت دے رفت سیجا بدشت
 به خردے در مرغ آل گنج راز
 هر چه که گفت او سخن ناصواب
 گفت رفیق که نه خوینیت چیست
 زو چو پرویت رستم افروں بود
 گفت سبح از دم روح الهی
 هر کس انان یکله که در کان اوست
 او نجم ریز که است عسل کے دهد
 من نشوم چوں ز وے افروخته
 منکے ز دم مایه دو جاں شدم
 خلق زکو باد سیجا بود
 خسرو اگر خوش دی از همدماں

شبرو صحرا ز نش تازه گشت
 کرد بدشنام زباں را دراز
 زین طرفش بود بر حمت بواب
 پیش زبوں گیر زبونیت چیست
 تو سخن از تلف کنی چوں بود
 کاسه ز دم جان تو بے آگهی
 کند پروں آئینہ بدکان اوست
 و آنچه نبات است نهل کے دهد
 او شود از من ادب آموخته
 راس صفتم داد خدا انان شام
 پاسخ به مرگ مفاها بود
 زو که توئی عیسیٰ آخر زمان

19150.4

ACC. NO. 915

AUTHOR

الحسن حمایت اسلام - لاہور

TITLE

تا، ہی کسی تیسری کتاب

19150-L

الف ١٥

Gift

فارسی کی شہری کتاب

[illegible]

AT THE TIME

MAULANA AZAD LIBRARY
ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of **Re. 1-00** per volume per day shall be charged for text-books and **10 Paise** per volume per day for general books kept over - due.

